

TRAVANJ 2011.
BROJ 1
19,99 KN
6 KM

VP

MAGAZIN
ZA VOJNU
POVIJEST

U ŽARIŠTU
Spijunski rat
Hezbollah
i Izraela

**AFRIČKA
OFENZIVA**
Romell ušao
u Tripoli

OBLJETNICE
Američki
građanski rat

TRAVANJSKI RAT

OKUPACIJA

Kraljevina Jugoslavija pala za 12 dana

BOROVO SELO: Početak bitke za Vukovar

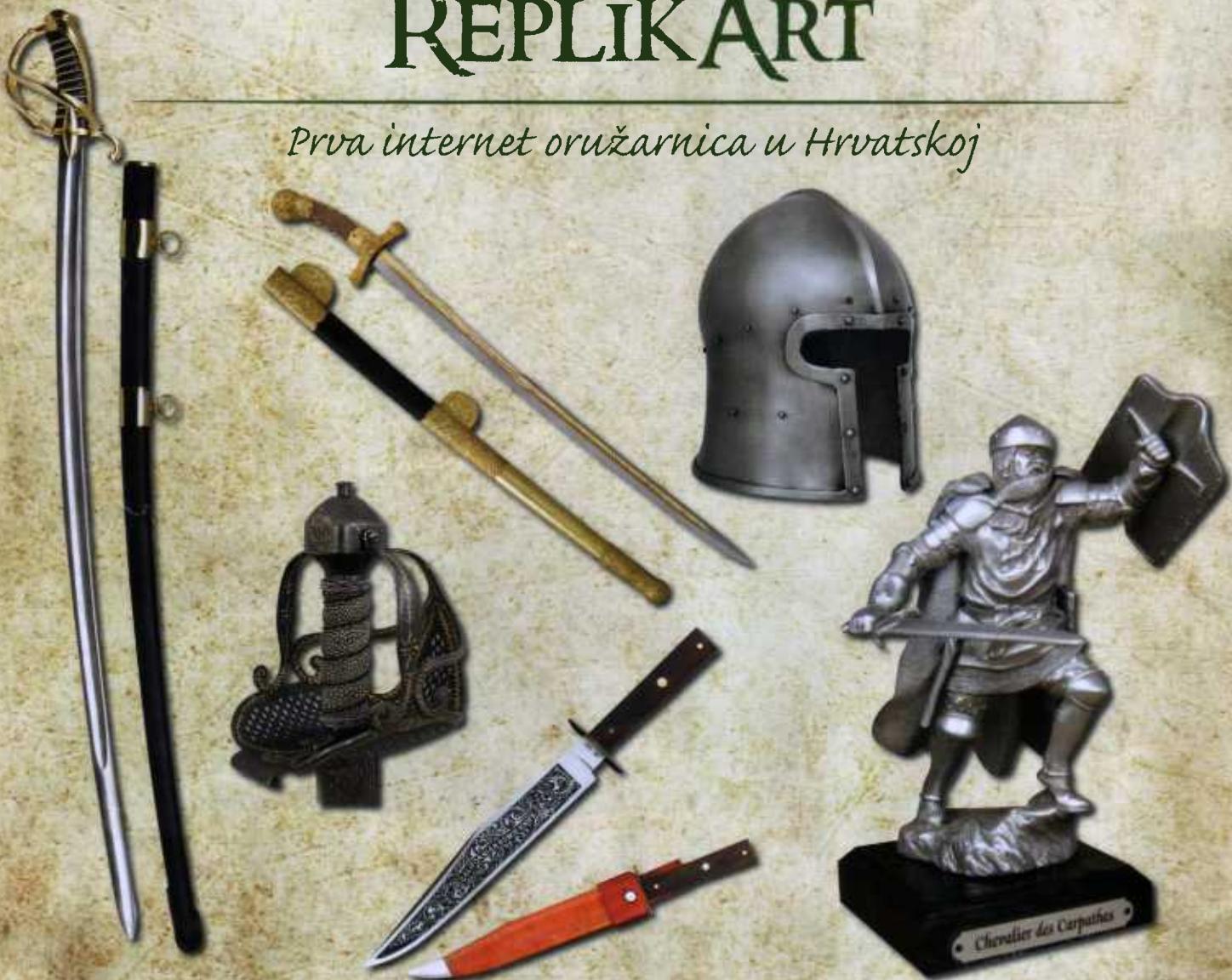

00411

9 771848 028006

REPLIKART

Prva internet oružarnica u Hrvatskoj

OPREMA ZA LOV I BORAVAK U PRIRODI | OPTIKA | NOŽEVNI, MAČETNI I SJEKIRNI | POVIJESNO ORUŽJE I OPREMA

ReplikArt d.o.o. - Franje Markovića 27, 48260 Križevci, tel: 048/ 711 940, fax: 048/ 712 390, info@replikart.com

www.replikart.com

Impressum

VP-MAGAZIN ZA VOJNU
POVIJEST

Slavonska avenija 4,
10000 Zagreb
Tel. +3851 6300 605
Fax. +3851 6300 679
vojna.povijest@vecernji.net

GLAVNI UREDNIK:
Zvonimir Despot

GRAFIČKO OBLIKOVANJE:
RedPoint

Besplatni telefon za pretplatu
0800 300 909
Besplatni telefon za čitatelje
0800 8585

TISAK:
Radin print d.o.o
Gospodarska 9, Sveta Nedjelja
www.radin.hr

IZDAVAČ:
Večernji list d.d.
Slavonska avenija 4,
10000 Zagreb

GLAVNI UREDNIK:
Goran Ogurlić

UPRAVA:
Boris Trupčević, Jasna Zemljic
Radovan Klaic

MARKETING
v.d. Jasminka Đaković
Tel. +3851 6300 756
Fax. +3851 6300 686

PRODAJA I OGLAŠAVANJE
Peta Ivičević-Bakulić
Tel. +3851 6300 588
Fax. +3851 6300 685

Travanjski rat

Nakon njemačkog napada, Kraljevina se raspala u 12 dana

Erwin Rommel došao u Afriku spasiti Talijane

Njemački general na čelu Afričkog korpusa ušao je prije 70 godina u Tripoli

36

Hrvati u Prvom svjetskom ratu

Ukupni broj poginulih s područja današnje Hrvatske i BiH je između 175 i 190 tisuća

46

Borovo Selo - početak bitke za Vukovar

Akcija hrvatske policije slabo je planirana, a upad u zasjedu završio je s velikim gubicima

50

U ŽARIŠTU

Špijunski rat Izraela i Hezbollaha 8

POSTROJBE

Njemačka 14. oklopna divizija 24

KONTROVERZE

Karadordevo - tko (ni)je dijelio BiH.... 60

ZAPOVJEDNICI

General Mihajlo Lukić 20

ZLOČINI

Danica, prvi ustaški logor 30

SVJEDOČanstva

U Mitrovici su me silovali svaku noć.. 66

ORUŽJA

Browning M2 - prva teška strojnica..... 21

KONSTRUKTORI

Riječanin Staljinu dao bombarder 42

OBLJETNICE

Američki građanski rat..... 5

Hrvatska dobiva specijalizirani časopis koji će obrađivati vojnu povijest, najviše 20. stoljeća

Dragi čitatelji, pred vama je Vojna povijest, novi mjesecačnik koji je pokrenuo Večernji list za sve značajeljike i ljubitelje ove tematike. History, Military History, World War II Magazin, Vietnam War Magazin... samo su neki od takvih časopisa u inozemstvu koji su poznati u cijelome svijetu. S prvim brojem Vojne povijesti i Hrvatska dobiva specijalizirani časopis koji će obrađivati vojnu, ratnu tematiku. Mjesecačnik će se najviše baviti temama iz 20. stoljeća, i to u najvećoj mjeri Drugim svjetskim ratom, kako na području Balkana tako i u svjetskim okvirima, te Domovinskim ratom. No obradivat će i Prvi svjetski rat, o kojemu se u Hrvatskoj pre malo zna i pre malo se o njemu piše, kao i druge povijesne događaje prije 20. stoljeća.

Časopis će popularizirati povijesnu znanost, širem krugu čitateljstva približit će niz zanimljivih tema, događaja, nepoznanica, ali će u svom pristupu biti ozbiljan, vjerodostojan, utemeljen na činjenicama. Posebice želim naglasiti da će tekstovi u njemu i pristup temama biti bez ikakvih ideoloških primjesa, koje često još nalazimo u javnim raspravama, pa i kod pojedinih povjesničara.

Povijest 20. stoljeća zaokuplja i zanima mnoge, a posebice ratna povijest vezana uz ta dva rata i sve njihove posljedice. Dosad su mnoge rasprave i analize tih događaja najčešće ostajale u uskom krugu čitatelja, najčešće u krugu povjesničara koji su to obrađivali u svojim knjigama i znanstvenim

časopisima, a povremeno se i selektivno te teme obraduju u medijima. Stoga će ovaj mjesecačnik biti prvi tiskani medij koji će povijesne rasprave o spomenutim temama približiti širokem krugu čitateljstva, koje je za njih i te kako zainteresirano.

Dvije su glavne, noseće teme prvog broja: Travanjski rat 1941., kada je Kraljevina Jugoslavija kapitulirala u 12 dana, te Borovo Selo u svibnju 1991., kada počinje bitka za Vukovar. I jedan i drugi događaj obljetnički su, od prvog je prošlo točno 70, a od drugoga 20 godina. A i jedan i drugi bili su presudni za bivšu Jugoslaviju. Travanjski rat raskomadao je Kraljevinu, a početak bitke za Vukovar bio je i početak kraja Titove Jugoslavije.

Magazin će biti i vrlo informativan, mala enciklopedija vojne povijesti. Primjerice, u njemu je objavljena prva iscrpnija biografija generala Mihajla Lukića, za kojega gotovo nitko nije čuo, u Hrvatskoj enciklopediji o njemu nema ni retka, a bio je jedna od važnijih vojnih osoba u prvoj polovici 20. stoljeća, kako u Kraljevini tako i u NDH, uz to i sa životopisom koji nalikuje na filmski scenarij. Bavit ćemo se i kontroverzama iz obaju ratova, kao što je u ovom broju uloga Hrvata u Travanjskom ratu, ili sastanak Tuđmana i Miloševića u Karadorđevu prije 20 godina.

U mjesecačniku će suradivati najbolji hrvatski povjesničari za 20. stoljeće, ali i mnogi drugi znaci vojne povijesti. Mi ćemo se truditi, a vi nam, dragi čitatelji, poklonite povjerenje i čitajte nas.

Šaljite nam svoja pisma i fotografije

Magazin za vojnu povijest otvoren je i za svoje čitatelje. U njemu ćemo nastojati objavljivati što bolje tekstove, analize, priče, komentare... Ali zato želimo čuti i vaše reakcije, ideje, primjedbe, pohvale, kritike... Želimo biti što kvalitetniji. Pročitajte prvi broj časopisa koji obiluje vrhunskim štivom i javite nam se sa svojim komentarima. Vaša pisma objavljivat ćemo na ovoj stranici. Možda želite i suradivati? Pošaljite nam svoje prijedloge. I ne samo to. Pretražite svoje obiteljske albine te nam pošaljite i zanimljive fotografije koje su povezane s ratnim zbivanjima iz bilo kojeg razdoblja. I njih ćemo objaviti u magazinu.

Adresa

Sve svoje priloge šaljite na adresu časopisa: VP - magazin za vojnu povijest, Večernji list, Slavonska avenija 4, Zagreb. Pisma i fotografije možete slati i e-mailom (adresa: vojna.povijest@vecernji.net).

LONDON

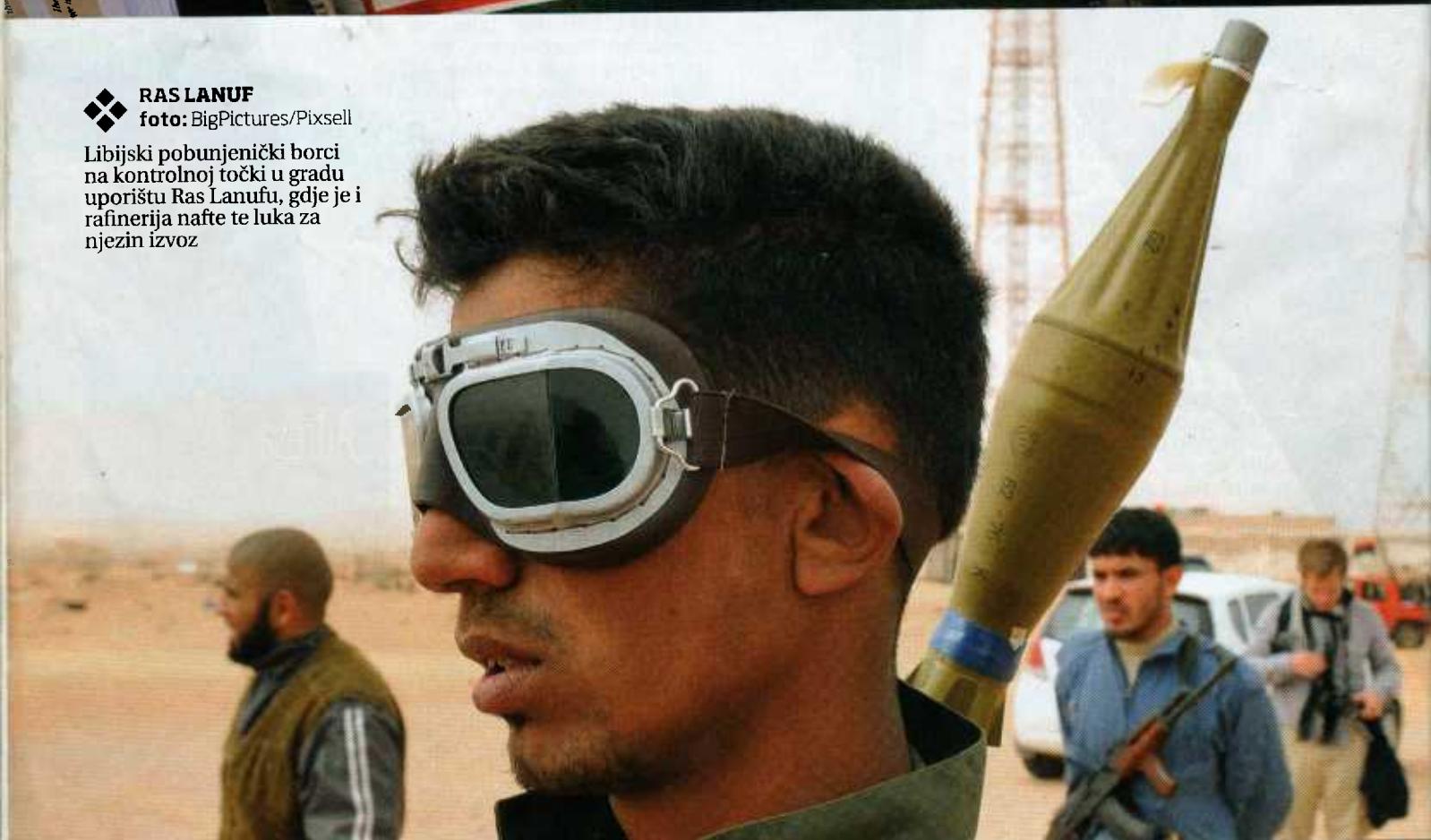
foto: Press Association/Pixsell

Ispred ambasade Bahreina u britanskoj prijestolnici ljudi su protestirali protiv krvoproliva u toj arapskoj državi te su iskazali solidarnost s arapskim narodom

RAS LANUF

foto: BigPictures/Pixsell

Libijski pobunjenički borci na kontrolnoj točki u gradu uporištu Ras Lanufu, gdje je i rafinerija nafte te luka za njezin izvoz

BENGHAZI

foto: BigPictures/Pixsell

Prosvjednici drže stare nacionalne zastave i
uzvikuju parole protiv libijskog vođe Muamimara
Gaddafija u blizini luke Benghazi

Rat Izraela i špijunskim

Izraelci su otkrili da je oprema koju imaju Arapi proizvedena u Iranu, misle da je to proba za rat

tekst i foto:
Hassan Haidar Diab

Idok ratišta između Izraela i Hezbollaha na jugu Libanona i sjeveru Izraela trenutno miruju, izraelske bespilotne letjelice iznad njih rade punom parom i izvan radnog vremena. Ono što moraju ispraviti, naime, porazna je činjenica iz 2006. godine kada je mala naružana skupina u samo 33 dana rata uspjela poraziti jednu od najmoćnijih vojnih sila na svijetu. Iako je to prvi put od osnutka izraelske države da ih je u 63 godine, koliko ratuju s Arapima, netko uspio pobijediti, Izraelce još više od vojnog poraza pogoda činjenica da je u tom kratkom ratu na iznimno ponižavajući način pregažen i njihov donedavno najsigurniji štit – čuveni Mossad. Naime, vojnom porazu Izraela

te 2006. pogodovala je upravo Mossadova slijepa prepotencija koju od pamтивјекa prati titula najjače obavještajne službe na svijetu te koja ni u najcrnjem scenariju nije mogla zamisliti da bi je sa špijunkog prijestolja mogao zgurati i jači neprijatelj, a kamoli brojčano i vojno mizerniji Hezbolah. I upravo stoga, uvjereni da su dominantni i kako o Hezbolahu znaju baš sve, Izraelci su se upustili u rat koji im je u povijest sukoba s Arapima trebao upisati još jednu pobjedu, a koji im je na bojom polju od samog početka pokazivao da nešto nije kako je zamišljeno.

Prve velike gubitke u ljudstvu i tehnički izraelska je vojska zabilježila već pri prvom sukobu u libanonskom gradu Bint Jbeilu,

na samoj granici s Izraelom. Iako je to prema Mossadovim napucima trebala biti brzinska akcija čišćenja Hezbolahovih utvrda, borbe u Bint Jbeilu, na iznenadnje mnogih, protegnule su se na punih dvadeset dana žestokih i bespoštednih sukoba. Kad su izmučeni Izraelci napislostku ipak uspjeli ući u jedan dio grada, u akciji čišćenja terena našli su na tunele-skloništa kojima su se dotad služili Hezbolahovi borci. Tek kad su zavirili unutra, kazao je poslije Gal Hirsh, general izraelske vojske i zapovjednik elitne brigade Al Jalil 910, stvari su postale jasnije:

- Ostali smo potpuno zaprepašteni. Unutra smo našli najsvremeniju špijunska opremu za prislушкиvanje centrale cijele

civilne i vojne izraelske države. Hezbolah je imao doslovce sve, čak i računala s brojevima telefona i mobitela svih izraelskih dužnosnika te s brojevima registracija civilnih i vojnih vozila visokih izraelskih dužnosnika. Tada sam shvatio, da se Hezbolah cijelo to vrijeme poigravao s nama. Oni su točno znali kad ćemo krenuti u koju akciju i tamo nas dočekali kao zečeve. Kad god bismo mi nešto učinili, oni su uvijek bili korak ispred nas. S takvom špijunkom opremom koju su imali, nismo imali šanse.

Iako Izrael ni danas ne može shvatiti odakle Hezbolahu najsvremenija špijunska oprema, još više ih zbujuje činjenica da niti u jednom trenutku nisu osjetili da su po svim šavovima bili

Mossad počeo koristiti čipove za lociranje nakon što im je otkrivena špijunska mreža

Da su špijunske igre između Izraela i Hezbollaha u punom jeku, dokazuju i nedavno otkriće Hezbolahovih obavještajaca koji su u libanonskim planinama Sanin i Baruk pronašli izraelske čipove za lociranje vojne aktivnosti te organizacije. Hezbolah je potkraj 2010. u blizini libanonske obale pronašao predmete u moru za koje je utvrđeno da su također čipovi za lociranje njihovih pokreta na moru i obali. Iako se Izraelci prije nisu koristili tom metodom špijuniranja, počeli su je primjenjivati nakon što je Hezbolah od 2006. otkrio nekoliko špijunske mreže koje su činili Palestinci, Libanonci i Sirijci, a koje su radile za Mossad. Izraelski vojni analitičar Ron Bin Jasahay za izraelske međije kazao: - Iako je Hezbolah otkrio postavljene čipove, u špijunkom pogledu, to je veliki uspjeh za izraelsku obavještajnu službu koja ih je uspjela postaviti.

Hezbollaha letjelicama

Jedna od letjelica koju je Izraelcima preteo Hezbollah

izloženi Hezbollahovu špijunskom oku i uhu. Tek kad su otkrili da je oprema proizvedena u Iranu, počeli su shvaćati da je Iran u Libanu priredio generalnu probu za mogući rat s Amerikom i Izraelem. General Hirsh o tome je kazao:

- Ako je Iran Hezbollahu dao tu najsuvremeniju špijunsku opremu, mi tada ne možemo ni zamisliti što sve Iran ima kod kuće. Pa Hezbollah je bespilotnim letjelicama koje posjeduju, a što mi nismo znali, precizno gađao sve naše vojne položaje i naše satelitske odašiljače na brdu Miron, tako da su oni bili onesposobljeni od samog početka rata. Kad su pogodili bazu naše protuobavještajne službe, počeli smo vjerovati da imamo krtice u svojim redovima koje im dojavljaju naše položaje. Jednostavno nam nije bilo jasno kako bi im to inače pošlo za rukom.

Otkrivanje Hezbollahovih tunela-skloništa i najjačim igračima medu obavještajcima pokazalo je kako su se pravila u svjetu špijunaže itekako promijenila. Ono što je nekad bilo dostupno samo najjačima, danas je dostupno i slabijima, a dugogodišnje ratovanje protiv preciznih špijunskih spravica naučilo je čak i neprijatelja kako im se suprotstaviti. Upravo stoga, glavni tajnik Hezbollaha, šeik Hassan Nasrallah, otkad je preuzeo vodstvo Hezbollaha 1992. niti u jednoj prilici ne koristi se telefonom, niti bilo ko-

Reklama za izraelsku bespilotnu letjelicu

jim sredstvom elektronskog komuniciranja već sa svojim borcima komunicira isključivo putem pisama i poruka. Takva nazadna komunikacija, kojom su se u ratu 2006. godine koristili i svi borci Hezbollaha, neprijateljskim je obaveštajcima s visokosofističiranim špijunskom opremom, kojom su nadgledali cijelu telekomunikacijsku mrežu nad Libanonom, zavezala oči i ostavila ih u mrkolome mraku. Porazi koje su izraelske obavještajne službe, pa i čuveni Mossad, zabilježile posljednjih godina, prisilile su Izraelce da otvore nova ratišta izvan Libanona, ali ovaj put na špijunskim frontama. Prvi osvetnički čin za 2006. Mossad je odradio u Damasku 14. veljače 2008. ubojstvom Imada Mougninga, zapovednika vojnog krila Hezbollaha i jednog od prvih ljudi u toj organizaciji, koji je najzaslužniji za izraelski poraz u srpnju 2006. te čije se ime nalazi na svjetskoj tjerjerici zbog otmice stranaca u

Libanonu 1983. i zbog otmice američkog aviona TWA u Ateni 1985. godine. Koliko je Mougningovo ubojstvo uistinu značilo u vraćanju Mossadova špijunskog ugleda, jasno je iz izjave Shamma Shifera, uglednoga izraelskoga vojnog analitičara:

- Svaka obavještajna služba na svijetu mora biti ponosna ako uspije ubiti osobu poput Imada Mougninga. A uvjeren sam da smo tim činom postigli satisfakciju za poraz 2006. godine. S druge strane, jedan od najvećih prijatelja ubijenog Mougninga, vojni analitičar Ali Sadek al Huseini, priznao je da je Hezbollahova obavještajna služba načinila veliki propust u slučaju Imada Mougninga te da je Mossad u tom špijunskom dvoboju ispaо ne-sumnjivi pobjednik.

- Iako je ubojstvo Imada Mougninga opet podignulo moral Mossadu, ali i drugim izraelskim obavještajnim službama, mislim, da će uskoro opet biti gdje su bili i

2006. godine jer je Hezbollahova tajna služba postala daleko moćnija od njih – kazao je Al Huseini i dodao: - Mossad sada mora na bilo koji način podići moral svojim agentima, jer ono što im se dogodilo za srpanjskog rata 2006. čisti je amaterizam. Bili su potpuno nepripremljeni, nisu znali doći do podataka koliko snaga imaju, koliko projektila i koje vrste, na koji će način voditi sukobe, niti koliku su imali podzemnih tunela, koji su bili povezani kroz cijeli jug Libanona. Zapravo, cijelo vrijeme rata Hezbollah ih je mamio u zamke kao miševe komadom sira, a oni su iz dana u dan grizli njihov mamac i zbrajali gubitke. A tko im je za to kriv?! Mossad i ostale tajne službe koje nisu znale odraditi svoj posao. Isto je bilo i s tenkovima Merkava koje oni nazivaju svojim ponosom. U samo jednom danu Hezbollah ih je preciznim pogocima uništio više od 50 jer su, zahvaljujući špijunskim podacima

nabavili oružje za uništenje tog tenka. Također, na samom početku rata uništili su im i ratni brod SAER 5, koji je pogoden projektilom s bejrutske obale, a oni ni danas ne znaju odakle je ispaljen taj projektil. O rušenju helikoptera i ljudskim gubicima da i ne govorim.

A da je špijunski rat na Bliskom istoku preko noći promijenio redoslijed među najjačima, potvrdio je i dr. Ivi Kober, profesor političkih znanosti na sveučilištu u Tel Avivu:

- Izrael jednostavno mora priznati da je naišao na opakog protivnika koji mu je uspio nanijeti prvi poraz u povijesti. Iako spram Izraela Hezbollah ima tek lako naoružanje, pobijedili su na špijunskom polju i tu nema nikakve dileme. Mossad je u tom ratu učinio previše propusta, a jedan od najvećih je, kad im je Hezbollah uspio podvalili lažne podatke da se šeik Hassan Nasrallah nalazi u jednoj zgradici u mjestu Bourj Barajne u blizini bejrutskog aerodroma, pa su na nju bacili 23 tisuće kilograma eksploziva. U Mossadu se već počelo slaviti Nasrallahovo uboštvo kad se ni pola sata nakon toga šeik Nasrallah živ i zdrav pojavio na libanonskoj televiziji i u obraćanju naciji demantirao svoje uboštvo. Vjerujem, da je to bio jedan od ključnih trenutaka kada je potpuno srušen moral vojske i obavještajaca – zaključio je dr. Kober.

Danas, pet godina nakon što je Hezbollahova obavještajna služba prvi put uspjela s Mossadom odigrati šah-mat potez, Izraelci s još većom strepnjom gledaju

Poginulo 25 specijalaca

Najpouzdanije oružje izraelske vojske u srpanjskom ratu 2006. godine protiv Hezbollaha trebale su biti špijunske bespilotne letjelice Skylark, koje su Izraelci nazivali svojim ponosom. No Hezbollahovi obavještajci uspjeli su ih dešifrirati i ukloniti s njih sve mete i ciljeve koje su Izraelci iz njih snimali, što im je omogućilo da uvijek budu korak ispred njih i postavljaju im neizbjegljive zamke. Godine 1997. te su letjelice nadlijetale mjesto Ansarie, gdje su Izraelci oteli nekoliko visokih dužnosnika Hezbollaha. Provalivši i tada šifru bespilotnih letjelica, Hezbollah je otkrio gdje će Izraelci izvršiti desant te je miniran cijeli taj teritorij. Padobranci najelitnije izraelske specijalne jedinice tada su pali u minsko polje zbog čega je na mjestu poginulo 25 izraelskih specijalaca.

Hezbollah ima najsvremeniju opremu

u budućnost. Ratovi s Hezbollahom, čini se, više se neće rješavati prema načelu jačeg i slabijeg, već bolje obavještenog. A da je tako, potvrdio je u svojoj stručnoj analizi za Izraelski odbor za nacionalnu sigurnost i vojni obavještajni analitičar Amir Kulik, koji je napisao: „Hezbollah je duboko ušao u našu zemlju i sljedeći rat se sigurno neće voditi samo na sjeveru Izraela, već će pogoditi i dubinu zemlje, pa čak i gradove Tel Aviv i Haifu. Naime, zahvaljujući najsvremenijoj opremi koju posjeduju i velikom broju obavještajaca na terenu, Hezbollah u svim segmentima špijunira naše društvo pa u svakom trenutku

zna gdje se kreću naši visoki vojni i politički dužnosnici, gdje su njihovi tjelohranitelji, što jedu, što piju i kakve su im životne navike. Oni znaju sve naše slabe točke i kad šeik Hassan Nasrallah govoriti da će sljedeći rat neutralizirati život u Izraelu te da će njihove mete biti naše luke i aerodromi, treba mu vjerovati. Jer Hezbollah danas posjeduje oružje koje ne posjeduje niti jedna zemlja na Bliskom istoku, a svoje su ciljeve već zacrtali. Upozorio sam Vijeće za nacionalnu sigurnost da ne idu u rat s Hezbollahom, ako nisu sto posto pripremljeni, jer će u suprotnom to biti porazno za Izrael.“

ISTRAŽI TAMNU STRANU POVIJESTI

Što je šestoricu Hitlerovih pomoćnika navelo da ustraju na izvršavanju jednog od najvećih zločina u ljudskoj povijesti?

PROFIL
www.profil.hr

Iznimno zanimljivo i vrijedno svjedočanstvo o jednom od najmračnijih razdoblja ljudske povijesti, ali i patologiji jednoga zločinačkog režima.

Potraži u svim Profilovim i ostalim knjižarama.

Omiljeni vladar u krvi guši pobunu

 tekst: Sergej Županić
foto: Arhiva VL

Iz pozadine je vrebala nejednakost u položaju privilegiranih manjinskih sunita (oko trećine), kojima pripada i kraljevska obitelj, te šijita

Bahreinski kralj prošao je u deset godina put od monarha s podrškom od 98,4 posto podanika do državnika koji se krvavo sukobljava s građanima. Danas otočna državica u Perzijskom zaljevu, veličine dva otoka Brača, bilježi drugi mjesec sukoba u kojima je poginulo 24 i nestalo oko 100 osoba, a Hamad bin Isa Al Khalifa suočava se s posljedicama vladavine svoga oca kojega je na prijestolju naslijedio 1999., ali i s nekim svojim pogreškama.

Njegov otac Isi bin Salmanu Al Khalifi Bahrein zadužio je Bahrein time što je tadašnji emirat 1971. oslobođio britanske krunе i što je 1973. raspisao prve demokratske izbore. Međutim, već 1975. ukinuo je i ustav i parlament koji je odbio produljiti izvanredno stanje. Uslijedilo je razdoblje najgorih kršenja ljudskih prava u zemlji, koje je 1990. uspjelo ujediniti ljevičare, liberalne i islamiste u zajedničku Intifadu. Smrt starog i dolazak na vlast novog emira 1999. svi su dočekali s olakšanjem.

Riječ je bila o čovjeku koji se u mladosti školovao na Cambridgeu i vojnim akademijama u SAD-u i Velikoj Britaniji. Novi je emir prvih godina ukinuo izvanredno stanje iz 1974., uveo žene u politiku, pozvao izbjegle Židove da se vrate, čak je imenovao jednu Židovku veleposlanicom. Pod njegovom vlašću, ali i na naftnom valu, Bahrein je postao najbrže rastuća ekonomija u arapskom svijetu, uveo je naknadu za ono malo nezaposlenih i intenzivno obrazovao stanovništvo.

Na referendumu iz veljače 2002. 98,4 posto građana prihvatiло je novi ustav, uspostavljanje parlamenta i Hamada bin Isu Al Khalifu kao prvog kralja. Iz pozadine je međutim vrebala nejednakost u položaju privilegiranih manjin-

Hamad bin Isa Al Khalifa suočava se s posljedicama vladavine svoga oca kojega je na prijestolju naslijedio 1999., ali i s nekim svojim pogreškama

skih sunita (oko trećine), kojima pripada i kraljevska obitelj, te šijita koji su počeli tvrditi da masovno useljavanje radne snage favorizira useljavanje sunita. Godine 2001. Bahrein je imao 660.000 stanovnika, od čega 62 posto Bahreinaca, a već 2010. 1,2 milijuna

sa samo 46 posto domaćeg stanovništva. Iako se kralj s pravom hvalio etničkom i vjerskom raznolikošću Bahreina (muslimani, kršćani, židovi, ali i hindusi), a etničko-socijalna ravnoteža nije sluštila na vjerske sukobe, rasli su zahtjevi za što bržim demokrat-

Info

Obitelj Al-Khalifa
Bahreinom vladala još od 1783. otkako je otok vojno zauzela uz pomoć svojih saveznika iz Arapske. Aktualni bahreinski kralj ima četiri supruge s kojima ima pet kćeri i sedam sinova.

TRAVANJ

Kraljevinase raspala u 12 dana

TRAVANJ
1941.

Njemački napad počeo je u nedjelju, 6. travnja, u pet sati ujutro i prvi cilj bili su aerodromi. Nijemci su imali sve potrebne podatke i precizno su gađali ciljeve

SKRAT

tekst: Davor Ivanković
foto: Dr. sc. Mario Jareb

Fotografija u boji snimljena u travnju 1941. negdje u Jugoslaviji. Prikazuje nadiruću njemačku oklopljenu kolonu kako u nekom mjestu prolazi kraj zaustavljenih kolona vozila Jugoslavenske vojske. Fotografija je objavljena u njemačkom polumjesečniku Signal

Prisilom stvorena, Kraljevina Jugoslavija, u samo tjedan i pol Travanjskog rata 1941., tako se i raspara. Brojni su elementi iz raspada koji će, pola stoljeća poslije, uzrokovati i raspad nove, tzv. Titove Jugoslavije. A glavni su - opća bezvoljnost, nezainteresiranost, sve do ogorčenja i otpora koji su Hrvati osjećali prema takozvanim državnim tvorevinama. Konstanta su i razočaranje, i ljutnja, i povrijeđenost Srba zbog takvog pristupa Hrvata „zajedničkoj državi“. „Nakrivo“ sastavljena i nesložna, svaka je od tih tvorevinu trajala ograničeno vrijeme. Naočko jake, uvjerljivo nedemokratske i diktatorske, pucale su pak pred svakim jačim unutrašnjim ili vanjskim pritiskom.

Potkraj kolovoza 1939., kad nad Europom počinje lebdjeti strašni rat koji će ubrzo postati Drugi svjetski rat, u Kraljevini Jugoslaviji stvari idu nabolje. Pod pokroviteljstvom tada najmoćnijeg lika krune Karadorđevića, regentom, knezom Pavlom, srpski i hrvatski vodeći političari pronalaze rješenje za dvodesetljetni bunt Hrvata. Došlo je vrijeme kada je i moćnicima u Beogradu postalo jasno da država nikako ne funkcioniira te da Hrvati trebaju dobiti ono što najviše žele - autonomiju. Stvorena je Banovina Hrvatska, moguća tek nakon dogovora i puhanja u isti politički rog Hrvata i Srba Prečana (SDS-a). U dvorcu Draškovića u Božjakovini Dragiša Cvetković i Vladko Maček, predsjednik i potpredsjednik kraljevske Vlade, od Savske i Primorske Banovine (uključujući hrvatski većinske kotare u BiH te Dubrovnik, Šid, Ilok) stvaraju Banovinu Hrvatsku.

Banovina ima površinu od 66.456 četvornih kilometara, u njoj živi malo više od 4 milijuna stanovnika (74 posto Hrvata, 19 posto Srba), a sporno ostaje samo - financiranje, koje Beograd još

omenta. Takvo državno rješenje malo je smirilo sporenja, ali ne zadugo. Naime, veliki je rat do nosio nova, drakonska i tragična rješenja. Možda bi Kraljevina Jugoslavija potrajala i dulje, no već 1940., nakon golemih vojnih uspjeha Hitlerove nacističke Njemačke, njegov partner Mussolini počinje željeti i svoj dio kolača takozvane Nove Europe. Nakon što se jedva uspijeva iskrcati i zaposjeti Albaniju, Mussolini napada Grčku. Postiže nekoliko uspjeha, ali čim je uslijedio grčki odgovor, Talijani su se našli u katastrofalnom vojnem položaju. Hitler je morao pozuriti u pomoć i spasiti Mussolinija, što ga je vjerojatno prilično ljutilo jer je očekivao da će područje Balkana biti više-manje neutralno. Kako god bilo, Hitler tada nije planirao veće vojne operacije na prostoru gdje mu je trebao mir. Balkan je bio južni bok njegova sve većeg Velikog Reicha, a iz Rumunjske, s tamošnjih naftnih izvora teklia je dragocjena nafta za Hitlerov ratni stroj. No, kako je rat već bio počeo na jugu Balkana, sve se promjenilo.

Potpisan Trojni pakt

U Berlinu je 27. rujna 1940. potpisani Trojni pakt kojim su Njemačka, Italija i Japan stupile u vojni savez. Potpisnici su bili Saburo Kurusu za Japansko Carstvo, Adolf Hitler za nacističku Njemačku i Galeazzo Ciano u ime Kraljevine Italije. Osnovane su Sile Osovine koje su se obvezale na međusobnu suradnju i pomaganje u slučaju napada na neku od njih zbog stvaranja novog poretka. Osnivači Pakta pozivali su i druge zemlje da mu

Cvetković s von Ribbentropom nakon pristupa Kraljevine Trojnom paktu

pristupe. Mađarska ga potpisuje 20. listopada 1940., Rumunjska 23. listopada 1940., Slovačka 24. listopada 1940., a Bugarska 1. ožujka 1941. godine. Kraljevina Jugoslavija također je pristupila Trojnom paktu 25. ožujka 1941., no samo dva dana poslije probritanske snage pokreću vojni udar i demonstracije pa pada vlada

Cvetković-Maček. Vlast u Jugoslaviji preuzima vlada Dušana Simovića, generala i zapovjednika Ratnog zrakoplovstva. Zaplet je to koji je u travnju pokrenuo rat i na teritoriju Kraljevine Jugoslavije, koja je, premda neutralna, a u vrhu politike čak i prilično probritanski orientirana, bila jednostavno preslabaa da

bi se mogla izmaknuti sirenskom zovu Njemačke da pristupi Trojnom paktu. Dragiša Cvetković i Vladko Maček bili su uvjereni da su u pregovorima s Nijemcima ipak uspjeli izboriti nekoliko dobrih stvari. Hitler je jamčio tri: teritorijalni integritet, to da njegova vojska neće na ratnim pohodima prolaziti Jugoslavijom niti držati vojne baze, a Jugoslavija će poslije slamanja Grčke dobiti luku Solun i tako izbiti na Egejsko more. Pakt je potpisana u Beču 25. ožujka 1941. Odmah nakon reakcija Britanije koja pokreće vojni udar u Beogradu (prethodile su jake demonstracije s porukama Bolje rat nego pakt, Bolje grob nego rob, a poslužile su i komunistima da javno istupe i organiziraju se) general Simović nagovara Vladka Mačeka da ponovno preuzeće funkciju potpredsjednika vlade i obećava prenošenje nadležnosti nad žandarmerijom u Banovini Hrvatskoj banu (dr. Ivanu Šubašiću kojega je osobno postavio Maček). Navodno je tada Simović prenio poruku Mačeku kako je „spreman dati Hrvatima potpunu autonomiju“. Kad je o ovome riječ, povjesničari se još ne slažu o tome je li Simović na Hitlerov upit je li on svejedno spreman poštovati potpis stavljén na Trojni pakt odgovorio negativno ili ga to Hitler nije niti pitao, nego je, bijesan, odlučio pokoriti vojno problematičnu Kraljevinu. Kako bilo, istog dana, nakon vojnog puča u Beogradu, Hitler saziva svoju vojnu komandu i počinju pripreme za udar na Jugoslaviju. Tjedan dana poslije u rano nedjeljno jutro napad je počeo iz svih pravaca, a država je kaptulirala već 17. travnja. Za svoje sudjelovanje (uglavnom vojno

Od 32 broda Kraljevske mornarice prebjegli samo torpedni čamci i podmornica "Nebojša"

Početkom rata Jugoslavenska kraljevska mornarica gotovo da nije ni pokušala pružiti otpor napadačima. A imala je čime jer je raspolagala s 32 broda, nekoliko podmornica i s više od 150 hidroaviona. Tada najsvremeniji brod kraljevske flotile bio je razarač "Zagreb", stacioniran u luci Dobrota u Boki kotorskoj. Mornarica je imala još dva razarača – "Beograd" i "Ljubljana". Raspolagali su i torpedima i minama i sigurno su mogli nanijeti veliku štetu napadačima, u prvom redu Talijanima. Stoga su Talijani na razarač "Zagreb" poslali pet bombardera već prvi dana rata, 6. travnja, premda je ostala talijanska vojska čekala četiri dana da najprije Nijemci obave posao i tek se tada uključila u akcije na kopnu. Razarač "Zagreb" nije u tim napadima nimalo oštećen jer su talijanski bombarderi, izbjegavajući protuzračno topništvo, a takvu su praksu imali sve godine rata, izbacivali bombe s velikih visina. Time su Talijani samo ponovili ono što su činili u svojim zračnim napadima na britan-

ske položaje, utvrde i brodovlje na Malti i u Mediteranu, kad se prilikom bombardiranja nisu spuštali niže od pet kilometara visine. Sličan napad Talijani su ponovili i 13. travnja, no razarač "Zagreb" ponovno je ostao neoštećen.

Dana 15. travnja Kraljevska jugoslavenska vojska zatražila je primirje, na koje Nijemci nisu pristali. Svejedno, u općem rasulu, posebice zbog otpora Hrvata prema ratovanju na strani monarhije, posadama brodova stacioniranim u Boki kotorskoj naređeno je da ne otvaraju vatru na napadače i da brodove predaju. Najveći broj mornara, jer se mornarica nije niti borila, već se bio iskrcao na kopno. Kad je 17. travnja (dan kapitulacije jugokraljevske vlade) u Boku počela ulaziti talijanska vojska, poručnici ostaju na brodu i priručnim sredstvima (štapinima dinamita) uspijevaju potopiti razarač "Zagreb". U toj akciji gube život. Saveznicima (Britancima) uspijeva prebjegti samo nekoliko torpednih čamaca te podmornica "Nebojša".

pasivno) teritorijima su nagrade ni susjedi Jugoslavije, koji je, do slove komadaju. Prva Jugoslavija nestala je u trenutku. Novostvorenna Nezavisna Država Hrvatska, 15. lipnja potpisuje Trojni pakt. Kratkotrajni Travanjski rat, bio je završen, krvavi Drugi svjetski rat na teritoriju propale Jugoslavije mogao je početi.

Je li uopće Kraljevina imala mogućnost bolje se boriti i zašto nije? Nestabilna, zemlja se prije puča pokušavala obraniti neutralnošću. Premda je vojni vrh bio sastavljen od staromodnih generala, neki ljudi u političkom vrhu ipak su bili svjesni obrambenih mogućnosti Kraljevine Jugoslavije, zarati li se s moćnim Silama Osovine. Stoga je vlasta Kraljevine Jugoslavije pokušavala kod vlaste Velike Britanije osigurati da se Grčkoj, Turskoj i Jugoslaviji prizna status neutralnih zemalja. A ako se u tome ne uspije, onda bi se pristupilo Trojnom paktu. Regent Pavle Karadordić o tome je upoznao ministra vojske, generala Petra Pešića, na što mu je ovaj odmah odgovorio: "To je najbolje, to nam je jedini spas".

Nemoguć zadatak

Ali ni to nije bio spas, Pakt je potpisani, državni udar proveden. Čak ni general Simović nije odmah naredio opću mobilizaciju, nego takozvano tajno aktiviranje, ali i to samo tri dana prije početka rata. Pred kraljevskom vojskom, samo napola mobiliziranom, vrlo daleko od planiranog cilja od milijun i dvjesto tisuća mobiliziranih vojnika, bio je nemoguć zadatak. Sa svih strana, osim sa strane Grčke, trebalo je braniti granicu od tri tisuće kilometara. Vojni je vrh trebao pretpostaviti tko će biti agresor i da je njegov cilj uništenje jugoslavenske vojske i zauzimanje cijelog teritorija. Starojugoslavenski generali morali su znati da Njemački koncept blickriaga (munjevitog rata). Neprijateljske države, susjedi Jugoslavije, pripremali su za napad šezdesetak divizija, od kojih je četvrtina bila oklopno-mehaniziranih, s oko 500 tenkova. No, njihovu udarnu snagu činilo je ratno zrakoplovstvo. Samo je

Von Ribbentrop objavljuje da je Njemačka u ratu s Jugoslavijom i Grčkom

Njemačka za napad pripremila više od 1500 zrakoplova, a Italija i ostale zemlje još dodatnih od 700 do 800. Vojni vrh, međutim, nije odabrao dobru ratnu doktrinu koja bi odgovarala toj situaciji. Povjesničari i vojni stručnjaci slažu se da su prevladavala staromodna gledišta vremenskih generala koji su svoja vojna znanja temeljili još uvijek na iskustvima i gledištima iz Prvoga svjetskog rata; taktika s pomoći koje je srpska vojska postigla početne pobjede na Ceru i Kolubari. Međutim, od tih je bitaka prošlo 25 godina i generali uopće nisu bili svjesni kolika je brzina napada nove njemačke vojske. Taktika koja je bila pred očima ostarjelih generala nazivana je „ofenzivna doktrina manevra“. Oružane snage pripremene su samo za ofenzivne akcije i protuofenzivu. Tadašnjim jugoslavenskim oficirima samo se govorilo o frontalnom ratu, a drugi manevri na bojišnici uopće im nisu bili poznati. Poslije će u svojim memoarima general Dušan Simović tvrditi da se on zauzimao i za gerilski način ratovanja, no to se nigdje

Napad na Jugoslaviju djelomice je uzrok fatalnom odgađanju napada na SSSR

Dokumentaristica bivše Jugoslavije rado je i često isticala kako je zbog Travanskog rata Hitler definitivno zakasnio s napadom na Sovjetski Savez. Tvrđilo se da su tu Nijemci izgubili šest tjedana. No točnije je tvrditi da je napad na Jugoslaviju djelomice uzrok fatalnom odgađanju Hitlerova napada na Sovjetski Savez. Naime, isprva je za početak operacije Barbarossa bio određen 12. svibnja. I uistinu, poslije događaja u Kraljevini Jugoslaviji od 27. ožujka dolazi do prvog odgađanja, na sastanku Hitlera s generalima iz Vrhovne komande.

Nakon rasprave o državnom udaru u Jugoslaviji, ostaje zapisano: „Taj plan pretpostavlja ubrzano izvršenje svih priprema i upotrebu tako jakih snaga da se slom Jugoslavije dogodi u najkratče vrijeme. U vezi s tim bit će potrebno operaciju Barbarossa odgoditi do četiri tjedna.“

Poslije je invazija na SSSR opet bila odgođena i počela je 22. lipnja. Mnogi smatraju da zbog te, pogrešne odluke Nijemci nisu uspjeli osvojiti Moskvu u zimu 1941./42., govore da je to bila prekretnica u ratu, a ne Staljingrad. Voditelj istraživanja grupe američkih stručnjaka, De Witt C. Poole, zapisao je: „Karl Ritter, koji je neko vrijeme zastupao ministarstvo vanjskih poslova pri Generalštabu, rekao nam je potpuno sabrano da je to odlaganje stajalo Nijemce zimske bitke pod Moskvom i da je na tom mjestu rat izgubljen...“

Znanstvenici pak prihvaćaju još dva čimbenika neuspješnog prodora Nijemaca na Moskvu. Hitler se jako svrađao sa svojim vojnim vodstvom oko strategije napada na SSSR 1941., pa su operacije zbog toga i kasnile. Drugo, sovjetski obavještajci doznali su japanske planove za napad na SAD, zaključili da ne slijedi napad na SSSR pa je Staljin premjestio veliki dio svojih snaga s Dalekog istoka za pojačanje obrane Moskve. Nadalje, u proljeće 1941. rijeke u Poljskoj i zapadnoj Rusiji snažno su nabujale te je i to pridonijelo odgodi operacije za dva-tri tjedna.

➤ Za svoje sudjelovanje u napadu (uglavnom vojno pasivno) teritorijima su nagrađeni susjedi Jugoslavije, koji je komadaju

u Travanjskom ratu nije vidjelo. S obzirom na to da je na kraljevsku vojsku išla dvostruko brojnija i suvremenija vojska, ubrzo se pokazalo da je ta koncepcija bila potpuno nerazumna. Da je tomu tako, vidjelo se odmah na početku sukoba, jer je uglavnom nakon prvih kontakata dolazilo do rasula jugoslavenske vojske. Zastarjela konceptacija značila je i da vojska ne posjeduje jače mehanizirane i oklopne jedinice niti dovoljno moćnu ratnu avijaciju. U Jugoslaviji se po licenci proizvodilo nešto lakih Renaultovih tenkova, no oni su se pokazali potpuno nemoćnim u usporedbi s njemačkim Panzerima. Također nije razvijana niti protuoklopna artiljerija niti je tko primijetio da su protutenkovski topovi kalibra od 20 do 47 milimetara potpuno nemoćni kad je riječ o njemačkom oklopu. Također, stručnjaci procjenjuju da je jugoslavenska vojska bila i vrlo nepokretna i da je mogla na dan manevrirati samo 20-ak kilometara, dok su Nijemci u jednom danu prelazili stotine kilometara. Kada je počeo rat, Jugoslavija je imala samo dva tenkovska bataljuna i 110 lakih tenkova. Prema zastarjeloj konceptiji obrane, generali su očekivali da se vojska treba braniti duž cijele granične fronte, dakle duž svih 3 tisuće kilometara.

Ratni plan R-41

Ratni plan R-41 bio je zadnji koji je izradila kraljevska vojska, i to u trenutku kad su u Mađarskoj i Rumunjskoj već boravile njemačke trupe i spremale se ući u Bugarsku. Plan je predviđao raspoređivanje duž granica 27 divizija, što je činilo oko 85 posto ukupnih vojnih efektiva. Računalo se da će te divizije primiti prvi napad, usporiti ga i postupno se povlačiti, kao i u Prvom svjetskom ratu, pravcem prema jugu i Grčkoj. Namjera je bila u zajednici s grčkom vojskom i vojskom Saveznika koji bi trebali pohrliti u pomoć, uspostaviti frontu prema njemačkim i vojskama Sila Osovina. To je bila suluda ideja, jer su generali opet zanemarili nevjerojatnu munjevitost i mobilnost njemačke vojske. Zaboravili su i to da Nijemci pola posla obavljaju uspostavom potpune nadmoći na nebu.

Poslije su stručnjaci, analizirajući pogreške kraljevske vojske, zaključili da se znatan otpor mogao produžiti da se borba protiv napadača nastavila u središnjem

Prizor iz borbi u Travanjskom ratu

U njemačkom bombardiranju Beograda teško je oštećen i kraljevski dvor

dijelu Kraljevine. Ratno je zrakoplovstvo, premda zanemarivo, ipak bilo najsvremeniji dio kraljevske vojske. Posjedovalo je tristotinjak lovaca i bombardera, njemačkoga, britanskoga i talijanskog podrijetla i veći je dio bio suvremen. Snage su pred sam početak rata stacionirane na 23 aerodroma i pričuvna uzletišta i premda je znatan dio avijacije bio uništen još na tlu bilježi se mnoštvo zračnih bitaka te akcija bombardera jugoslavenske vojske. Avijacija je danima pružala otpor, nakon čega je, zbog približavanja kopnenih snaga napadača, preostala avijacija uništena kako ne bi pala u ruke Nijemaca. Ratna mornarica bila je u gorenjem stanju, imala je 32 ratna broda, no samo su tri razarača („Zagreb“, „Beograd“ i „Ljubljana“) bili suvremeni, dobro naoružani topovima, torpedima i minama i razvijali su vrlo veliku brzinu, više od 40 čvorova na sat. Kraljevska mornarica posjedovala je i nekoliko suvremenih podmornica, no i one su, kao i brodovi, bile statične te je samo jedna („Nebojša“) prebjegla Saveznicima. Na plovnim rijeckama, Savi i Dunavu, bila je i riječna ratna flotila, a riječni

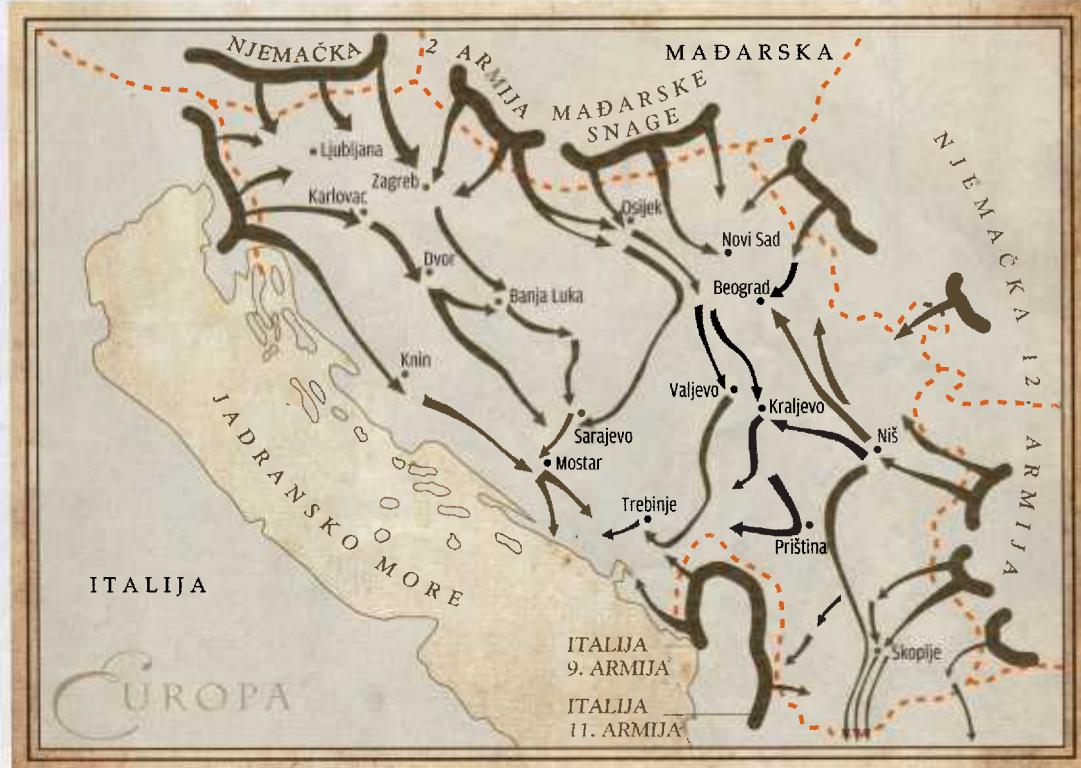
monitori (oklopničke) sudjelovali su u ratu i obrani. Duž jadranške obale bilo je raspoređeno 14 obalnih artiljerijskih baterija s ukupno 45 topova. Plan jugoslavenske komande bila je mobilizacija 1,2 milijuna vojnika i 500 tisuća rezervista, za što je bilo potrebno mobilizirati i 900 tisuća grla stoke za potrebe prijevoza, ali i za konjicu koja je bila sastavni dio jugoslavenske vojske.

Nekoliko godina prije rata vojna je komanda počela s utvrđivanjem graničnih linija prema susjednim zemljama, no kako nije bilo dovoljno novca, fortifikacije su bile slabe i nisu, kada je počeo rat, stvarale većih problema napadačima. Da je otpor vojske bio i dulji, ubrzo bi postao nemoguć jer je ratna industrija Kraljevine bila slaba i potpuno nespremna za preorientaciju na ratnu proizvodnju. Veliki je problem bio i prelazak na mnogo vrsta oružja, čak i u pješaštву i artiljeriji. Kioničari bilježe da je jugoslavenska vojska posjedovala 149 vrsta oružja, ali je za njih morala koristiti čak 300 vrsta municije. Rezerve su bile nedovoljne, pješačke municije bilo je za 75 dana ratovanja, a artiljerijske za 100 dana. Protutenkovske jedinice imale su komplet od samo 200 projektila po topu.

Interesi Srba i Hrvata

No i da je ratna doktrina bila bolja, i da je oružje bilo učinkovitije, sve to ne bi pomoglo jednostavno zato što je kraljevska vojska bila višenacionalna pa su se na njezin ustroj preslikavala politička i nacionalna sporenja svih naroda. Ne treba zanemariti niti

Pravci napada na Jugoslaviju

različite interese Srba i Hrvata koji su Travanjski rat iskoristili za stvaranje svoje države. Bivši potpukovnik Austrougarske vojske, potom pukovnik Jugoslavenske kraljevske vojske Slavko Kvaternik, iskoristio je tu prigodu i odmah na početku rata pozvao Hrvate da izidu iz kraljevske vojske. Nakon ulaska njemačke vojske u Zagreb, 10. travnja 1941., proglašava Nezavisnu Državu Hrvatsku i organizira Hrvatsko državno vijeće – privremenu vladu – do

Pogled na ruševine suvremenog mosta između Beograda i Zemuna

Napad s 2000 lovaca i bombardera

Kraljevsko ratno zrakoplovstvo, premda je Kraljevina imala vrlo zastarjele razvojne koncepcije ratne borbe, ipak je dosta dobro bilo opskrbljeno ratnim zrakoplovima. Lovačke brigade i pukovi raspolagali su sa čak 143 suvremena lovca, 61 Messerschmittom Bf-109 E, sa 76 britanskih Hawkera te šest znamenitih IK-3 lovaca jugoslavenske proizvodnje. Zrakoplovstvo je bilo popunjeno i sa 157 različitih bombardera, najviše njemačkim Dornierima (sedamdesetak Do-17K), britanskim Bristol Blenheim Mk1 (47) te talijanskim Savoia Marchetti Sm-79 (40 bombardera). Za razliku od ostatka vojske, Jugoslavensko kraljevsko ratno zrakoplovstvo dočekuje Travanjski rat u punoj pripravnosti. Zapovjedništvo su držali probritanski časnici, povezani i s njihovom obaveštajnom službom, te su naredili tajnu mobilizaciju još 12. ožujka. Rezultat te naredbe bio je da je zrakoplovstvo zaposjelo sva 23 ratna aerodroma i pomoćna uzletišta. Planovi za otpor bili su dobro razrađeni, no tri dana prije njemačkog napada, izviđačkim avionom Potez-25 u Beč preliječe kapetan Valter Kren i njemačkom zapovjedniku 4. zračne flote general-pukovniku Alexanderu Löru predaje kompletne planove mobilizacijskih zborišta te potpuni raspored ratnih aerodroma. Uz to, početkom travnja učestali su letovi njemačkih i talijanskih izviđačkih zrakoplova koji su "greškom" upadali u jugoslavenski zračni prostor. Kada je počeo opći napad, Jugoslavensko ratno zrakoplovstvo suprotstavilo se agresorima, no oni su imali više od 2000 lovačkih zrakoplova i bombardera. Svejedno, povjesničari bilježe nekoliko zračnih bitaka protivnika, kao i to da su, na samom početku rata, jugoslavenski bombarderi uzvraćali i bombardirali neke aerodrome u Austriji, Madarskoj i Bugarskoj. Uspješno je bombardirano i nekoliko njemačkih oklopnih kolona. Dio avijacije Nijemci su, međutim, uništili još na uzletištima, a poslije i sami kraljevski piloti, kako se zrakoplova ne bi dočepali napadači. Računa se da su Nijemci u Travanjskom ratu izgubili oko 50 svojih zrakoplova.

Predaja jugoslavenskih vojnika Nijemcima

dolaska poglavnika Ante Pavelića, a sebe proglašava vrhovnim zapovjednikom svih oružanih snaga Države Hrvatske te postaje domobranski vojskovođa. Poslije se sukobio s Antom Pavelićem pa odlazi pod zaštitu Nijemaca u Austriju, gdje dočekuje kraj rata. No Amerikanci ga isporučuju Titovoj Jugoslaviji, gdje je pogubljen 1947. godine.

Na graničnim linijama

Kraljevska jugoslavenska vojska zapravo je bila potpuno nespremna za rat s Njemačkom i stoga što su političari jamčili da do toga rata neće ni doći. Tvrđili su da će s Nijemcima sklopiti politički akt jer se protiv njih ne može niti boriti. Kada je pak postalo jasno da slijedi napad jer su Nijemci, Talijani i njihovi saveznici pojačano grupirali svoje snage duž jugoslavenskih granica, 27 divizija ipak je raspoređena na granične linije. Treća grupa armija s osam pješačkih divizija raspoređena je prema Albaniji, Grčkoj i južno Bugarskoj. Sjevernije je bila Peta armija sa četiri divizije, Šesta armija s tri divizije prema Rumunjskoj, a prema Mađarskoj bila je Druga grupa armija sa četiri pješačke i jednom konjičkom

divizijom. Dalje prema Austriji i Italiji postavljena je Prva grupa armija s pet pješačkih i jednom konjičkom divizijom, a Jadran drži Primorska armija s divizijom i posadama u Šibeniku i Boki kotorskoj. O nesuvremenoj doktrini govori i podatak da su dvije tenkovske čete bile u rezervi vrhovne

komande, kao i četiri pješačke divizije. U posljednji čas, svjesna da slijedi napad, Simovićeva vlada traži saveznike, ali uspijeva samo u noći sa 5. na 6. travnja zaključiti sa Sovjetskim Savezom Ugovor o prijateljstvu i nenapadanju. Još je jedino dogovorenog s Grčkom i Britanskim ekspedicijskom voj-

skom da se zajednički napadnu talijanske snage u Albaniji. No, njemačka vrhovna komanda već je u tom trenutku imala izrađen plan „Direktivu broj 25“, koji je predviđao provođenje koncentričnih napada iz Austrije i Bugarske izravnim smjerom prema Beogradu radi potpunog uništavanja jugoslavenske vojske. Jedan od ciljeva je bio i da se onemogući plan jugoslavenskih generala o povlačenju glavnine borbenih snaga prema jugu i Grčkoj. Druga njemačka armija s jedanaest divizija zaustavljena je sa svog puta prema SSSR-u i raspoređena u Austriju i Mađarsku. U Bugarskoj i Rumunjskoj aktivirana je Dvanaesta njemačka armija, dodatno pojačana, i brojila je 19 divizija od čega osam tenkovsko-motoriziranih. Rezervu Nijemaca čini pet divizija. Nijemci za invaziju na Jugoslaviju koncentriraju i 1560 ratnih zrakoplova. Za svaki slučaj Nijemci zahtijevaju od Rumunja da im osiguravaju granicu prema SSSR-u, a Bugarsima dolazi isti nalog za Tursku. Istodobno, Talijani preko Druge armije koncentriraju prema Sloveniji i Hrvatskoj 14 divizija. U Zadru su već imali jednu diviziju, u Albaniji su prema Jugoslaviji pokrenuli osam divizija, a prema

Jugoslavenski vojnik okružen užasima rata

Ulazak talijanskih postrojbi u Šibenik

Grčkoj 22 divizije. Za invaziju Talijani pripremaju i 670 svojih aviona i dijelove svoje moćne ratne mornarice „Supermarine“. Mađari se također uključuju i koncentriraju pet divizija. Kroničari bilježe da je u napad na kraljevsku vojsku tako krenulo oko dva milijuna vojnika raspoređenih u 83 divizije, oko 2 tisuće tenkova i 2300 aviona. Do početka sukoba kraljevska je vojska imala oko milijun vojnika, a neprijatelju se mogla suprotstaviti sa samo 400 tenkova i 300 aviona.

Beograd „otvoreni“ grad

Njemački napad počeo je u nedjelju, 6. travnja, u pet sati ujutro i prvi cilj bili su aerodromi. Nijemci su imali sve potrebne podatke i precizno su gađali ciljeve. Stoga su odmah na početku uspjeli uništiti 64 aviona na tlu. Jugoslavenska vlada proglašava Beograd „otvorenim“ gradom, no njemačka avijacija u nekoliko

valova svejedno bombardira Beograd. Povjesničari se tu razlikuju i bilježe od četiri do čak 20 tisuća žrtava bombardiranja Beograda. Njemačke kopnene divizije brzo napreduju i već 7. travnja zauzimaju Skopje, a do 10. travnja gotovo cijelu Makedoniju. Zauzimaju 9. travnja i Niš. U Sloveniji i Hrvatskoj jugoslavenska armija gotovo uopće ne pruža otpor, a Slovenci i Hrvati ionako prvi bježe iz takve vojske. Stoga Nijemci već 10. travnja ulaze u Zagreb, gdje ih građani svečano dočekuju. Do 10. travnja navečer Treća i Četvrta armija (Makedonija i Hrvatska) više nisu postojale, a ostale su se raspadale. Srbiju je branila Peta armija i bila je dijelom okružena istočno od Velike Morave. Dijelovi Prve i Druge armije povlačili su se iz Baranje i Bačke, a jedino je Treća armija uspješno ratovala i napadala talijanske snage u Albaniji. Na takvo raspolaganje reagirali su i komunisti te u Zagrebu održali sjednice CK

KPJ i KPH. Osjetili su da dolazi njihovo vrijeme i poduzeli sve da pokupe što više dragovoljaca i oružja za sukobe koji će uslijediti. U borbe 11. travnja kreću i talijanske jedinice, kao i jedinice sila Osvoline. Raspad je ubrzan, pa već 12. travnja Nijemci bez borbe ulaze u napušteni Beograd. Jugoslavenska vlada, ministri, vojni vrh i kraljevska obitelj napuštaju zemlju i preko Grčke bježe najprije u Jeruzalem, a potom su ih Britanci prevezli u London. Štab

Vrhovne komande 14. travnja nudi primirje Nijemcima, no oni to odbijaju i traže bezuvjetnu kapitulaciju. Ostaci jugoslavenske vojske predaju se, a kapitulacija je potpisana 17. travnja u Beogradu. Nakon takvog svršetka Travanjskog rata, Prva Jugoslavija je raskomadana. U sljedeće četiri godine poginut će stotine tisuća ljudi u najkrvavijem ratu koji je pogodio prostore bivše nesložne, nepotrebne i nesretne državne zajednice.

Jugoslavenska vojska potpisuje kapitulaciju

➤ U Sloveniji i Hrvatskoj jugoslavenska armija gotovo uopće ne pruža otpor, a Slovenci i Hrvati ionako prvi bježe iz takve vojske

General Mihajlo Lukic

Domobranički časnik i Hrvat pravoslavac naglo je umirovljen 1943. jer se protivio slanju hrvatskih vojnika u njemačke legije te u SSSR

tekst: Sergej Županić
foto: Sandro Ostošić

Pavelićev general, kako su ga nazivali partizani, a istodobno pravoslavac koji se izjašnjavao kao Hrvat, domobranički general Mihajlo Lukic po mnogočemu se tijekom Drugoga svjetskog rata nije uklapao u stereotipe. Rođen je 1886. u Virju kao sin profesora na Muzičkoj akademiji Darka Lukic-a, koji ga je nakon završene gimnazije u Bjelovaru poslao u Višu školu za kadete u Karlovcu. Tada je bila odredena Lukiceva vojna karijera u tri države. Vojnu akademiju u Beču završio je taman na vrijeme da kao novopečeni niži časnik prvi put stane na branik domovine, ovaj put Austro-Ugarske Monarhije. Nakon vojnog i političkog pada Beča i Budimpešte, Lukic se ubrzano počeo uspinjati u vojnoj hijerarhiji Kraljevine Jugoslavije. Biva unaprijeden u pukovnika, zapovijeda 26. pješadijskim pukom u Sisku, a 1931. u Francuskoj stječe vojnu izobrazbu i o oklopnim vojnim sredstvima. Odmah potom na Vojnoj akademiji u Beogradu dobiva katedru za strategiju, na kojoj ostaje sve dok se još jedan veliki rat koji je harao Europom, nije zakotrljao i prema Balkanu. U čin generala unaprijeden je početkom 1940., kako bi preuzeo Triglavski alpski odred, elitnu planinsku jedinicu u Sloveniji, gdje je 6. travnja 1941. dočekao njemačke trupe koje su nadirale iz Klagenfurta i Graza, odnosno talijanski napad sa zapada. Ne-majući nikakve šanse za drugačiji ishod, a možda ni volje ni za što osim da sačuva živote svojih vojnika, Lukic je svoj drugi rat u karijeri izgubio u rekordnom roku. Odmah po proglašenju NDH prijavio se u Hrvatsko domobran-

Hrvatski vojnici u njemačkoj legiji na Istočnom bojištu

stvo, gdje je kao iskusni 55-godišnji general ostavio najdublji trag. Do lipnja 1941. zapovijedao je Osječkom divizijom. Od srpnja do listopada 1941. iz Bihaća je zapovijedao Ličkim zdrugom, a iz tog razdoblja poslije će ga se prisjećati Titov general Jovo Popović. U zapisima o Prvoj ličkoj proleterskoj brigadi on je Lukic kao zapovjednika vojske kvislinške države, doduše, "počastio" titulom Pavelićeva generala, ali je njegove akcije nazivao „pokušajem pacifikacije Like“, očito razlikujući ga od ustaških časnika na tom području kojima je pojmenice nabrajao zločine nad civilima. Istodobno je bio i časnik za vezu sa 2. talijanskim armadom. Velikim ratnim operacijama zapovijedao je tek od kraja 1941. do travnja 1943. kao zapovjednik 3.

domobranskog zbora u Sarajevu. U tom je razdoblju bio u središtu najtežih bitaka u Bosni i Hercegovini te je vrlo često suradivao s Crnom legijom Jure Francetića. Drugi svjetski rat bjesnio je punom žestinom, pobjednik se nije naslućivao, a onda je u dobi od 57 godina general Lukic naglo umirovljen jer se protivio slanju hrvatskih vojnika u njemačke legije te na bojišta po SSSR-u. Kad je riječ o osobnom životu,

spominje se da se Lukic s proglašenjem Hrvatske pravoslavne crkve u lipnju 1942. počeo izjašnjavati kao član te konfesije. Kraj rata dočekao je u Zagrebu kao umirovljenik. Uz njegovo se ime nikada nije vezivao nijedan zločin, no komunističke su ga vlasti zbog suradnje s neprijateljem osudile na 10 godina zatvora. Pomičovan je nakon odsluženih pet godina te je u Zagrebu živio do smrti 1961. godine.

U čin generala unaprijeden je početkom 1940., kako bi preuzeo Triglavski alpski odred, elitnu planinsku jedinicu u Sloveniji

Browning M2 - prva teška strojnica

 tekst i foto:
Velimir Vukšić

Johan Moses Browning patentirao je 1890. godine strojnicu koja je djelovala na načelu posudbe plinova. Naime, dio pritiska nastalog ispaljenjem metka iskorišten je za izbacivanje prazne čahure i ponovno zapinjanje udarne igle koja je aktivirala sljedeći metak. Sve dok je okidač pritisnut, ciklus se ponavlja, odnosno dobivena je takozvana automatska (brza) paljba. Godine 1900. Browning se odlučio za drugačije djelovanje strojnice. Energija eksplozije barutu koji izbacuje metak i koju strijelac osjeća kao povratni trzaj oružja, iskorištena je za ponovno zapinjanje udarne igle trzajem cijele cijevi s jednakim učinkom – automatskom paljbom.

Iako je svoj izum odmah patentirao, Browning je tek 1910. proizveo prvi prototip strojnice koju je neuspješno predstavio američkoj vojsci. No kako je u veljači 1917. godine Amerika ušla u Prvi svjetski rat, vojska je pozvala Browninga da demonstrira svoju strojnicu. Ispred vojne komisije u jednom rafalu ispalio je iz strojnice 20.000 metaka bez jednog zastroja. Impresionirana videnim, vojska je naručila 45.000 novih strojnica kalibra 7,62 mm koja je postala M1917A1, odnosno poznatija kao Browning 30-cal machine gun (ako se pomnoži 0,30 sa 2,54 cm, koliko iznosi jedan inč, dobije se 7,62 mm).

Na osnovi iskustava iz Prvog svjetskog rata, Browning se odlučio za konstrukciju teške strojnice koja je u svojoj osnovi bila povećana strojница Browning 30. Odlučio se za kalibr 50, odnosno 12,7 mm. Međutim susreo se s neočekivanim problemom. Nikako nije mogao riješiti problem čahure buduće strojnice. Tada mu je jedan američki časnik nabavio metak njemačke protutenkovske puške kalibra 13 mm poznate kao Mauser T-Gewehr, koju je on potpuno kopirao.

Namjena prve njemačke protutenkovske puške bila je probi-

Do kraja Drugoga svjetskog rata proizvedeno je 1.968.596 teških strojnica, a upotrebljavale su je i kopnene, i pomorske, i zračne snage

Teška strojnica M2 s američkim strojničarom u Afganistanu na vozilu Humber, ali bez štita

Par teških strojnica M2 na protuzračnom kružnom postolju. Na sličnom principu na jednako postolje postavljane su i četiri strojnica M2. S takvim strojnicama, uz trupnu obranu, naoružavani su brodovi i vozila

Taktičko-tehnički podaci

- kalibr 12,7 mm
- ukupna dužina oružja 1.654 mm
- dužina cijevi 1.143 mm
- težina bez postolja (tripoda) 38,1 kg
- težina M3 postolja 19,96 kg
- brzina metka 885 m/sekcija
- najveća brzina gađanja 450-575 metaka u minuti

janje oklopa prvih tenkova tako da se tada koristila najvećim mogućim kalibrom, veličine zrna i čahure, i to tako da pri opaljenju strijelcu ne slome rame. Te su puške na udaljenosti od 300 m probijale oklop debljine 15 mm. I upravo je takav metak izabran za novu tešku strojnicu. Browning je metku 12,7 mm prilagodio konstrukciju nove strojnice posebice postavivši u nju težu cijev.

Godine 1921. izradena je prva teška strojnica koja će u američkom katalogu naoružanja s vremenom postati Browning 50-cal machine gun M2. Prve strojnice imale su vodeno hlađenje cijevi. Imat će ga i dalje, ali se Browning odlučio i za inačicu teške strojnice M2 sa cijevi hladene zrakom zbog čega će im za trećinu povećati masu, odnosno težinu. Ta danas nama poznatija i najviše proizvodena teška strojnica, koja je na obje strane korištena i u nedavnom Domovinskom ratu postala je M2 HB (HB – engl. Heavy Barell, odnosno teška cijev).

Nova teška strojnica imala je strahovitu zaustavnu snagu i u trenutku bi izbacivala protivničkog vojnika iz stroja i to na daljinama do 5000 metara, a protiv zrakoplova bila je djelotvorna do 2500 metara. Do kraja Drugoga svjetskog rata proizvedeno je ukupno 1.968.596 teških strojnica M2. Strojnice su upotrebljavale i kopnene, i pomorske, i zračne snage. Primjerice, bombarderi B-17 „leteće tvrdave“ nosile su za obranu 12 strojnica M2, a lovački P-47 „Thunderbolt“ 8 strojnica prilagođenih za ugradnju u napadne rubove krila. I danas američke snage koriste M2 u Afganistanu za naoružavanje lakih vozila s različitim vrstama metaka. Te se strojnice, zaštićene metalnim štitom, mogu vidjeti na krovu terenskih vozila Humber. S daljinskim cilnjikom zabilježeni su pogoci Talibana na udaljenostima većim od 2000 metara. Rekorder je jedan američki vojnik sa pogotkom na udaljenosti od 2650 metara.

Srpsko junaštvo i hrvatska izdaja?

Srpski povjesničari i političari otvoreno su ili prikriveno tvrdili da je navodna hrvatska izdaja Jugoslavije zapravo spriječila da do izražaja dođu poznato srpsko junaštvo i vojničke vrline

tekst i foto:
Dr. sc. Mario Jareb

Svake je godine početak proljeća istodobno i početak „sezone“ obilježavanja tragičnih dogadaja iz Drugoga svjetskoga rata u Hrvatskoj i u bivšoj Jugoslaviji. Uz ubočajene rasprave o Jasenovcu i Bleiburgu ove će godine pozornost biti usmjerena i obilježavanju 70. obljetnice Travanjskoga rata i s njim povezane 70. obljetnice uspostave Nezavisne Države Hrvatske. Iako ti dogadaji nisu toliko predmet aktualnih politikantski intoniranih rasprava, ipak je i njih nemoguće promatrati tek kao povijesne dogadaje kojima se bave povjesničari i amateri zaljubljenici u razdoblje Drugoga svjetskoga rata.

Najviše pozornosti privlači problematika uspostave i prvih dana Nezavisne Države Hrvatske, posebice pitanje koliko je njezina uspostava bila posljedica težnji širokih slojeva hrvatskoga naroda za vlastitom državom i koliko je takozvanih običnih Hrvata podupiralo tu državu i njezin režim. Mnogi su od njih uspostavu nove države dočekali sa zadovoljstvom, a mnogi i s neskrivenim oduševljenjem. Dva desetljeća života u monarhističkoj Jugoslaviji za većinu su Hrvata značili život u dr-

žavi koja je sustavno kršila prava hrvatskoga naroda, pri čemu državne vlasti često nisu prezale ni od počinjenja teških zločina nad pojedincima i skupinama. Uz to su mnogi pomisili da je stvaranjem nove države izbjegnuta neizvjesnost ratnih stradanja i strane vojne okupacije, a tko ne bi želio izbjegći ratnim stradanjima ako za to ima nade. Ne treba zanemariti ni zabrinutost mnogih u Hrvatskoj zbog državnog udara (puča) 27. ožujka 1941. Iako su poslije jugoslavenske komunističke promidžbe, a prije toga i promidžba jugoslavenske vlade u izbjeglištvu tijekom rata isticali da su ne samo prosvjednici na beogradskim ulicama nego i vode državnog udara bili ponajprije protivnici Osvoline i jugoslavenskog pristupanja Trojnom paktu, mnogi suvremenici uvidjeli su da su vanjskopolitički razlozi bili iskoristeni za željeno nasilno „rješavanje“ unutarnjopolitičkih problema Kraljevine Jugoslavije. Pritom je na meti mnogih od njih bila Banovina Hrvatska, tvorevina koju su srpski nacionalisti doživljavali kao zapreku namjerama srpskoga nacionalizma.

Ne samo zbog toga bilo je iluzorno očekivati da bi se većina Hrvata zalagala za očuvanje do-tadašnje jugoslavenske države, no ne stoje ni tvrdnje kasnije

NOVO DOBA

SRBI, HRVATI i SLOVENCI!

U ovom teškom trenutku za naš narod, odlučio su mi da uzmem u svoje ruke Krčevski Vlast.

Namjenjel, koji se razvijajući opovedanom Mojih početaka, odmah su sami podnijeli ostavku.

Moja vjerna i hrabri narod stavila Mi se odmah na raspolaganje i već ispunjava Moju naredbu.

Pozivam sve Srbe, Hrvate i Slovene da se okupe oko Prijestolja. To je najsigurnije način da se u ovim teškim prilikama održi red unutra i mir spoja.

Mandat za sastav vlade povjorao sam armijskom generalu Dušanu T. Simoviću.

S vjernim Bogu i u budućnost Jugoslavije, pozivam sve građane i sve vlasti u zemlji na vršenje svojih dužnosti prema Kralju i Otdažbini.

PETAR II.

Proglas kralja Petra II. Karadorđevića o preuzimanju vlasti nakon puča od 27. ožujka 1941. objavile su sve novine u Kraljevini Jugoslaviji

ustaške promidžbe da je tih dana u hrvatskim zemljama došlo do svojevrsne „ustaške revolucije“ čiji bi navodni masovnost i snaga i prije dolaska njemačkih snaga srušili jugoslavensku vlast i stvorili Nezavisnu Državu Hrvatsku. Tadašnje djelovanje vodećih osoba ustaške domovinske skupine na čelu sa Slavkom Kvaternikom,

niz razgovora i pregovori koje su tih dana vodili s njemačkim predstavnicima i nekim članovima HSS-a te činjenica da ih je izbijanje rata prisililo na skrivanje pred vlastima također ne potkrepljuju tvrdnje o navodnoj „ustaškoj revoluciji“. Ne potkrepljuju ih ni poznati i u tom pogledu izdvojeni dogadaji u Čakovcu i Bjelovaru, gdje su mješni pristaše ustaške domovinske skupine potaknuti specifičnim prilikama srušili jugoslavensku vlast. U Čakovcu je to ponajprije bilo ubrzano približavanjem njemačkih postrojbi i urušavanjem dotadašnje vlasti. Ni pobuna hrvatskih pričuvnika 108. pješačke pukovnije jugoslavenske vojske u Bjelovaru i dogadaji koji su u tom gradu uslijedili 8. travnja 1941. ne potkrepljuju tvrdnje o navodnoj „ustaškoj revoluciji“. Hrvatske vojниke te pukovnije na pobunu je ponajprije potaknuto loš odnos časnika srpske narodnosti prema njima, a nema dokaza da bi postojali unaprijed izrađeni planovi o podizanju ustanka. U većoj su se mjeri u nekim krajevinama pripadnici ustaške domovinske skupine i ostali nezadovoljnici Jugoslavijom odlučili na akciju tek nakon Kvaternikova proglaša o uspostavi NDH 10. travnja 1941. U nekim su mještima na otpor jugoslavenskim

Huškačke i protuhrvatske izjave nekih vodećih osoba srpske politike i društva

Povjerenju širokih slojeva hrvatskoga naroda u namjere pučista nisu mogle pomoći ni huškačke i protuhrvatske izjave nekih vodećih osoba srpske politike i društva, primjerice patrijarha Srpske pravoslavne crkve Gavrila Dožića. Hrvatski kipar Ivan Meštrović prisjetio se poslije njegova istupa na radiju:

„Sjedili smo obično do kasno uvečer, razgovarali i pratili radiovjesti. Najednom smo, poslije puča, čuli govor srpskog patrijarhe. To je bio govor u kojem je bio sažet sav šovinizam srpstva i pravoslavlja, koje da je jedino držalo ‘zavjetnu misao’, jedino koje je stvorilo državu i jedino koje će je braniti i obraniti.“

Saslušavši taj govor, svi smo se zagledali bez riječi. Ja sam i nehotice prvi prozborio:

- Ovo je početak propasti, njezin prvi čin. Ovaj i ovakav govor ubožitiće je oružje od svih njemačkih topova i tenkova; njega će slijediti rasulo Jugoslavije i tragedija njezinih naroda.“

Automobil s pripadnicima ustaške domovinske skupine na glavnom zagrebačkom trgu 10. travnja 1941.

vlastima Hrvati bili potaknuti i zbog pokušaja nekih zalaznika jugoslavenske vojske i njezinih četničkih elemenata da svoj bijes zbog izglednoga jugoslavenskoga poraza iskale na hrvatskom stanovništvu, kao što se to dogodilo u okolini Čapljine i Mostara (sela Cim i Ilići) polovinom travnja 1941. godine.

Iako većina Hrvata u jugoslavenskoj vojski nije pokazivala preveliku želju za pružanjem otpora njemačkoj vojsci, ipak nezadovoljstvo ne-Srba u njezinim redovima nije bilo glavni ili čak isključivi uzrok raspada jugoslavenskih postrojbi. S takvim su pak optužbama desetljećima istupali neki srpski povjesničari i političari koji su otvoreno ili prikriveno tvrdili da je navodna hrvatska izdaja Jugoslavije zapravo sprječila da do izražaja dođu poznato srpsko juhaštvo i vojničke vrline. Umjesto ozbiljne raščlambe izabrana je obrana mita o srpskom junaštvu, a kao žrtveni jarnici odabranu su ne-Srbi u jugoslavenskoj vojski, ponajprije Hrvati. Već 1941. su sa iznošenjem takvih optužbi u javnosti savezničkih zemalja počeli krugovi povezani s jugoslavenskom izbjegličkom vladom.

Sadržajno slične bile su optužbe koje su u poslijeratnoj socijalističkoj Jugoslaviji širili neki srpski povjesničari i političari. Među njima svakako se izdvajao povjesničar Vojnoistorijskog instituta

JNA u Beogradu i general JNA Velimir Terzić. Njegova monografija Jugoslavija u aprilskom ratu 1941., Titograd 1963., izazvala je nezadovoljstvo ne samo u hrvatskoj javnosti nego i u tadašnjem vodstvu Saveza komunista Hrvatske. Terzićevim su se tvrdnjama, u početku uz potporu vrha SKH, javno suprotstavili Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske (IHRPH - danas Hrvatski institut za povijest) i njegov ravnatelj dr. Franjo Tuđman. Oni su odbili Terzićeve tvrdnje koje su smatrali nametanjem kolektivne krivnje hrvatskome narodu za slom Jugoslavije i za navodno ustaštvo većine Hrvata. Terzić je nastavio iznositi svoje tvrdnje, pa je dapače svoju monografiju proširio i godine 1982. ponovno objavio u dva sveska u Beogradu. Terzićevo je djelo i posljile bilo važan izvor spoznaja u Srbiji o Travanjskom ratu pa i danas ima sljedbenika njegovih tvrdnji. Ipak sadržaj radova nekih srpskih povjesničara pokazuje da su pokušali razmotriti stvarne uzroke debakla jugoslavenske vojske, iako su pritom koristili, a djelomice i prihvatali, Terzićeve tvrdnje.

Tako je Branko Petranović istaknuo da otpor „nacionalno heterogene vojske zemlje koja je bila nacionalno razrovana iznutra, sastavljena od nezadovoljnih naroda (Hrvata, Makedonaca,

albanske, njemačke i mađarske manjine), nije mogao biti uspješan. Bolesti društva nisu mogle ne zahvatiti i vojsku, (...). Zastarjela i slabo vodena Jugoslavenska vojska našla se u ratu s najmodernijom, najprodornjom i najokrutnijom vojskom na svijetu. Udarac Wehrmacht-a jednostavno nije mogao izdržati. Rat je tek otkrio svom snagom dubinu jedne krize, (...). Vrhovo zapovjedništvo, (...), nije bilo na visini događaja. Generali nisu bili spremni boriti se, (...). Kao i u dotadašnjem ratovanju na Zapadu, Nijemci su i na jugoslavenskom bojištu od prvoga dana pokazali izvanredno zajedničko djelovanje kopnenih i mehaničirano-oklopnih snaga sa zrakoplovstvom. Iako je i na južnom bojištu bilo primjera izdaje pete kolone, posebice iz redova ustaša, u pješačkim jedinicama, ali i u zrakoplovstvu, koji nisu htjeli izvršavati zadaće, ipak je uvelike prevladavao srpski časnički i borbeni kadar.“

Na tragu navoda iz Petranovićeve knjige treba tražiti uzroke ishoda Travanjskoga rata. Održavanje mita o srpskom junaštvu i o „hrvatskoj izdaji“ koja je sprječila srpske vojnike da se junački bore protiv njemačkog napadača, ali i mita o navodnoj „ustaškoj revoluciji“ zasigurno nije put kojim se dolazi do spoznaja o stvarnom karakteru toga rata i o ulozi koju

Podmetanja Ruth Mitchell

Zanimljivo je da su srpski promidžbenjaci u SAD-u i Velikoj Britaniji kao potkrpe svojih tvrdnji o ulozi Hrvata u „izdaji“ Jugoslavije pronašli u pretjerivanjima promidžbe NDH, koja je govorila o „ustaškoj revoluciji“ i navodnom djelatnom sudjelovanju svih Hrvata u rušenju jugoslavenske države. Među poznatijim primjerima prosrpske promidžbe u SAD-u je djelovanje američke novinarke Ruth Mitchell. Ona je Travanjski rat dočekala u Jugoslaviji, a po svojemu povratku u SAD u proljeće 1942. tvrdila je da je dio rata provedla kao četnikinja u redovima Draže Mihailovića. Njegina je priča dvojbenica, a ima i naznaka da je u Srbiji suradivala i s Nijemcima. U SAD-u je od polovine 1942. suradivala s jugoslavenskim poslanikom u Washingtonu Konstantinom Fotićem i Srpskom narodnom odbranom u SAD-u te je javno istupala optužujući Hrvate kao suradnike nacista i zločince. Godine 1943. napisala je da su Hrvati tijekom tridesetih godina odlučili sklopiti posao s Hitlerom, a navodno je 90% Hrvata bilo proujemački orijentirano. Kao dokaz za tvrdnju o pomoći „koju su Hrvati pružili njemačkim vojskama u njihovu napadu na Srbe“ navodi da to „često i ponosno opisuju hrvatski pisci“ te kao „tipičan primjer iz hrvatskih novina“ navodi jedan članak iz zagrebačkog dnevnika Nova Hrvatska koji je objavljen za Božić 1942.

su u njemu imale različite društvene i narodnosne skupine. Tek ozbiljna i znanstveno utemeljena raščlamba može do kraja rasvjetiti kakvu je ulogu u tim događajima imao hrvatski narod, odnosno pojedinci i skupine koji su u njima djelatno sudjelovali.

Panzer II označke IL2-2, vozilo stožernog odjela II. tenkovske bojne

Hitlerova oklopna divizija u Zagrebu

 tekst: Velimir Vukšić
foto: Hrvatski povijesni muzej

Do kraja rata 1945. Nijemci su ustrojili ukupno 36 oklopnih divizija koje su zajedno imale tenkova koliko 10 britanskih ili američkih

Uojuku 1935. Hitler je odbacio mirovni sporazum iz Versailles te započeo ponovno naoružavanje Njemačke. Najviše zahvaljujući generalu Lutzu, koji je postavljen na mjesto zapovjednika stožera novoustrojenih motoriziranih postrojbi, i njegovu načelniku stožera bojniku Heinzu Guderianu, već 1936. ustrojena je 1. njemačka oklopna divizija. Naime, u tridesetim godinama njih su dvojica zajedno s timom dalekovidnih suradnika pratili

britanska ispitivanja oklopnih postrojba gdje je jedan zapovjednik, pukovnik Broad, glasom preko radiostanice mogao upravljati cijelom postrojicom. Za razliku od Nijemaca, konzervativni Britanci nisu shvatili taktičke mogućnosti budućih oklopnih postrojbi. Lutz i Guderian predviđeli su za buduću oklopnu diviziju tri tipa tenkova: laki za izvidanje, srednji glavni borbeni tenk i posebni srednji tenk s topom većeg kalibra za potporu. U međuvremenu, kako je njemačka industrija tenkova

bila tek u začetku, ured za naoružanje naručio je izradu školskoga lakog tenka s dva člana naoružanog strojnicama koji je postao Panzerkampfwagen I (njemačko oklopno borbeno vozilo skraćeno označe Pz. Kpfw. I ili Panzer I), prijelaznoga lakog tenka s tri člana posade naoružanog lakinom automatskim topom od 20 mm – Panzer II, i dalje glavni borbeni tenk Panzer III i tenk za potporu Panzer IV. Prema prvobitnom planu, svaka oklopna divizija trebala je imati oklopnu brigadu sa 562

tenka, ali taj je ambiciozni plan poslije smanjen na oko 300 tenkova. U napadu na Poljsku 1939., u kojem je sudjelovalo nekoliko novih divizija, zbog kašnjenja u proizvodnji novih modela tenkova, glavnina oklopnih tenkova bili su Panzeri I i II. No i oni su bili dovoljni za poraz Poljske.

U svibnju 1940. Hitler je napao Francusku, u kojoj se nalazio ekspediciski korpus Britanaca, Belgiju, Nizozemsku i Dansku. Napad je predvodilo svih deset oklopnih divizija (od 1. do 10.). Zbog i dalje

Panzeri III Jurišićevom ulicom dolaze na glavni gradski trg. Na prednjoj vozačevoj ploči vidi se znak divizije ("dijamant s nogama") žute boje

Haubica 105 mm na trgu ispred Hrvatskog narodnog kazališta

prisutnog problema proizvodnje novih tipova tenkova, od ukupno 2574 tenka, više od polovine i dale je su bili „školski“ Panzeri I i II. Iako su saveznici imali više bolje oklopljenih i naoružanih tenkova, zahvaljujući boljoj taktici i sinkroniziranom djelovanju kopnenih i zračnih snaga, na zapadu je izvođena njemačka pobjeda. Oklop je ponudio Njemačkoj brz put do pobjede u zamjenu za jefitne industrijske i ekonomске resurse uz minimalne žrtve.

Opijken uspjehom, Hitler je za napad na Sovjetski Savez odlučio ustrojiti novih deset divizija s rednim brojevima od 11 do 20. Taj

ambiciozni plan nije mogla pratiti proizvodnja tenkova i, prema nekim vojnim analitičarima, tu je Hitler u Drugom svjetskom ratu donio prvu od mnogih pogrešnih odluka. Prvi deset oklopnih divizija imalo je cijelu jednu brigadu s dvije pukovnije tenkova. U vezi s time treba spomenuti 4. oklopnu diviziju, koja će se u tekstu još spominjati, i koja je u svojoj brigadi, sastavljenoj od 35. i 36. tenkovske pukovnije, imala 90 Panzera I, 120 - II, 52 - III i 32 - IV te 26 zapovjednih tenkova III. Sveukupno 327 ((zbroj je 320 tenkova)) tenkova i oko 19.000 ljudi. Nova 14. oklopna divizija ustroje-

na je 15. kolovoza 1940., i to od 36. tenkovske pukovnije iz 4. oklopne divizije i 4. pješačke divizije koja je konjsku vuču zamijenila motornom. Osnivanjem novih oklopnih divizija u svih tada dvadeset postojećih prepolovljen je broj tenkova. Do kraja rata 1945. Nijemci će ustrojiti ukupno 36 oklopnih divizija koje su sve zajedno imale tenkova koliko deset britanskih ili američkih. Za novih deset divizija smanjenog broja tenkova trebalo je proizvesti novih 20.000 motornih vozila od motocikala, kamiona i tegljača polugusjeničara umjesto da su ta vozila iskoristena za motorizaciju od 12 do 15

pješačkih divizija koje su se i dalje koristile konjskom vučom. Ali to je neka druga priča, vratimo se 14. oklopnoj. Jezgru 14. oklopne divizije, uz stožer, tvorile su četiri pukovnije, već spomenuta 36. tenkovska i iz 4. pješačke divizije 103. i 108. motorizirana pješačka pukovnija, 4. topnička pukovnija sa 12 teških haubica kalibra 150 mm i 24 luke haubice kalibra 105 mm. Dalje, bila je tu 65. motociklistička bojna, 40. izviđački odjel, 4. odjel lovaca tenkova, 13. bojna južnih inženjeraca, 40. odjel veze i 14 logističkih kolona nosivosti 10, 20 i 120 tona. Ukupno ju je činilo oko 13.500 ljudi.

U napadu na Jugoslaviju 14. oklopna divizija izgubila je samo jedan tenk Panzer II

Zbog vojnog puča u Jugoslaviji i iznenadne promjene na Balkanu, Hitler je 27. ožujka 1941. zapovjedio da se intervencija u Grčkoj proširi na Jugoslaviju. Cijela operacija u ovom je časopisu opisana na drugom mjestu i zato se sada prati samo 14. oklopna divizija u napadu na Jugoslaviju. Polazište 14. oklopne divizije nalazilo se nedaleko od Nagykanizse u Mađarskoj, kamo je stigla željeznicom 7. travnja – s ukupno 45 Panzera II, 16 Panzera III s topovima kalibra 37 mm, 35 Panzera II s topovima kalibra 50 mm, 20 Panzera IV i 8 zapovjednih tenkova, odnosno 17 tenkova manje od punog sastava. Zbog snijega i kiše trebalo joj je dva dana da stigne na polazne položaje nedaleko od Barcsa, gdje su u iznenadnom napadu njemački inženjeri uspjeli zauzeti neoštećen most preko Drave. U ranu zoru 10. travnja, divizija je preko mosta krenula preko Virovitice prema Zagrebu. Na nekoliko mjesta na pravcu kretanja uočene su veće protivničke snage koje su najprije

Panzer III na trgu

napadnute obrušavajućim bombarderima i zatim tenkovima, pa je otpor ubrzo slomljen. Dalje do Zagreba nije bilo ozbiljnijeg otpora. Slabo naoružana višenacionalna vojska kojom su zapovijedali srpski časnici raspala se za nekoliko sati. Brzina napredovanja bila je tolika da su zbog udaljenosti prekinute radi-

oveze s nadređenim XLVI. korpusom. Oko 19 sati i 30 minuta 10. travnja 1941. godine, nakon što je 14. oklopna divizija u jednom danu prešla 160 kilometara, prva vozila izviđačke bojne stigli su do predgrađa Zagreba. Tijekom dana zarobljeno je 15.000 vojnika, 300 časnika i 22 generala. Sljedećeg dana osnovana je Nezavisna Država Hrvatska, koja je zatražila da svi Hrvati u jugoslavenskoj vojsci prestanu s borbom i odu kućama, i 14. oklopna divizija ušla je u Zagreb, a tada su nastale i priložene fotografije. Navečer 11. travnja u Zagreb su ušli dijelovi 132. njemačke pješačke divizije, smjenjujući 14. oklopnu koja je krenula dalje. Već 14. travnja divizija je u Jajcu, sljedećeg dana u Mostaru, pa dan poslije u Sarajevu. Kapitulacija Kraljevine Jugoslavije 17. travnja zatekla je 14. oklopnu diviziju u Trebinju, dok su njezini izviđački dijelovi dosegli Dubrovnik. Tijekom ratnih operacija 14. oklopna divizija izgubila je samo jedan tenk Panzer II.

Otišao sam u rat protiv Mađara

tekst: Izak Vrataric
foto: Vjeran Žganec
 Rogulja/PIXSELL

Najgore je bilo puškanje na Kozjem hrptu. Snijeg, sjeverac, a ustaše kontrolirale Kalnik. Partizani su deset dana tavorili u šumi, u jarcima. Izgubio je glas i dobio temperaturu

Vitali 87-godišnjak danas živi u Čakovcu sa kćerima

Vratio sam se iz rata i doživio eto sretnu starost, no moj najbolji pajdaš Ljojz (Alojz Habuš) nije. Postavili su im zasjedu dok su čamcem prelazili Dravu 1944. i završio je u logoru Dachau – prisjeća se sa sjetom Ivan Vugrinčić, koji je 1943. s prijateljima iz Kotoribe u Medimurju pobjegao u Kalnički partizanski odred (KPO).

Ovaj vitalni 87-godišnjak danas živi u Čakovcu, dočekao nas je u trapericama i gornjem dijelu "ajncuga", uredno podbrijan. Živi s kćeri no sam se brine za sebe i ne pada mu na pamet ići u starački dom.

- Još me i udovice napadaju – smije se prizivajući u sjećanje dane davne mladosti.

Kad je imao samo godinu dana, 1924., otac Andrija otišao je u Buenos Aires raditi u tvornici cementa. Ostavio je za sobom suprugu Barbaru, dvije kćeri i najmladeg Ivana. Povremeno je slao novac, a od cementne prašine preminuo je 1938. godine. Vugrinčići su se bavili poljoprivredom, a Ivan je potkraj tridesetih izuzeo košarački zanat, pletenje šiba, na kojem je izgrađeno "pola Kotoribe".

- Godine 1941. vidjeli smo prve vijesnike rata. Preko Mure motorkotačom su u Kotoribu došla tri Nijemca. Nijemci su bili u prolazu za Beograd, a Medimurje je potpallo pod Mađare. Zamjerili su nam se Mađari vrlo brzo. Počeli su hapsiti, ali i mobilizirati u svoju vojsku, za mađarsku diviziju na dalekom Donu – priča.

Pod dojmom mađarske represije te literature koju su donosili ljevičari iz Zagreba, dio je kotoripske mlađe odlučio pobjeći iz "Mađarske" i pridružiti KPO-u. Bilo

im je to puno draže nego u mađarske soldate.

- Pod vodstvom četiri godine starijeg Marka Tišljara, koji nas je uz Dravu učio baratati pištoljem, krenuli smo Ljojz, Štef (Stjepan Siladi) i ja. Bili smo generacija, školski drugovi, svi košarači kod raznih gazda – kaže Vugrinčić. No kako ne bi neslavno završili već na početku svoga ratovanja, izveli su "fintu". Skelom su najprije prešli Muru, na sjever, a ne Dravu, i ušli u pravu, današnju Mađarsku. Pješice su prošli ušće Mure u Dravu i drugom skelom preko Drave vratili se natrag na jug, kod Legrada u blizini Koprinice, koji su također držali Mađare.

Razdvojili smo se, ja sam išao s Ljojzom. U selu su nas legitimirali mađarski žandari. Rekli smo im da kupujemo šibu. Naime, uzeli smo si radničke knjižice u kojima se vidjelo da smo košarački pomoćnici. U Legradu nas je čekala prva veza, švercer koji nas je prebacio u NDH. Imao je zemlju na kraju sela, kod staroga dravskog rukavca, koji je bio granica. Glumili smo da mu obradujemo polje, s vilama u rukama. Potom smo došli u Veliki Otok, gdje su nas uputili u Đelekovec. Tamo je bio Lončarek, čovjek koji je pekao rakiju. To mu je bila kamuflaža. Kći mu je bila u partizanima – opisuje kako su mladići tumarali po podravskim selima, najprije bježeći od Mađara, a potom od ustaša, čekajući "vezu" koja će ih prebaciti na Kalnik kad nađe KPO koji je bio u stalnom pokretu po sjevernoj Hrvatskoj. Kako su Marko i Štef stigli prvi kod rakijaša i zatekli vezu, oni su otišli odmah. Ljojz i Ivan pak su

Kao desetar prve desetine u Kalničkom partizanskom odredu

Partizanski bataljun u listopadu 1943. u Ludbregu. Ivan i njegovi tada su došli u Veliki Poganac i koji tjedan poslije pridružili su se bataljunu

morali čekati deset dana pa su ih u Đelekovcu zaposlili kao košarače kako ne bi bili sumnjivi.

- Rano ujutro, još za mraka, vezist je nas šest iz Đelekovca prebacio preko ceste Koprivnica – Ludbreg. Znao je kad idu patrole, kao i legradski švercer, koji je imao veze sa soldatima, da ne "vide" kako bježimo. Odveo nas je u Veliki Poganac. Riječ je bila o srpskom selu na kalničkom području. Ustaše su poslije spalili pet šest sela – kaže. Ljoz ga je odmah odveo kod gazdarice kod koje je prije nekoliko godina "pasel svinje i česal konje, jer su njegovi bili siromašni, otac im je otišao u Australiju". Smjestili su se u selu i odmah su, čekajući glavni odred, dobili u ruke slabe puške maniherke te su priključeni stražama po seoskim putevima. Pazili su da ne nađu ustaše, koji su u kalničke šume često navirali iz smjerova okolnih Ludbrega, Koprivnice, Križevaca, Varaždinskih Toplica... Poslije je postao desetar prve desetine, prvi voda, prve čete, prvi bataljuna KPO-a, a samim time dobio i bolje oružje – njemačku pušku Mauser pa ruski šmajser...

- Bili smo u stalnom pokretu, najviše dva dana na istom mjestu. Spavali smo kod ljudi po selima, ali i po šumama i gorama, kako kaže pjesma. Netko je imao deku, netko nije, ovisi o tome što smo zaplijenili u bitkama, koje su bile gotovo svaki drugi dan. U šumi bismo legli gdje stignemo, nakupili bismo malo lišća pod uzglavlje. Ako je padala kiša, sjeli bi i naslonili se na neko pogodno drvo. Kad su bile ofenzive i po dva dana nismo jeli. Nismo se smjeli pomaknuti s položaja. Gdje se moglo, žene bi iz okolnih sela

donosile korpe na položaj. Pećene piceke, race, kruh... Znalo se i fino pojesti. A dva puta ustrijelili smo i vepru i skuhali ga. Brali smo radič za salatu – priča. - Uvijek sam spavao obuven, s puškom pod rukom umjesto cure – smije se i dodaje da je u preživljavanju, osim dobrog komandira, možda i najvažniji bio ekonom čete. - On nam je bio mila majka! Do njega je bilo jesmo li siti ili nismo kaže.

Ekonom je trebao pribaviti hrani. Pričajući o ekonomu, prisje-

- Mi smo u Ludbreškom Ivancu dobili zadatak da ih istjeramo iako smo najprije pobjegli od tenkova. No vratili smo se, bila je grda bitka, palo je i jednih i drugih. Srećom, nisu to bili njemački tenkovi – priča. U najgorjem mu je sjećanju ostalo puškaranje na Kozjem hrptu. Bio je snijeg, puhao je britki sjeverac, a ustaše su u tom trenutku kontrolirale cijeli Kalnik. Partizani su deset dana tavorili u šumi, u jarčima. Izgubio je glas i dobio temperaturu. Takav se tjedan dana

odlučnost partizana, privući pristaše i iznad svega istaknuti da je Međimurje dio Hrvatske.

- Dobro su nas primili u Turčiću. Potom smo otišli u Podture, na Muri. Spavali smo u štagljevima. Ujutro je neki Čakovčan izvukao harmoniku. Mještani su najprije bili na distanci, ali kad je krenulo, pa kad su zaplesale sve seoske cure... Pa kad su nas pogostili... Bila je to prava fešta uoči kreševa – kaže.

Navečer su napali 80 mađarskih vojnika u obližnjoj Peklenici.

- Bacali su bombe, a mi smo se razvili u strijelce i osvojili naftni izvor na juriš – priča sa žarom u oku kao da pred sobom vidi prijetećeg Janosa Szegeda s brčinama ili nekoga drugoga mađarskog soldata. Uz rudarske tračnice produžili su prema Murskom Središću, gdje su osvojili žandarmeriju, potom prema još jednom izvoru naftu u Selnici te žandarmeriju u Štrigovi. Cilj je bio i usporiti dotok naftne Mađarima koja se preradivala u slovenskoj Lendavi. Nakon toga vratili su se preko Drave.

Posljednjih bitki prisjeća se iz travnja 1945., kad su preuzimali vlast.

Poslije rata u Beogradu i Zagrebu stekao je titulu diplomiranog ekonomista te je bio predsjednik poljoprivredno-šumarske komore u Međimurju i direktor Metalca. Oženio se Marijom, koja je preminula prije četrnaest godina. Ima troje djece, pet unuka i dvoje praučnika. Prije dvije godine preminuo je i Štef te je Ivan ostao posljednji od trojice dvadesetogodišnjaka koji su prije 68 godina pobjegli kako bi se, prije svega, borili protiv madarske okupacije Međimurja.

➤ Ivan Vugrinčić posljednji je živući od trojice 20-godišnjaka koji su prije 68 godina pobjegli kako bi se u partizanima borili protiv mađarske okupacije Međimurja

tio se bitke za Apatovec, hrvatsko selo u blizini srpskih sela. Četa partizana u rujansko jutro utabrilu se ispred crkve, a ustaše su se kroz maglu približavale kroz zaselak pokraj Apatovca. Baš u tom trenutku, ekonom je "švrljaо" po zaselku tražeći hranu od mještana. Primijetio je ustaše, ali i oni njega.

- No nije mu palo na pamet ostaviti korpu. S njom je trčao prema nama. Došao je prostrijeljenih hlača, ali korpe pune kruha i sira. Ustaše su dotrčale za njim, no mi smo ih čekali, a baš smo taj put imali dovoljno municije. Tu ih je dosta palo, a nijedan naš – kaže. No nije uvijek bitka išla u njihovu korist. Ustaše su jednom u Veliki Poganac došle od Koprivnice s tri tenka.

mučio, dok ga, kaže, Zagorci nisu odveli u improviziranu bolnicu, sklepanu od dasaka, negdje u moslavackim šumama.

Bez najboljeg prijatelja Ljozja ostao je 1944. godine. Doduše, nisu više bili u istome bataljunu, jer se Ljoz je bacil u politiku". Preko Drave je krenuo za Međimurje, agitirati, no netko ih je izdao. Pričekali su ih na obali, zarobili te je umro u Dachau.

Negdje u to vrijeme, potkraj 1944. i Ivan je prvi put s partizanskim bataljunom kročio u Međimurje. S gumenim čamcima Dravu su prešli kod Podbresta, odakle su pješačili prema najsjevernijem dijelu Međimurja (i Hrvatske), koje je tad još stenjalo pod Mađarima. Namjera misije bila je dignuti moral Međimuraca, pokazati im

Čerkezi su ubijali, otimali, silovali...

 tekst i foto:
Hassan Haidar Diab

Barbara Đurašin priča da su za rata jeli samo žgance, kukuruzni kruh i grah, a za djecu nije bilo voća, jer su vojske ogolile voćke do grana

Baka Barbara nekada, kako je od milja zovu mještani Velike Bune

Je, sinek moj, nema ti te skleroze kaj more zbrisat tu strahotu! Gleč me, imam let kaj Biblijia, ne sećam se kaj sam včer jela, al još uvek dobre pamtim kaj se zgodilo tu vani v našem dvorištu! – sjetan pogled bake Barbare nježno bježi kroz drveni okvir kuhinjskog prozora i zamišljeno uranja u prošlost. Slike koje vidi, misli koje joj tog časa prolaze glavom i drhtava ruka kojom gnjeći krunicu, stapanju se s gustim kukuruzištem izraslom na turopoljskoj ravnici po kojoj još i danas divljaju zlobobne siluete Drugoga svjetskog rata. Barbara Đurašin, iliti baka Barbara, kako je od milja i zborg

poznih godina zovu mještani Velike Bune, rođena je daleke 1919. godine, a danas je majka petoro djece, te baka, prabaka i praprabaka 14 unučadi, 33 praunučadi i 5 prapraručadi. Dvorište u Velikoj Buni za koje su vezana sva njezina sjećanja i u kojem je provela život od rođenja, Barbara je morala nakratko napustiti, tek za vrijeme Drugoga svjetskog rata:

– Bil je to, sinek moj, gaden ret. Je ovaj naš Hrvatski bil strašen, al onaj je bil kak kuga. Taj je kosil sve pred sobom, i mlado i staro, i žene i decu, vse... – govori Barbara i slijede ramenima: – A kaj smo ti mi ted znali o retu?! Niš... Imeli smo 15, 16 let kad smo se vzeli, a

par godin kasnije kad je počel ret, već smo meli malu decu i morali delati na zemlji kak bi ih nahranili. Tko bi si ted mislil da se od reta more vmret?! Mi smo misleli da se vmreti more sem od starosti i bolesti.

No, kad je prva nacistička bomba bačena na Veliku Bunu pala upravo u njihovo dvorište i za sobom ostavila dubok, zao kraljevski, Barbara i suprug Ivan, istog su trena shvatili sve čudi rata. Starica zamišljeno diže pogled prema nebnu i drhtavim glasom nastavlja:

– Viš, sinek, tu gore iznad nas je nebo bilo crne kak noć. Sve sami avioni. Mi ti do ted, prav za prav,

ni nesmo videli avion. Delali smo tem dole u polju kad smo ih videli kak dolaze i mam pobegli u kuću. Nismo mi zneli da bu ju nas bombardirali, ali smo ih se ipak splašili i pobegli. Skrili smo decu pod kreveta, a kak su kreveti bili meli, Ivezku i meni su glave bile pod krevetom, a guzice vani. A kad je prvi put grunulo – prihvaća se rukom za zid kao da ga pridržava – ti Bogca milega, kuća se tak zatrešla da smo mislili da bu nam cela pala na glave. Satima se nismo usudeli proviriti nosa ispod kreveta, a tek kad je bombardiranje prestalo, izešli smo na dvorište i vidli da nam je bomba razorela i bunar i sve kaj

sme meli v njem.

Preplašeni do kostiju, kaže Barbara, još isti dan su zgrabili dječu, svoju jedinu kravu i pobegli u Kravarsko koje je nudilo više mesta za skrivanje.

- Naše je selo bilo na meti svih. U Velikoj Gorici su bile ustaše, a okole u šumama partizani. Partizani su prve bili u Kravarskom, ali su nakon tog strašnog bombardiranja pobegli u šume, a onda su u Kravarsko pak došle ustaše. Kak su većina partizana bili naši susedi, pak smo ih dobre pozneli, ondak su nas ustaše počele ispitivati za njih, al mi nismo hteli nikog izdati pa smo šuteli kak zmije. No, Kravarsko je bile dobre za nas, jer su okole bile šume, pa sme se imeli di skriti kad bi Njemci bombardirali okole Kravarskog. Zeli bi decu, kravu i brze u šumu.

Tako opisuje Barbara i objašnjava kako je život u Kravarskom trajao sve dok njemački avioni nisu bombardirali i to selo. Obitelj Đurašin, ali i mnoge druge obitelji tada bježe u obližnje selo Marcelin.

- E, pa tem nam je pak bilo najgorše. Bile je zima, ni bile ni hrane, ni vode, nismo megli niš sediti, borbe su bile vražje, a ondak su došli i ti prokleti čerkezi. Od svih vojski, oni su ti, sinek moj, bili najokrutniji. O optimali su, silovali, mučili.

Iako su se, kaže, nadali će rat svršiti sa zimom, s istim su užasom dočekali i proljeće.

- Više ni bile hrane ni za Zub pa sme moreli krenuti u polje sijati kukuruz, paradajz i druge povrće. A to ti je bilo, sinek, kak lutrija. Il buš naletil na ustaše, il na partizane, il na čerkeze, il buju te Švabe gadale odgore. Svi su bili gedni sem partizana. Oni nisu optimali, nek su iskali. A kak smo celo vreme uspeli skrивati našu kravicu, tak smo imeli mleka, pa smo celi rat jeli žgance i davali ih partizanima.

Dok se prisjeća zgode sa žgancima i partizanima, na licu bake Barabre prvi put se pojavljuje osmijeh.

- Oni su se skrivali u šumi, a njihov kurir bi kucal na sveka vrata u selu i govoril, na tem i tem mestu su te čekali neke od naših pa mu odnesi hranu. Tak sam ti ja jednem došla na to mjesto blize šume, a partizan pogleda u košaru i veli: 'Pa kaj opet žganci?'

Je, pa nisam imela drugo, kaj da mu dem? Znam da su me mrzeli zbog žgancih, al na kraju su ih jeli kak janjetinu. No, fort su iskali

soli, tog im nikad ni bilo dosta. Preživljavanje od sadnje, nastavlja Barbara, trajalo je sve dok partizani nisu počeli izvoditi akcije protiv Nijemaca, zbog čega su ovi osvetnički bombardirali Turopolje i uništili sve njihove usjeve. Barbara se tada, kaže, zaposnila kao čistačica u stanu visokopoziционiranog ustaše:

- Kad si gladen i kad ti sve vojske otimaju one kaj maš, onde ne bi raš, već delaš kaj ti se da. Ja sem za teg ustašu poštene delala, a on me poštene platil. Al najgorše je bilo doći i vratit se s posla, jer se

Njemci bi pak počeli bombardirati, pa bi opet moreli sve sporetka. Nigdar nismo meli mira, ni od Njemaca, ni od ustaša, ni od partizana, ni od čerkeza. I Crkvu su nem porušili. No najgorše je bilo skrivati kravu pune četiri let. Kad bi vojske dolazile pri našem dvorištu, mi bi odma kravu spelali u sobu i molili Boga, da ne počne mukati. Jeli smo žganice, kukuruzni kruh i grah, a deci nismo mogli dati ni voća, jer su nam vojske zgulile voćke do granina – prisjeća se Barbara, i dodaje, kako je svaka vojska imala svoje metode zastrašivanja: - Čerkezi su bili najgorši. Odrubljivali su glave, otimeli, mučili i silovali. Mene je sam Bog spasil silovanja. Držala sam dete u krilu kad je jedan čerkez koji me duge gledal krenul prema meni. E tad sam si pomisla, Barbara sad je gotove, sina bu ti zakljal, a tebe bu siloval. Al tad je pokrej nes prošla neka druga žena, pa je vrag krenul za njom. Kak su ustaše znele da partizani iz šuma često dolaze u selo, radili su nam premetačine i fort nas ispitevali, a kad su ulazili u selo, vikali su: 'Kuća, kuća, kuća!' kaj je značilo da smo mam moreli ući u kuću jer kog su našli na dvorištu odmah su pucali u njega. Partizani su bili najboljni, oni su pristojno iskali, i svaki put rekli fala. Je da su se zneli bunuti zbog hrane, al nisu ubijali i nisu otemali – ispričala je Barbara.

No njezini ukućani kroz smijeh dodaju kako joj se Drugi svjetski rat toliko urezao u sjećanje da je i s početkom Domovinskog rata na svaki zvuk granate bježala prema šumi.

- Je, sinek moj, njime je smešne, al kad jednem doživeš kaj i ja, bogomeć bežiš na svaki šum kak te god noge nose! – govori namr-

šteno i sliježe ramenima. – A kaj ti ja više znem kaj se događa?! Ništi ja više ne verujem. Kad je počele grmiti, a ja trk u šumu. Bežala sem kaj vjeverica. A ovi moji viču, baka ne u šumu, idemo u podruma, tem bume se skrili! Je, al nekadar nisme imeli podrumne. Imeli smo sem šumu i Bog pomozi! – govori Barbara, čiji je suprug Ivan preminuo 1976. godine, nakon čega se više nikad nije udavala: - On je naken reta otisel u slovensku vojsku, a kad se vrnul imeli smo dober život. A kaj bi se više udavala, za Boga milega?! Pa smo mi dva skup proši svakeg vraga,

Barbara Đurašin danas

Suprug u kraljevskoj vojski

PLURAMAKS

RC AUTI **RC AVIONI** **RC HELICOPTERI**

Posjetite nas na internet stranici www.pluramaks.com

ADRESA: Maršala Tita 13
Zaprešić

RADNO VRIJEME: Uto. - Pet. 14h - 20h
Sub. 10h - 15h

KONTAKT: 01/ 56 12 109
095/ 91 24 811

Usavršite vještina letenja uz USB simulator leta

Ustaše su manje ubijali, logor je preblizu grada

tekst: Tihana Hleb
foto: Marijan Sušenj/
 PIXSELL

Logor Danica nalazio se tri kilometra od Koprivnice na prostoru istoimene napuštene tvornice kemijskih proizvoda koja je prestala raditi netom prije početka Drugog svjetskog rata. Osnovan je 15. travnja 1941. godine, a postojao je do 1. rujna 1942. godine. Bio je to prvi logor (sabirni, radni i koncentracijski) u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH), utemeljenoj pet dana ranije.

Danicu je osnovalo Ministarstvo unutrašnjih poslova NDH na dan kada su ustaše predvodene Antonom Pavelićem iz Italije stigle u Zagreb.

Prvi pojedinačni logoraši u nju su bili smješteni već 18. travnja, desetak dana nakon toga stigla je prva manja skupine zarobljenika, većinom stanovnika s područja Koprivnice i okolice, koji su uhićeni pod optužbama da su četnici ili komunisti. Potkraj mjeseca stigle su i prve veće grupe – 29. travnja dovezeno je 506 Srba s područja Grubišnog Polja, koje se optužilo da pripremaju četnički ustanak protiv NDH. Već 4. svibnja u Danici bilo 763 logoraša, 18. svibnja 1007, 30. lipnja 2175, a 15. srpnja njih 2656 što je, prema ustaškim dokumentima, najviši broj logoraša.

Židovi su, zbog tada aktualnih ustaških rasnih zakona, upućivani u logor gotovo bez iznimaka. Marin Nemeć, ustaški povjerenik Glavnog ustaškog stana za grad i kotar Koprivnicu, sa svojim je pristašama dosljedno provodio rasne zakone - Židovima je bilo zabranjeno svako kretanje od 19 do 7 sati, ulazak u gradski park i

Logor Danica kod Koprivnice, osnovan 15. travnja 1941., bio je prvi logor (sabirni, radni i koncentracijski) u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj

nežidovske lokale. Uveden je prisilan rad prema kome su morali čistili gradske ulice, a umjesto košenja trave čupali su je rukama. I koprivnički Židovi su u početku nosili žutu traku na rukavu, a kasnije na prsima i ledima prišivenu žutu tkaninu veličine 15 cm s oznakom „Ž“ i Davidovom zvijezdom. U skladu s Pavelićevom naredbom, isključeni su iz gospodarskog, kulturnog i javnog života grada, dok je djeci zabranjeno pohadati škole.

Zivot u logoru bio je nevjerojatno težak. Već na samom dolasku, logoraše su dočekivali psovke i teške batine, poslije kojih neki od njih nisu mogli ni samostalno hodati. Bili su smješteni u nekoliko tvorničkih zgrada i velikoj hali, u kojima su spavali na betonu ili zemlji na malo slame, a život su im dodatno zagorčavali nebrojeni kukci i gmizavci. Oduzimane su im osobne stvari, a pljačkani su i novac i stvari koje su im slali obitelj i prijatelji.

Nemilosrdni stražari posebno su se iskaljivali na intelektualcima i svećenicima. Sjećanja govore o

Ivan Povijač i Vinko Zember ispred Podravkina parkirališta, gdje su u Drugom svjetskom ratu bile zgrade ustaškog logora Danica

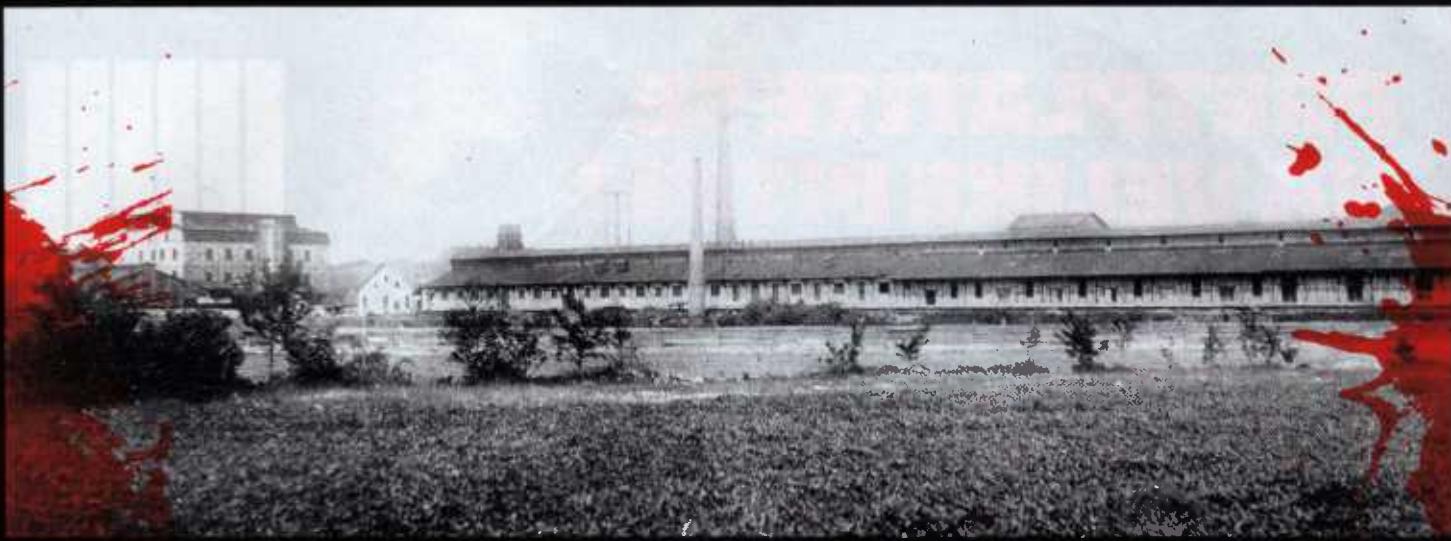
baraci u središtu logora, provzanoj kućom užasa, u koju su bili odvođeni pojedinci nad kojima su se provodila najgora mučenja. Uz neprestana mučenja stražara, logoraši nisu imali ni primjerenu zdravstvenu brigu, a ni redovite obroke.

U početku rada logora još je donekle i bilo dovoljno hrane, a mogla se i kupiti od lokalnog stanovništva. Međutim, kako je vrijeme odmicalo, broj i kvaliteta obroka su se smanjili, a stražari su prisavljali pakete hrane koje je logorašima slala ili donosila rodbina. Obroci su se sveli na jedan dnevno, a uglavnom su se jele juhe od krumpira ili graha. Zbog kronične izglađnjelosti, u želji za životom, neki logoraši bili su prisiljeni jesti i travu.

Usto, nedostajalo je i higijenskih i medicinskih potrepština. Masovne zaraze sprečavale su se i suzbijale inzistiranjem na redovitom pranju i šišanju, no stražari su

Više od 3000 Srba, oko 1000 Hrvata, Židova više od 600, a Roma oko 400

Prema nacionalnoj strukturi u Danici je bilo nešto više od 3000 Srba, oko 1000 Hrvata, Židova više od 600, a Roma oko 400. Ostatak su bili pripadnici ostalih naroda i narodnosti. Prema političkoj orijentaciji, najbrojniji su bili pripadnici i simpatizeri režimskih stranaka i organizacija kao što je bila Jugoslavenska nacionalna stranka, Jugoslavenska radikalna zajednica, četnička organizacija, Jugosokol... Ukupno ih je bilo oko 2000: Drugu skupinu od petstotinjak zarobljenika činili su komunisti, a preostale logoraše pripadnici ostalih političkih organizacija, te Židovi, ali i poneki ustaša.

Logor se nalazio tri kilometra od Koprivnice na prostoru istoimene napuštene tvornice kemijskih proizvoda

odredivali kome će se smjeti pružiti zdravstvena pomoć. S obzirom da se većina zarobljenika iz Danice upućivala u druge logore, nakon najveće koncentracije sredinom srpnja 1941. godine, broj logoraša pokraj Koprivnice se postupno smanjivao. Početkom 1942. godine ostalo ih je oko 120, a u ožujku 70, a transportirani su u Staru Gradišku. Danica je nakon toga uglavnom služila za „zbrinjavanje“ kriminalaca i ponekog partizana, te je s prvim danom rujna 1942. godine napokon zatvorena.

Nakon što su partizani preuzeli vlast u Koprivnici 1945. godine, prvom zapovjedniku logora Martinu Nemecu je suđeno za zločine koje je počinio i naredio, te je javno obješen upravo na području Danice.

Područje logora ponovno je aktivirano po završetku rata 1945. godine, te je bilo jedna od postaja križnog puta izbjeglica koje su iz Bleiburga odlazile u Srbiju.

Prema nekim tumačenjima, razlog zbog kojeg u Danici nije ubijano u tolikoj mjeri koliko u nekim drugim koncentracijskim logorima, jest neposredna blizina Koprivnice logoru, zbog čega strahote koje su se dogadale u njemu nisu mogla ostati u tajnosti i izazvale su zgražanje obližnjeg stanovništva, pa su se ustaše morale suzdržavati u nekoj mjeri.

To potvrđuju i Koprivničanaci Vinko Zember i Ivan Pović. Iako su za Drugog svjetskog rata bili tek djeca, njihova sjećanja na to vrijeme ni danas ne blijede.

Jasno se prisjećaju kolona logoraša koji su odlazili u logor, zvukova

koji su se iz njega čuli, bahatosti ustaških povjerenika i čuvara. U mislima im se okreću slike teškog života u Koprivnici u to vrijeme i beživotnih obješenih tijela na ulicama grada.

Sjećaju se kolone predvodene pravoslavnim popom Marinom koja je iz logora pješačila na javne radove, umornih zarobljenika koji su bili prisiljeni uklanjati brojne protutenkovske rovove u travnju 1941. godine za Kraljevine Jugoslavije onemogućivali prodor Nijemcima. Sjećaju se i dolaska Nijemaca u grad, ugnjetavanja Židova, oznaka koje su morali nositi i oduzimanja njihove imovine. Pamte i dolazak Ante Pavelića u Koprivnicu 1944. godine. U mislima im se okreću slike teškog života u Koprivnici u to vrijeme i beživotnih obješenih tijela na ulicama grada u proljeće 1945. godine nakon što je pučka škola zbog eksplozije odletjela u zrak.

Vinko se dobro sjeća i noći kada je kao desetogodišnjak svjedočio provali i pljački ustaša u kući svojih susjeda, plača djevojčica i lešnarenja. Pamti i situaciju u kojoj su njegovu majku uzeli kao taočkinju u židovsku Sinagogu u jesen 1944. godine pred najezdom partizana, a on, dječak, molio je za njeno puštanje. Na svu sreću, majka se, iako ranjena, sretno vratala obitelji.

Ivan koji dolazi iz partizanske obitelji, neće zaboraviti koliko je puta krijumčario hranu logorašima u Danici, kao ni dane, ni noći koje je proveo sam samcat noseći pisma po puteljcima i šumama, kao partizanski kurir, gdje je postao mladić od povjerenja.

No ni jedan, ni drugi, ne mogu se složiti sa današnjom slikom nekad stravičnog logora. Umjesto prikladno uređenog spomen područja i dostojnog odavanja počasti svim nedužnim i tragičnim žrtvama, dio prostora bivšeg koncentracijskog logora danas koristi Podravka – kao parkiralište za svoja vozila.

Na svu sreću, u koprivničkom Muzeju trude se vratiti dostoјanstvo Danici. Muzej vodi stručnu valorizaciju o povijestim zbiranjima, a u dva Podravska zbornika koje izdaje, 2007. i 2008. godine objavljeni su radovi uglednih povjesničara o logorašima. Ove godine planiran je i završetak monografije.

U čast 40. obljetnice početka narodnooslobodilačke borbe, 1981. godine otvoreno je novouređeno Spomen područje Danica, no ono je zatvoreno 1991. godine, a slijedeće godine parna lokomotiva s dva vagona koja je prevozila logoraše prebačena je na zagrebački Glavni kolodvor gdje se i danas nalazi.

Pod okriljem Muzeja i Grada, sanirano je divlje raslinje, očišćeni spomenici i uređen dio objekata, te su počele pripreme za konzervatorska istraživanja i uključivanje u sustav europskih prostora memorije na žrtve Drugog svjetskog rata.

No, uređenje prostora ovisi o finansijskim sredstvima, kojih uviјek nedostaje. S obzirom da ovog proljeća diljem Hrvatske obilježava 70. godišnjica NOB-a, ostaje nuda da će se možda ipak smoci sredstava da Danica ne padne u zaborav.

Kroz logor oko 5600 logoraša

Prema podacima komisija za utvrđivanje zločina uklupatora i njihovih pomagača pretpostavlja se da je kroz logor prošlo oko 5600 logoraša, od kojih je više od 3000 stradalо, većina u drugim logorima, a ponajprije u Jadovnu, Jasenovcu i Staroj Gradiški, dok je na slobodu pušteno tek petstotinjak logoraša. Od prosinca 1941. muškarci su se upućivali uglavnom u logor Jasenovac, žene i djeca u Staru Gradišku, dok je dio logoraša odlazio u Auschwitz. Tek se pojedinci i manje grupe puštaju na slobodu. Ukladno broju logoraša, pošljavano je sve više većinom nemilordnih stržara - 19. travnja bilo ih je 8, deset dana poslije 12, posljednjeg dana u mjesecu 77. a sredinom svibnja njihov se broj povećao na 122.

PRETPLATITE SE NA VELIKE BITKE!

POŠALJITE NAM SVOJE
PODATKE I UŽIVAJTE U
VP MAGAZINU PO
IZNIMNO POVOLJNOJ
CIJENI UZ PRETPLATU.

- ISPUNJEN KUPON POŠALJITE NA
ADRESU PRETPLATA, VEČERNJI
LIST, SLAVONSKA AVENIJA 4, 10.000
ZAGREB S NAZNAKOM "VP MAGAZIN"
ILI GA FAKSIRAJTE NA 01-6300-777
- PODATKE S KUPONA MOŽETE POSLATI
I MAILOM NA PRETPLATA @VEČERNJI.NET
S NAZNAKOM "VP MAGAZIN"
- ZA VIŠE INFORMACIJA NAZOVITE NA
BESPLATNI INFOTELEFON
0800 300 909 OD 7 DO 16,30 SATI.

www.pretplata.vecernji.hr

DA, ŽELIM SE PRETPLATITI NA VP MAGAZIN

IME I PREZIME
TELEFON / MOBILTEL

ADRESA / KAT

GRAD / POŠTANSKI BROJ

DATUM RODENJA
E-MAIL

obzor

NE PROPUSTITE
NAJUTJECAJNIJI
TJEDNI MAGAZIN

Subotom
U VEČERNJEM LISTU

Želim znati, volim čitati.

**Večernji
list**

Večernji list su najčitanije dnevne novine u većini hrvatskih županija, uključujući **Grad Zagreb**, u odnosu na novine istog cjenovnog razreda.*

**Večernji
list**

Želim znati, volim čitati.

Zdenko Radelić

Križari: gerila u Hrvatskoj 1945.-1950.

Alfa

Antikomunistički geriški otpor u Hrvatskoj i Jugoslaviji nakon Drugog svjetskog rata tijekom 40-tih i početkom 50-tih godina u historiografiji, napose publicističkoj literaturi često je spominjan (kako jugoslavenskoj/hrvatskoj, tako i emigrantskoj). Unatoč brojnim radovima ta je problematika nesustavno i neobjektivno obradivana i prikazana. Radelićeva monografija o križarima, odnosno o protukomunističkim borcima za hrvatsku državu, između 1945. i 1950. temeljito je povjesno djelo napisano na proučavanju izvorne povjesne građe, uglavnom komunističko-policajskog podrijetla, koja je početkom 90-ih predana Hrvatskom državnom arhivu.

Marijo Reljanović

Hrvatski ratni plakat

MORH, Vojni muzej, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Dom. rata

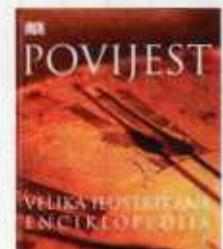

Hrvatski ratni plakati omogućili su da mnoge istine o borbi Hrvatske vojske i policije, patnji prognanika i zločinima velikosrpskog agresora na najizravniji način prodru u svijet te su tako bili potpora ukupnoj hrvatskoj političko-diplomatskoj akciji na pridobivanju svjetskoga javnog mnijenja za pružanje političke, moralne i materijalne pomoći hrvatskoj državi, njezinoj demokraciji i neovisnosti. Marijo Reljanović skupio ih je u knjizi „Hrvatski ratni plakat 1991.-1995.“. U njoj je objavljen 131 plakat, najviše iz fundusa Vojnog muzeja. Uz svaki plakat, osim najosnovnijih podataka, stoje kraće kulturno-povjesne napomene ili su obrađeni dogadaji koji su im prethodili.

Povijest: velika ilustrirana enciklopedija

Mozaik knjiga

Velika ilustrirana enciklopedija "Povijest" omogućuje cijelovit pregled povijesnog tijeka. Iscrpno obraduje najvažnije događaje, prijelomne trenutke i osobe uz pomoć više od 2000 izuzetnih slika, fotografija i ilustracija. Povijest seže od prvih lovaca u Africi do pada tornjeva WTC-a u New Yorku 11. rujna 2001., bez ideoloških prosudbi i samo uz pomoć ne-pobitnih činjenica. Knjiga ima 612 stranica, više od 2000 fotografija, shematičnih prikaza, reprodukcija umjetničkih djela, desetke tabličnih prikaza, posebne stranice posvećene ključnim osobama i prijelomnim događajima, dodatak s najvažnijim događajima iz povijesti svih međunarodno priznatih država...

Z. Radelić, D. Marijan,
N. Barić, A. Bing,
D. Živić

Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat

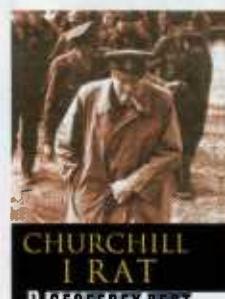
Školska knjiga,
Hrvatski institut za povijest

Geoffrey Best

Churchill i rat

Naklada Ljevak

Geoffrey Best u ovoj izvrsnoj knjizi otkriva koliko je rat bio važan u Churchillovoj karijeri uopće, od njegovih husarskih početaka u Indiji, preko položaja pukovnika u pješaštvu tijekom rovovskih bitaka Prvoga svjetskog rata, pa sve do njegovih pokušaja obuzdavanja prijetnje nuklearnog rata. Za Churchillovo predvodništvo u Drugome svjetskom ratu, koje je ovom knjigom temeljito obradeno, velikim su dijelom zasluzna znanja i vještine stečeni u ranijim ratovima. Churchill i rat knjiga je koja uz jasnu sliku odnosa s Hitlerom i Staljinom - ne uzmičući ni pred pitanjem njegova strateškog bombardiranja Njemačke - nudi cjelovit portret Churchilla kao ratnika.

Martina Grahek
Ravančić

Bleiburg i križni put 1945.

Hrvatski institut za
povijest

Devedesetih godina prošlog stoljeća tema Bleiburga i križnoga puta postaje sve obradivnija, objavljuje se mnogo naslova, koji nastoje popuniti praznine. Neki od njih zaista su vrijedan doprinos, no većina te produkcije može se svrstati pod nazivnik memoarske publicistike i prigodničarske literature. Ovom knjigom, dosad najboljom o ovoj problematici, autorica je obuhvatila barem veći dio već sada teško sagledive bibliografije o Bleibburgu i križnom putu. Podatke iz postojeće literature uklopila je u više-manje poznatu kronologiju događanja i na neki način sistematizirala i ocijenila njihovu znanstvenost i relevantnost.

Francuski karabinjer

Bečki proizvođač oružja Caspar Zoller odlučio je 1498. učiniti prve pješačke arkebuze (puške) preciznjima tako što je u unutrašnjosti cijevi urezao četiri žlijeba. Žlijebovi su ispaljenoj kugli osiguravali pravocrtnu putanju leta učinivši arkebuzu preciznjom. S vremenom su se cijevi zbog toga mogle skratiti, što je poslije muskete učinilo također kraćima i lakšima za nošenje. Francuzi su takve muskete, odnosno puške, nazvali arme carabiné, što prevedeno znači ožljebljeno ili izoljeno oružje. Također, potkraj 15. stoljeća konjanici iz Arabije naoružani su prvim paljbenim oružjem koje su nazvali karab. Početkom 16. stoljeća turski vojnik, također naoružan prvim paljbenim oružjem, nazivan je karabul odnosno strijelac. Prema jednom od ta tri naziva zasigurno su dobili ime vojnici koji su u 17. stoljeću nazvani karabinjerima.

Francuski kralj Louis XIV. (1643.-1715.) zapovjedio 1679. da se u svakoj njegovoj konjaničkoj pukovniji po dvojico najboljih strijelaca naoruža karabinima duže cijevi i većeg dometa. Njihova meta u bitci bili su protivnički časnici. Kako su se karabinjeri pokazali djelotvornima, kralj je 1693. zapovjedio ustroj cijele postrojbe naoružane karabinima koja je postala Royal Carabiniers. Postrojba je imala četiri brigade sa po dva eskadrona u kojima je svaka kompanija imala 40 karabinjera – sveukupno 1600 ljudi. Bavarski izborni knez Maximilian II. Emanuel, prema uzoru na Francuze, 1696. godine podigao je jedan eskadron karabinjera koji su se potom kao vojna moda proširili po vojskama Europe. U Francuskoj od 1758. vojvoda od Provanse zapovjedala karabinjerima koji su postali korpusom odnosno Corps Carabinieurs de Monsieur postavši 19. pukovnjom na francuskoj armijskoj listi. Godine 1788. od tog korpu-

tekst i ilustracija:
Velimir Vuksić

Na ilustraciji se nalazi karabinjer francuske carske garde iz 1866. godine

sa ustrojene su dvije pukovnije karabinjera sa sveukupno 1200 konjanika. Vrhunac francuskih karabinjera je vrijeme cara Napoleona (1804.-1815.) kada postaju elitom konjaništva i iskazuju se u mnogim bitkama. Oni su od 1810. opremljeni brončanim oklopima i kacigama kakve ima karabinjer na ilustraciji. Njihova kaciga pripadala je takozvanom klasičnom stilu kakvu su nosili oklopljeni pješaci hopliti u antičkoj Grčkoj. Klasicizam je kao stil koji je svoje uzore našao u graditeljstvu i umjetnosti antičke Grčke nastao u Francuskoj potkraj 18. stoljeća kao izraz slobodnoga i demokratskoga gradanskog društva. Iako su francuski karabinjeri opremljeni „antičkim“ kacigama 1810. godine, one su svoje ime dobile poslije. Naime, dvorski slikar Palagio Palagi dobio je 1840. nalog od kralja Pijemonta Carla Alberta da dizajnira kacigu za njegovo konjaništvo. Palagio je za uzor izabrao poznatu grčku skulpturu božice Minerve koja je na glavi nosila kacigu kao i hopliti. Nove kacige nazvane su Minerva kacigama i taj se naziv upotrebljava i danas. Nakon pada Napoleona u francuskom konjaništvu ostavljena je samo jedna pukovnija karabinjera koja je ponovno nazvana Corps Carabinieurs de Monsieur. Nakon završetka krimskog rata 1856. i pobjede nad Austrijancima 1859., Napoleon III. odlučio je da dvije pukovnije karabinjera postanu elitnim konjaništvom garde koje će isključivo jahati francuske crne konje normanske pasmine. Preustrojem francuske vojske 1865., uglavnom zbog modernizacije i štednje, Napoleon III. odlučio je ukinuti jednu pukovniju karabinjera ostavivši drugu koja je nazvana carskom. Poznate kacige i oklopi, koji su obilježili jednu cijelu epohu, poslani su u skladište. Taj čin izazvao je proteste u Parizu u kojima je sudjelovao i pisac Emile Zola. Tražio se povratak poznatih karabinjera. Pod pritiskom javnosti Napoleon III. je popustio i preostaloj pukovniji vratio kacige i oklope. Ono što su za Austrijance bili ulani i Madare husari, to su i danas za Francuze karabinjeri.

AFRički

Rommelu Tripoli da spasi Italijane

 tekst: Sergej Županić
foto: Arhiva VL

Voda revolucije Muammar Gaddafi posljednjih tje-dana vodi žestoke borbe protiv svojih pobunjenih sunarodnjaka, i to, sudeći po agencijskim izvještajima, s vrlo upitnim uspjehom. Istodobno se navršava 70 godina od iskravanja trupa nacističke Njemačke u Libiji pod zapovjedništvom feldmaršala Erwina Rommela, čime je Pustinjski rat u sjevernoj Africi

ušao u najžešću fazu u kojoj su poginule tisuće vojnika i u kojoj se nakon rata u tom dijelu Afrike oblikovala podjela u prvom redu energetskih resursa. Povjesnom ironijom, nedavno je bivši Gadafijev diplomat i prevoditelj za francuski jezik Meftah Missouri za svog "plemenitog vodu, ponosnog na svoje beduinske korijene", izjavio da je veliki štovalac lika i djela Luka XIV., ali i najrazvijanijeg njemačkog zapovjednika u Drugome svjetskom ratu Erwina Rommela. Isključivi razlog zašto je uopće

došlo do upletanja Wehrmacht-a u Pustinjski rat jest taj što su vojne snage Benita Mussolinija, otkako je Italija u lipnju 1940. objavila rat Velikoj Britaniji, u samo osam mjeseci uspjele pretrpjeli katastrofalne poraze u Libiji, Egiptu i Tunisu od Britanaca, ali i na Balkanu od Grka. Pokorivši zapadnu Europu, Hitler je u to vrijeme bio potpuno zauzet pripremanjem operacije Barbarossa, odnosno invazijom na SSSR.

Medutim, s posve mašnjim ra-

OŽUJAK
1941.

KORPUS

Otkako je Italija u lipnju 1940. objavila rat Velikoj Britaniji, Mussolinijeve snage su u osam mjeseci pretrpjeli katastrofalne poraze u Libiji, Egiptu i Tunisu od Britanaca

sulom u kojem se na Sredozemlju našla talijanska vojska, vojno zapovjedništvo Trećeg Reicha bilo je prisiljeno priskočiti u pomoć svojim osovinskim saveznicima. Zanimljivo je primjetiti da su obje operacije spašavanja Talijana nazvane po cvijeću. Hitler osobno izdao je 11. siječnja 1941. zapovijed o pokretanju Operacije ciklama u Albaniji i Grčkoj, no od nje se ipak ubrzo odustalo. Od Operacije suncokret, međutim, ne samo što se nije odustalo, nego je od 6. veljače 1941., kada je njemačko Visoko zapovjedniš-

Rommel je za zapovjednika njemačkog Afričkog korpusa izabran 12. veljače 1941. godine, i to po osobnom izboru Adolfa Hitlera

tvo izdalo zapovijed, do njezina početka proteklo samo dva dana. Već 8. veljače osnovan je Afrički korpus, a dva dana poslije prvi je njemački konvoj u pratnji talijanskog razarača i dva torpedna broda isplorio iz Napulja za Tripoli koji je još bio u talijanskim rukama.

Rommel je za zapovjednika izabran 12. veljače, i to po osobnom izboru Adolfa Hitlera. To je vrlo zanimljivo jer Rommel jest bio brilljantan vojni strateg i jedan od zapovjednika ratnog stroja u nacističkom pohodu, ali ga je povijest upamtila i po tome što je u Francuskoj odbijao deportirati Židove, čak je navodno pisao i prosvjedna pisma Berlinu, odbijao je koristiti robovsku radnu snagu te je francuskim civilima plaćao za obavljene prisilne fizičke poslove. Da se ne spominju urota i neuspjelo atentat na Hitlera iz 1944., zbog čega je naposjetku pogubljen.

Feldmarsal koji će u posljednjim godinama života dobiti nadimak "Pustinjska lisica" u Tripoli je stigao u drugom njemačkom konvoju, skupa sa 3. izviđačkim i 39. protutenkovskim bataljunom. Iako im se 5. laka oklopna divizija sa svojih 186 lakih tenkova pridružila tek 10. ožujka, već 24. veljače Rommelove su trupe ušle u prvi manji okršaj s britanskim snagama u manjoj njemačkoj zasjedi nekoliko kilometara zapadno od gradića El Agheila koji su, kao važno strateško uporište između Tripolija na zapadu i Bengazija na istoku Libijskog zaljeva, tada držali Britanci uz nešto Australaca.

Od samog početka Rommel se žestoko suprotstavljao namjeraima Visokog zapovjedništva da se u Libiji poduzimaju samo ograničene ofenzivne akcije. Ipak, prvo što je učinio nakon iskrcavanja s prethodnicom glavnine svojih trupa bilo je organiziranje obrane Tripolija 27 km zapadno od El Agheile. Do 6. svibnja u Tripoli je pristigao i ostatak 5. luke oklopne divizije te 8. tenkovska regimenta sa svojih 146 tenkova koji su do kraja svibnja svi poslati na frontu. Što se osovinskih snaga tiče, bila je riječ o utrci s vremenom nakon poraza talijanskih snaga koje su bile zbijene u Tripoliju. O tome svjedoči i anegdota nakon iskrcavanja posljednjih pristiglih tenkova 5. oklopne divizije. Rommel je, naime, odmah upriličio svečanu paradu. Svakako ne kako bi impresionirao 100 tisuća Tripolijaca, koliko ih je tada ži-

Rommel je dobio nadimak "Pustinjska lisica"

Feldmarsal Erwin Rommel

Htio suditi Hitleru

General Rommel je Crnoj kapeli, tajnoj skupini časnika koji su namjeravali ukloniti Hitlera, pristupio tek 1944. godine. U strahu od građanskog rata u Njemačkoj i Austriji smatrao je da Hitleru zbog zločina treba suditi, no ipak je pristao sudjelovati u atentatu.

vjelo u glavnom gradu talijanske kolonije, posebno uzimajući u obzir da su se Libijci vrlo teško mirili s kolonijalnom vlašću, a taj se osjećaj zasigurno nije nimalo ublažio činjenicom da su se našli u žarištu jednog od većih sukoba u Drugom svjetskom ratu u to vrijeme.

Tri dana nakon posljednjih konvoja s oklopnjacima iz Napulja, Rommel je organizirao paradu, ali je zapovjedio da odmah po izlasku paradne kolone iz Tripolija tenkovi zaokruže grad te da se vraćaju na začelje kolone kako bi izgledalo da ih je puno više nego što ih je doista bilo. Pustinjska lisica nije žalila truda pa je postupak ponovljen nekoliko puta, a upravo taj Rommeloov blef prilično vjerojatno bio je jedan od glavnih razloga zašto je britanski zapovjednik za Bliski istok general Archibald Wavell odlučio povući se iz Bengazija na samom početku Rommelove prve ofenzive početkom travnja 1941.

No, iako mu snage još ni izbliza nisu bile kompletirane, njemački je feldmarsal uz pomoć dvije još uvijek izmučene talijanske divizije u prvi udar prema Britancima na istoku krenuo već 24. ožujka, nakon što je uočio da je britanska obrana kod El Agheile vrlo slaba. Gradiće je pao, a na udaru se našla mala, ali vrlo bitna luka Marsa el-Brega. U taj prvi pohod Rommel, koji se inače odlikovao sklonošću nevjerojatno rizičnim potezima

na fronti, čak nije poslao ni sve svoje ionako još uvijek ograničene snage jer je čekao dolazak 8. tenkovske regimente. Ipak, kako su se Britanci odmah počeli utvrđivati kod Marsa el-Brega, svjestan da će poslije za njezino uzimanje morati potrošiti puno više ljudstva i tenkova ako im dopusti da zgotovit svoj obrambeni posao, Rommel je 31. ožujka još jednom jurnuo. Oko lučice se samo kojom tisućom stanovnika Britanci i Nijemci divlje su se tukli cijeli dan prije nego što su se saveznici još jedanput bili prisiljeni povući u sljedeći gradić na istoku, u Agedabi.

Prekršio naredbu iz Berlina

Rommelu ni to nije bilo dosta, pa je, u maniri časnika koji je do tada stjecao reputaciju u blickrigu u zapadnoj Europi, opet jurnuo dalje, čime je potpuno prekršio naredbu pristiglu ravno iz Berlina da ovaj korak odgodi za svibanj do dolaska glavnine oklopnih snaga iz Italije. Riječ je bila o njegovoj ideji da je za uspješno vođenje rata u sjevernoj Africi prijeko potrebno kontrolirati cijelu tadašnju primorsku administrativnu pokrajinu Cyrenaicu na istoku Libije. Nije se zaustavio ni nakon što je zauzeo i Agedabi.

U ludoj jurnjavi i pucačini po libijskoj pustinji Rommelo vlastiti general major Johannes Streich, koji je vodio 5. laku oklopnu diviziju, praktički svu mehanizaciju koju je Rommel tada imao, čupao je kosu od muke jer su mu se tenkovi takvim tempom vrlo brzo prilično „izraubali“. Rommel mu je uzvraćao da „neće valjda propustiti ovakvu izvanrednu priliku zbog brige oko takvih tričarija“, a povrh svega mrtvo se hladno nije odazivao ni na pozive očajnog zapovjednika talijanskih snaga Itala Gariboldija koji je također pokušavao obuzdati Rommeloov suludu jurnjavu prije nego što se snage toliko razvuku da im se to može obiti o glavu. Nesumnjivo, riječ je bila o nevjerojatno rizičnom Rommeloovu ponašanju. Početnu „ograničenu ofenzivnu napadačku akciju“ u samo desetak dana pretvorio je u pustinjski blickrig, pregazivši stotinjak kilometara obale i pustinje.

Britanski general Wavell, koji je u međuvremenu dio svojih trupa morao poslati u Grčku, a poučen iskustvom iz prethodne zime, stoga je odlučio povući se iz Bengazija kako Rommel ne

bi opkolio britanske snage u tom gradu. Dodatni motiv za Wavellovo povlačenje bio je i taj što je precijenio Rommelove snage, a što nas vraća na svečanu paradu povodom iskrčavanja njemačke 5. lake oklopne divizije u Tripoliju samo dvadesetak dana prije. U tom trenutku Erwin Rommel bio je već sasvim uvjeren da stalno savezničko povlačenje može iskoristiti tako da njihovu vojsku potpuno istjera iz sjeverne Afrike. To je značilo da se munjeviti juriš više od 100 tenkova nastavlja te su njemačke i talijanske snage, nakon još oko 150 prevljenih

kilometara uz obalu i zauzimanja gradića Gazale, 9. travnja stigle pred lučki grad Tobruk pod kontrolom saveznika Britanaca i Australaca na krajnjem istoku libijske obale. Rommelova zamisao bila je da talijanske divizije u napad na grad pošalje sa zapada (iako je on, Rommel, nominalno bio pod talijanskim zapovjedništvom!), a da on sa svojom 5. lakiom oklopnom divizijom obide grad i napadne s boka, odnosno s jugoistoka, što je i inače bila metoda kojom je u bitkama po Africi svoje neprijatelje znao zateći. Ovaj se put međutim Pustinjska

lisica preračunala. U Tobruku je bila stacionirana 9. australiska divizija sa svim potrebnim za obranu od tenkova, a uz Britance koji su se povukli u grad pred Rommelovim nadiranjem, broj branitelja popeo se na 25.000 preklijenih savezničkih boraca. Usto, Rommel je pogrešno protumačio narav intenzivnih dolazaka i odlažaka brodova iz luke u Tobruku kao povlačenje saveznika. Naknadno se ispostavilo da je bila riječ o dopremanju novih zaliha, pa čak i pojačanja u ljudstvu i naoružanju. Njemački feldmaršal učinio je i drugu pogrešku jer mu

je zbog munjevitog napredovanja i razvučenih snaga potpuno zakazala logistika, a tako i iznenadni napad na grad s boka. Od 15. travnja 1941. Rommel je kontrolirao sav libijski teritorij, osim Tobruka, čija je opsada potrajala čak 240 dana, sve do savezničke Operacije križar.

Britanski protektorat

Kako bi se razumjeli položaji i motivi sukobljenih strana u tom trenutku, nužno je opisati što se u sjevernoj Africi događalo prije dolaska Nijemaca. Naime,

1943.

Do te godine Njemačka i Italija u Africi su izgubile 620.000 vojnika uz još 275.000 zarobljenih

U trogodišnjim bitkama u sjevernoj Africi saveznici su izgubili oko 250.000 vojnika

U trogodišnjim bitkama u sjevernoj Africi (1940.-1943.) saveznici su izgubili oko 250.000 vojnika (poginuli i ranjeni), dok su Njemačka i Italija izgubile 620.000 uz još oko 275.000 zarobljenih iškustnih vojnika. Saveznici su ovladali talijanskim kolonijama, naftnim poljima na Bliskom istoku, kontrolirali su Mediteran te su imali otvoreni put za invaziju na Italiju. To je bio i početak kraja višjevsko Francuske, jer se vojska njezine kolaboracionističke vlade pridružila saveznicima. Uz goleme gubitke u naoružanju, Njemačka i Italija dočekale su invaziju na Siciliju bitno oslabljene.

Talijanski general Italo Gariboldi pozdravlja Rommela u Tripoliju

Francuska je držala Tunis, Italija Libiju, a Kraljevina Egipat službeno je bila suverena država. Na terenu Egipat je ipak funkcioniрао као британски протекторат, а разлог зашто је уочи рата у Египту било смјештено 36.000 војника Commonwealtha биле су и одреде Anglo-египатског споразума из 1936. према којима је Велика Британија имала слободу окапације Египта буде ли угрожена сигурност Sueskog kanala, стратешки неprocjenjivo važnoga pomorskog пута između Sredozemnog mora i naftom bogatog Bliskog istoka, па i Indijskog oceana. U Libiji je тада било стационирano 250.000 talijanskiх војника, а још толико налазило ih se u tadašnjoj talijanskoj istočnoj Africi, односно u talijanskim kolonijama Eritreji, Somaliji i u četiri etiopske pokrajine. Praktički одмах након што је 10. lipnja 1940. Kraljevina Italija, a у biti Mussolinijev fašistički režim, objavila rat Francuskoј i Velikoj Britaniji, започели су мањи сукоби između Britanaca s egipatske i Talijana s libijske strane granice. Iako su Talijani bili izrazito nadmoćniji u ljudstvu, raspolagali su само лаким topništвom, njihovih nekoliko стотина tenkova bili su само лаки oklopnjaci, војници su имали neuvežbani, па не чуди што су јединице из 6. divizije генерала Richarda O'Connora, иако су имале само 10.000 војника, patrolirajući uzduž granice, сijale

paniku među Talijanima. Уsto, тih je dana maršal Italo Balbo, гувернер Libije i zapovjednik talijanske sjeverne Afrike, погинuo u avionu dok je pokušavao sletjeti u Tobruk. Razlog je bio taj što су нешто ranije британски avioni bombardirali grad, па je talijanska protuzračna obrana u panici sruшила transporter s vlastitim generalnim zapovjednikom, misleći да је ријеч о још jednom бритanskом bombarderu. Situacija se za Talijane donekle побољшала nakon kapitulacije Francuske 25. lipnja 1940. Pritisak sa zapada je nestao, dio

francuskih војника lojalан kola-boracionističkoj Višijevskoj Francuskoj priključio se Talijanima, dok su ostali пришли saveznicima. О napadu na saveznike u Egiptu, Rim je razmišljaо već i prije, no maršal Balbo, dok je још bio жив, tražio je tisuću kamiona i nekolicino stotina tenkova, sumnjajući da je ofenziva uopće izvediva uz postojeće snage. Iz zapovjedništva u Rimu dobio je obećanje да ће sve traženo i добити, no ništa od obećanog nije испunjено, jer то Italija zapravo uopće nije bila u stanju испuniti. Talijanska invazija na Egipat, planirana 15. srpnja, stoga je otkazana, но како је Mussolini ustrajao u svom naumu da poveže svoje kolonije te ovlada Sueskim kanalom i nafntim poljima u Saudijskoj Arabiji, doslovce je morao prisiliti свога novog zapovjednika u Libiji maršala Rodolfa Grazianija na akciju. Kao толики други "veliki vode" u povijesti, Duce je толико живio u paralelnom univerzumu да je истога ljeta samouvjereno odbio Hitlerovu ponudu да mu војно помогне u ambicioznom planu. Koliko talijanski војници на terenu nisu vjerovali u uspjeh i koliko se Graziani očajnički odupirao sudjelom Mussolinijevu planu, svjedoči то што је Mussolini najprije naredio pokret još 8. kolovoza, а trupe su ga poslušale tek 9. rujna, и то nakon што je Grazianiju zaprijetio smjenjivanjem.

Napad je почео bitkama talijanskih 300 i britanskih 205 vojnih aviona, i dok su u tom dijelu Talijani i imali некакву uspjeha, nisu imali nikakvu podršku ionako razbijene mornarice, nasuprot britanskoj Kraljevskoj mornarici. Od четири angažirane, на тlu je jedna talijanska divizija ubrzо izgubljena, а britanska, zapravo само jedna brigada, povlačila se sporо i ostavljala za sobom минска polja. Talijani su uspjeli povratiti своје položaje u Libiji, ušli su u Egipat, zauzeli gradić Sidi Barrani oko 80 km unutar Egipa - и то je било све. Već 16. rujna logi-

Feldmaršal je u Tripoli stigao u drugom njemačkom konvoju

stika Grazianiјevih trupa sasvim se raspala. Odranje im je nedostajalo goriva, a kako je talijanski maršal bio načistu da obećanu mehanizaciju neće dobiti, sada je molio da mu se za transport pošalje - 600 mula. Mussolini je u Rimu bjesnio, tražio je da se probor nastavi, možda i zato što je nekoliko dana prije tisak u Italiji slavodobitno najavljuvao brzu i veličanstvenu pobjedu, ali dalje jednostavno nije išlo. Britanci su naposljetku imali 40 poginulih i izgubili su nekoliko uzletišta, nasuprot 120 poginulih Talijana.

Bila je to prilično jadna pobjeda, a da stvar bude gora, general Wavell uočio je da su talijanski obrambeni položaji previše udaljeni jedni od drugih da bi si mogli pružati podršku, te se tako rodila ideja o protunapadu i Operaciji kompas. Saveznici su raspolagali sa 36.000 vojnika, 120 topova, 275 tenkova i 142 aviona, nasuprot 150.000 talijanskih vojnika, 1600 topova, više od 600 tenkova i oko 350 aviona. Jedino u čemu su saveznici imali prednost bila je vatrena podrška mornarice, a svjestan odnosa snaga, general Wavell operaciju je najprije zamislio kao operaciju ograničenih razmjera. Kao i Rommel, nekoliko mjeseci poslije i Wavell je udario svom silinom kad je video da mu je krenulo. Napad je počeo 8. prosinca. Nekoliko talijanskih utvrda palo je za samo nekoliko sati, Sidi Barrani pao je već 10. prosinca, a dvije talijanske brigade nisu imale drugo nego se predati. Već dva dana poslije uništena ili zaplijenjena bila su 73 talijanska tenka, oko 250 topova, ubijen je jedan talijanski general, a pobijeno ili zarobljeno bilo je gotovo 40.000 talijanskih vojnika. Saveznički gubici bili su oko 10 puta manji, pa si je general Wavell priuštil taj luksuz da 4. pješadijsku indijsku diviziju pošalje na jug Sudana kako bi se s talijanskim snagama obračunali i u tamošnjim talijanskim kolonijama. Zauzvrat je dobio 6. australsku diviziju te mu je jedini problem u daljnjem jurišu na Libiju bila opskrba, jer je broj zarobljenika bio 20 puta veći od procijenjenog.

Raspad Talijana

Do 6. veljače saveznički prođor na zapad dosegnuo je takve razmjere da je primjerice 4. tenkovska brigada u samo 30 sati prevalila 240 km kako bi do ceste Bengazi - Tripoli došla prije talijanske 10. armije i onemogućila joj bijeg na

Bernard Law Montgomery

Saveznički generali

Bitke u sjevernoj Africi vodili su general Richard O'Connor (zapovjednik do zarobljavanja u travnju 1941.), Archibald Wavell (na početku razbio Talijane, a potom katastrofalnom odlukom premješten u Grčku) te feldmaršal Bernard Montgomery (od 1942. do pobjede 1943.).

Generali Wavell i O'Connor

Svečani doček za Rommela u Tripoliju

istok. U međuvremenu su se talijanski položaji u cijeloj istočnoj i središnjoj Libiji sasvim raspali. U samo deset tjedana saveznici su zauzeli 800 km teritorija, zarobili su 130.000 talijanskih vojnika, od čega 22 generala, 400 tenkova i 1300 topova. Pobjeglo im je samo 32.000 Talijana. Saveznici su pak imali oko 500 mrtvih, 1200 ranjenih i 15 srušenih aviona, Talijani su imali 3000 poginulih i gotovo uništene zračne snage. Zauzimanjem El Agheile 9. veljače 1941. operacija je završena te su na tom mjestu britanske trupe uskoro dočekale prvi nalet Rommelovih snaga. Riječ je bila o još jednoj pogrešnoj procjeni u Pustinjskom ratu, ovaj put samog Winstona Churchila koji je naredio da se dio britanskih snaga posalje u Grčku kako bi onde sprječile protudar Italije i Njemačke (Operacija ciklama). No Berlin je od operacije odustao i učinio upravo suprotno.

Usljedile su dvije godine teških borbi s promjenjivim ishodima u kojima su ginuli deseci tisuća vojnika na obje strane. Samo u dvije bitke kod El Alameina u Egiptu poginulo je 27.000 savezničkih i gotovo 50.000 njemačkih i talijanskih vojnika uz oko 500 tenkova i gotovo po 100 izgubljenih aviona na obje strane. U savezničkoj Operaciji križar od 18. do 31. prosinca 1941. Ro-

mmelove su snage potpisnute na njegove početne položaje kod El Agheile. Usljedila je druga Rommelova ofenziva od 21. siječnja do 7. srpnja 1942. kada su trupe Sila Osovina prodrlje gotovo do Aleksandrije. No u velikoj ofenzivi generala Bernarda Montgomeryja od studenog 1942. do veljače 1943. te u završnim borbama do svibnja 1943. osovinske snage potpuno su razbijene u sjevernoj Africi. Osim svih navedenih, na strani saveznika borile su se i jedinice iz Novog Zelanda, Južne Afrike te i iz okupiranih europskih zemalja Čehoslovačke, Francuske, Poljske i Grčke. Razmjere poraza nacističke Njemačke i fašističke Italije u Pustinjskom ratu oslikava podatak da je konačna predaja Nijemaca u Tunisu 13. svibnja 1943. bila najveća do tada u Drugom svjetskom ratu. Prvi put Britanci su držali više zarobljenih Nijemaca nego Nijemci Britanaca. Ostalo je zabilježeno da je američki general Dwight Eisenhower očajavao nad 275.000 njemačkih zarobljenika u Africi jer nije znao kako da ih nahrani i preveze. Poraz osovinskih sila u sjevernoj Africi označio je pak početak konačnog pada Benita Mussolinija koji je do svog smaknuća 25. srpnja 1943. sasvim ovisio o Hitlerovoj podršci, a sa savezničkim zauzimanjem roga Tunisa, ostvareni su i svi preduveti za invaziju na Siciliju.

Riječanin dao prvi bombarder Staljinu

 tekst: Vanja Moskaljov
foto: Arhiva VL

Jer-2 prvi je sovjetski avion koji je bombardirao Berlin, a nastao je od putničkog aviona Stal-7 koji je konstruirao riječki znanstvenik

Mjesec i pol nakon početka operacije Barbarossa, u kojoj je Njemačka počela invaziju na svoga dojučerašnjeg saveznika u podjeli Poljske, tadašnji je Sovjetski Savez odlučio provesti odmazdu za bombardiranje kojima je Luftwaffe razarao njihove velike gradove. Uništenje Moske, Lenjingrada i Staljingrada, odlučio je neupitni voda Sovjetskog Saveza Josif Visarionovič Staljin, platit će gradani glavnoga grada Trećeg Reicha – Berlina. Tvrđnje šefa Luftwaffe Hermanna Göringa kako protivnički avioni nikad neće letjeti iznad Berlina niti će ga ikada bombardirati zapadni su saveznici demantirali već godinu prije napada na SSSR, a sada su to namjeravali učiniti i Sovjeti.

Dana 10. kolovoza navečer s aerodroma Puškino nedaleko od Lenjingrada prema Berlinu krenula je skupina od nekoliko desetaka bombardera tipa Jermolajev Jer-2 i Peljakov Pe-8. U kakvom je stanju bilo sovjetsko zrakoplovstvo pokazuje to da jedan dio tih aviona nije ni uspio poletjeti zbog kvarova (4 od 18 Pe-8) ili prekratke piste (većina Jer-2, samo tri su poletjela) i vjerojatno neiskustva pilota. Jedan Jer-2 nestao je tijekom misije, a drugoga je u povratku srušio sovjetski Polikarpov I-16s ne prepoznajući valjda da je riječ o prijateljskom avionu. Tri su Jermolajeva uspjela poletjeti s kratke piste, dva su izbacila svoj ubojiti teret nad glavnim njemačkim gradom, a samo se jedan uspio vratiti. Kakav god bio rezultat, Sovjetski Savez ipak je uspio barem u manjoj mjeri vratiti Nijemcima za bombardiranje svojih gradova te je najavio i buduće zračne operacije koje će

povremeno užasavati njemačke stanovnike, uništavati infrastrukturu i tvornice te pomalo nagrizati Treći Reich do njegova konačnog sloma 1945.

Jer-2, prvi sovjetski avion koji je bombardirao Berlin, zapravo je prerađeni putnički avion Stal-7 koji je konstruirao riječki konstruktor i znanstvenik Roberto Ludvigović Bartini (pravog imena Roberto Oros di Bartini). Sin talijanskog plemića, poslije završetka gimnazije 1915. godine poslan je u školu za pričuvne časnike austrougarske vojske u slovačkoj Banskoj Bistrici, a već je sljedeće godine poslan na istočnu frontu, gdje su ga zarobili Rusi. Nakon izlaska Rusije iz rata nakon komunističkog preuzimanja vlasti, Bartini je pušten iz zarobljeništva. Godine 1921. završio je letačku školu, a godinu dana poslije i tehničku školu u Miljanu. U to vrijeme postao je i članom Komunističke partije Italije, a pretostavlja se da se komunističkim idejama oduševio tijekom zarobljeništva. S dolaskom na vlast fašista Benita Mussolinija, Bartini je potajno prebačen u Sovjetski Savez, gdje radi kao avionski inženjer. Tada je i promijenio ime iz plemićko-talijanskog u "sovjetsko" tako što je po ruskom običaju iz svog imena dodao ime oca te izbrisao plemićko "di".

Bartini je brzo napredovao i njegov je talent bio prepoznat, a radio je na raznim dužnostima do 1930. godine, kada je imenovan glavnim konstruktorom u Tvornici za specijalne konstrukcije Instituta za znanstvene testove civilne zračne flote. Početkom tridesetih godina dvadesetog stoljeća ruski zračni prijevoznik Aeroflot raspisao je natječaj za putnički avion koji bi

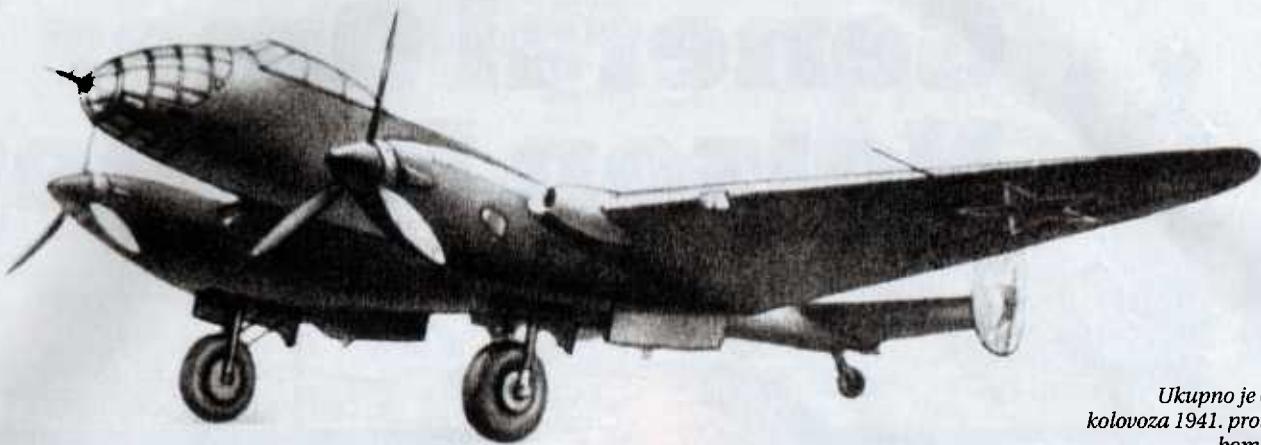
Roberto Ludvigović Bartini

Oduševio ga komunizam

Nakon završetka gimnazije 1915., poslan je u školu za pričuvne časnike austrougarske vojske. Na Istočnom frontu zarobili su ga Rusi i poslije pustili. U Italiji je završio letačku školu, a dolaskom Mussolinija u tajnosti prelazi u SSSR jer se oduševio komunizmom.

mogao prevoziti od deset do dvanaest putnika. Bartini je počeo raditi na takvom avionu 1934., a testni letovi počeli su tri godine poslije, tijekom čega je Stal-7 pokazao iznimna svojstva u doletu, brzini i količini prevezenu tereta.

Od ukupne maksimalne brutotežine, teretu je moglo pripasti čak više od 56 posto, odnosno mogao je ponijeti teret teži od šest tona. Avionom je upravljala posada od dva čovjeka, a dva motora M-103 sa 860 konjskih snaga svaki pokretala su ga najvećom brzinom od 450 km/h, dok mu je krstareća brzina bila oko 360 km/h. Dolet mu je bio 5000 kilometara, a najviša visina 10.000 metara. Neke od letnih karakteristika koje je imao Stal-7 ni kod današnjih aviona ne bi bile zanemarive, a u ono su vrijeme bile izvanredne, pogotovo ako uzmemu u obzir da mu usporedivi avioni iz sredine tridesetih godina poput Boeinga 247 i Douglasa DC-1 ili DC-2 nisu ni izbliza mogli konkurrirati. Njihov je dolet bio manji od 2000 kilometara, najveća brzina manja od 350 km/h, krstareća brzina bila im je oko 300 km/h, a najveća visina leta oko 7000 metara. No testovi su prekinuti nakon što se Stal-7 srušio prilikom polijetanja pod maksimalnim opterećenjem početkom 1938. godine, nakon čega je Bartini uhićen i poslan u sibirski logor. Godinu dana nakon toga Vladimir Jermolajev preuzima projekt i popravlja avion, a zahvaljujući rekordnom neprekidnom testnom letu dugom 5086 kilometara na ruti Moskva – Sverdlovsk – Sevastopolj – Moskva uz prosječnu brzinu od 405 km/h, sovjetske su vlasti odlučile takav avion prenamijeniti u vojne svrhe i od Jermolajeva zatražile da od njega napravi bombarder. Takva preinaka bila je olakšana time što je Bartini u trupu aviona predvidio mogućnost smještanja bombi. Tijekom konstruiranja i testnih letova novi je bombarder nosio označu DB-240, a u usporedbi sa

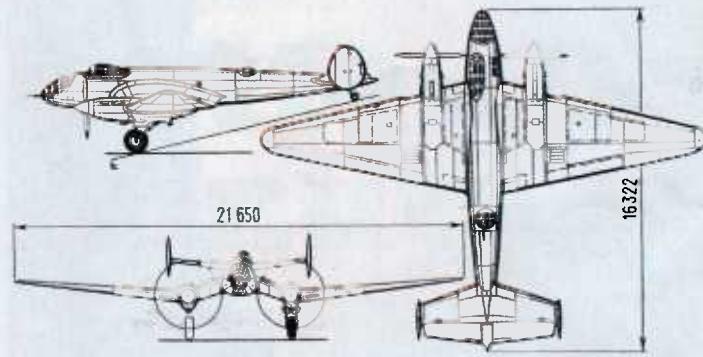

Ukupno je od ožujka do kolovoza 1941. proizvedeno 128 bombardera Jer-2

Stalom-7 doživio je znatne preinake zbog prilagodbe ratnoj svrzi. Pilotska kabina pomaknuta je na lijevu stranu kako bi se pilotu poboljšao pogled prema dolje, a u ostakljenom nosu aviona sjedio je navigator/ciljač. Avion je mogao nositi do 2000 kilograma bombi u trupu te dvije bombe od 500 kg na vanjskim nosačima. Prototip je konstruiran da bude pogonjen eksperimentalnim V12 motorom Klimov M-106, no s obzirom na to da taj motor nije bio na raspolaganju, zamijenjen je slabijim Klimovom M-105. Zbog toga avion nije mogao dosegnuti predviđene letne karakteristike, pa je tako mogao letjeti najvećom brzinom od 445 km/h na visini od 4250 metara, umjesto na predviđenih 500 km/h na visini od 6000 metara. Unatoč slabijem motoru, avion je ušao u serijsku proizvodnju.

Ukupno je proizvedeno 128 bombardera Jer-2 od ožujka do kolovoza 1941., kada je proizvodnja prekinuta jer je prioritet dobio lovac-bombarder Iljušin Il-2. U modificiranoj verziji Jer-2 ponovno je ušao u proizvodnju potkraj 1943. Ovaj mu je put kabina preuređena tako da dva pilota mogu sjediti jedan do drugoga, a stražnja strojnica kalibra 12,7 mm zamijenjena je topom kalibra 20 mm. Godine 1956. Bartini je rehabilitiran i dodijeljen konstruktorskom birou Berijev, gdje ostaje do smrti 1974. godine.

Osim aviona Stal-7, Bartini je konstruirao i šezdesetak drugih aviona, od kojih je većina bila ispred svoga vremena, ali isto tako većina nije ušla u serijsku proizvodnju. Bartini A-57, primjerice, bio je eksperimentalni sovjetski bombarder što ga je taj plodni konstruktor zamislio sredinom

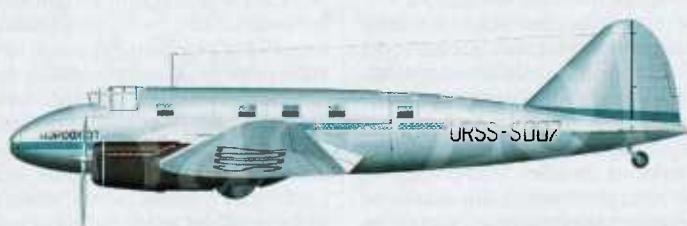
U modificiranoj verziji Jer-2 ponovno je ušao u proizvodnju potkraj 1943.

Stražnja strojnica kalibra 12,7 mm zamijenjena je topom kalibra 20 mm

Avion je mogao nositi do 2000 kilograma bombi u trupu

Jer-2 zapravo je preradeni putnički avion Stal-7

pedesetih godina, a da je ušao u proizvodnju, mogao bi slijetati i polijetati s vode, a bilo je i predviđeno da se gorivom opskrblije s podmornica pa se ne bi morao vratiti u matičnu bazu. Drugi revolucionarni avion bio je Berijev VVA-14, a početkom sedamdesetih proizvedena su dva prototipa. Osnovna mu je namjena trebala biti uništavanje američkih podmornica koje su nosile balističke projektile Polaris s nuklearnim bojevim glavama, od čega je Sovjetski Savez strahovao tijekom Hladnog rata. Osim što je mogao slijetati i polijetati s vode, što je uspješno testirano, trebao je biti opremljen i motorima koji bi mu omogućili vertikalno uzljetanje i slijetanje na kopno i vodu, no nikad nije ušao u tu fazu testiranja. Nakon Bartinijeve smrti 1974., rad na razvoju tog revolucionarnog aviona polako je jenjavao, da bi nakon 107 probnih letova VVA-14 otišao u mirovinu. Bartini je razmišljao i o hidroavionu na nuklearni pogon, no ni taj se projekt nikada nije maknuo dalje od ideje.

Osim konstruiranja aviona, Bartini je također objavljivao znanstvene radeove iz aerodinamike, ali i teorijske fizike, gdje je možda najpoznatiji po tome što je postavio teoriju šestodimenzionalnog svijeta nazvanog "Bartinijev svijet", umjesto tradicionalnog četverodimenzionalnog.

Legendarni sovjetski konstruktor aviona Oleg Antonov za Bartiniju je rekao kako je bio ispred svog vremena te da je zato ostvaren samo manji dio njegovih ideja. "No, čak i one ideje koje nisu ostvarene u metalu, služile su kao katalizator za napredak naše aviatehnike", rekao je Antonov o Bartiniju.

General Omar Nelson Bradley

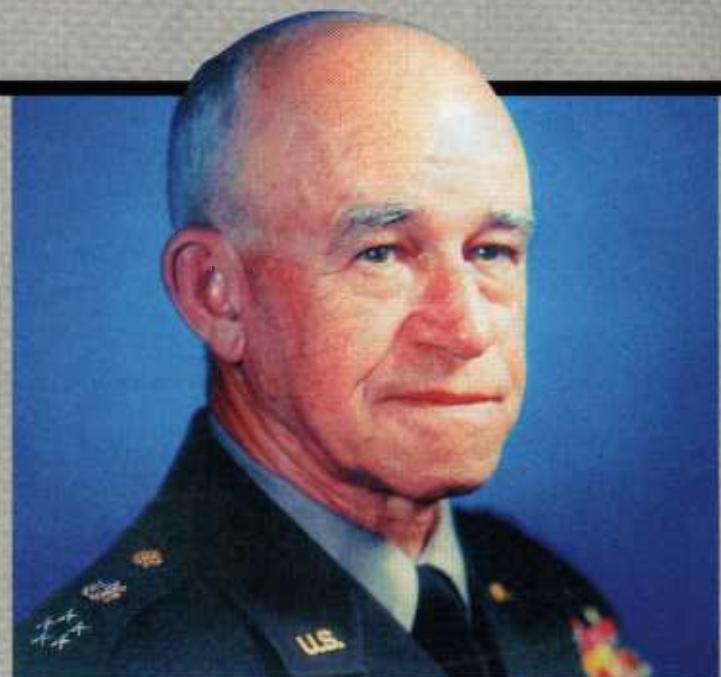
Pristojni časnik koji je zapovijedao sa 1,3 milijuna vojnika

tekst: Vanja Moskaljov
foto: Arhiva VL

Na kraju Prvog svjetskog rata, bojnik Omar Bradley smatrao je kako nije uspio kao vojnik. Možda je čak razmišljao i o promjeni poziva. Naime, dok su njegovi kolege ratovali u Francuskoj, dobivali činove i odlikovanja, on je cijeli rat proveo u SAD-u, najprije čuvajući granicu prema Meksiku, a zatim je bio stacioniran u Montani, na gotovo najudaljenijem mjestu u SAD-u od rata koji je bjesnio u Europi. Iako je ondje bio zadužen za čuvanje strateški važnih rudnika bakra, to ipak nije bio rat. Za karijernog vojnika, diplomca slavne vojne akademije West Point iz "zvjezdane" generacije koja je diplomirala 1915. godine, poražavajuće je bilo sjetiti dok kuće dok drugi ratuju.

Tračak nade pojavio se u kolovozu 1918., kada se priključio postrojbi koja se spremala u Europu, gdje je trebao napokon osjetiti miris pravog bojišta. No, kako zbog epidemije španjolske gripe, tako i zbog potpisivanja primirja, njegova je postrojba u posljednji čas dobila druge zapovijedi te je ostala u SAD-u.

Slijedećih dvadesetak godina Bradley je podučavao na vojnim školama i strpljivo čekao, kao da je znao da će jednog dana doći i njegov trenutak. I došao je početkom Drugog svjetskog rata. Doduše, prvih godinu dana američkog sudjelovanja u ratu radio je u stožeru na planiranju operacija, no početkom 1943. dobio je svoje prvo zapovjedništvo na terenu. U sjevernoj Africi, tada već s činom generala bojnika, imao je dvostruku ulogu – bio je zamjenik zapovjednika 2. korpusa generala Georga Pattona i neka vrsta posebnog izaslanika

Promaknut je u najviši čin, generala s pet zvjezdica

zapovjednika savezničkih snaga generala Dwighta Eisenhowera s kojim je priateljevao još na West Pointu i koji je imao povjerenja u njegove sposobnosti. Obojica su bili pripadnici "zvjezdane" generacije koja je dala najviše generala u povijesti West Pointa, čak 59 od 164 diplomanta (u vojsci SAD-a generalski činovi označavaju se zvjezdicama, pa odatle naziv "zvjezdana" generacija).

Bradley je naslijedio Pattona na čelu 2. korpusa, s kojim je uspješno vodio završne operacije u Africi, kao i invaziju na Siciliju. Nakon uspješno izvedene operacije i kapitulacije Italije, prebačen je u London na dužnost zapovjednika američkih kopnenih snaga u pripremi invazije na Normandiju. Tijekom same operacije Overlord, Bradley je zapovijedao Prvom armijom, a na obalu se iskrcao i uspostavio stožer četiri dana nakon početka operacije. Zaslужan je i za operaciju Kobra.

Zaslужan je i za operaciju Kobra. odnosno plan proboga u unutrašnjost Francuske, a tijekom tog proboga postavljen je za zapovjednika Grupe armija 12 (koja se sastojala od Prve i Treće armije), čime je postao nadredeni svom bivšem zapovjedniku Pattonu koji je vodio Treću armiju. Grupa armija 12 u trenutku kada je Bradley preuzeo zapovjedništvo imala je oko 900.000 vojnika, a do kraja rata u Europi sastojala se od četiri armije (pripojene su joj još Deveta i Petnaesta armija) te je imala više od 1,3 milijuna vojnika. Prema službenim američkim podacima, to je najveća vojska u američkoj povijesti kojom je zapovijedao jedan zapovjednik na terenu, a vjerojatno je i jedna od najvećih uopće u povijesti ratovanja.

Tijekom rata bio je poznat kao "pristojan general" i kao "vojnički general" jer je bio na glasu kao zapovjednik koji se brine za svoje podredene, zbog čega je nakon

Info

Bradley je 1950. dobio čin generala vojske, kao peti i posljednji čovjek koji je dostigao taj čin u američkoj vojsci. Iste je godine postavljen za prvog predsjedatelja u odboru NATO-a. Suprotstavio se generalu MacArthuru, zapovjedniku UN-ovih snaga u Koreji, koji je želio proširiti Korejski rat na Kinu.

Bez doma je ostalo 80.000 ljudi

Na prostoru od 2,6 km četvornih porušeno je 25.000 zgrada

tekst: Sergej Županić
foto: Arhiva VL

Početkom Drugoga svjetskog rata zapadna Europa masovno ili "tepih-bombardiranje" nije iskusila do svibnja 1940. i uništenja nizozemskoga grada Rotterdama. Zločin je bio utoliko veći što je grad sravnjen sa zemljom iako se praktički već predao.

Pripreme za invaziju Nizozemske počele su 9. listopada 1939. godine naredbom Adolfa Hitlera o predradnjama za taktiku blickriga na zemlje Beneluksa. Rano ujutro 10. svibnja Luftwaffe je započeo desant na Haag. I to tako da su njemački avioni preletjeli cijelu Nizozemsku, kako bi obranu naveli na pomicao da je riječ o napadu na Veliku Britaniju, te potom sa zapada udarili po željenim ciljevima. Oko 3000 njemačkih padobranaca lako je zauzelo aerodrome u okolini grada. No, nizozemska vojska, koja je stanje pripravnosti podigla čim je primjetila njemačke avione, spremno je dočekala invaziju te je istog dana porazila njemačke trupe. Nasuprot oko 500 poginulih Nizozemaca stajalo je oko 400 poginulih Nijemaca, ali i 1700 zarobljenih vojnika i 125 uništenih transportnih aviona. To je bila prva izgubljena bitka Trećeg Reicha, ali i prvi neuspјeo desant u povijesti. Hitler je shvatio da je podcjenjen žilavost nizozemske obrane, što je bio jak udarac za imidž do tada nepobjedivoga njemačkoga ratnog stroja.

Ostatak njemačkih padobranaca povukao se prema Rotterdamu. Do tog trenutka Nizozemska se

Rotterdam u 15 minuta srušen

Njemačko uništenje nizozemskoga grada otvorilo je doba neselektivnog masovnog bombardiranja u kojem su ginuli civili

Spomen ploča koja podsjeća na dan bombardiranja grada

nadalala da će moći ostati neutralna kao i u Prvome svjetskom ratu. Međutim, sa svojih 35 lakih oklopnih vozila, 135 aviona i 280.000 vojnika preko noći se našla na udaru 150.000 njemačkih vojnika, 159 tenkova i 1200 aviona. Plan o zauzimanju Haaga i političkom obezglavlivanju Nizozemske je propao, pa su njemačke snage s juga krenule na vojni centar kraljevine, Rotterdam. Već 11. svibnja snage Wehrmacht-a probile su nekoliko nizozemskih obrambenih linija i počele napredovati prema gradu. Sljedeći dan Luftwaffe je bombardirao strateške ciljeve u Rotterdamu, posebno željezničke postaje, a to je bio i trenutak u kojem je nizozemska kraljevska obitelj iz Haaga pobjegla u London.

Britansko kraljevsko zrakoplovstvo pokušalo je pomoći obrani Rotterdama te je grad 13. svibnja dočekao s njemačkim trupama na južnoj i utvrđenim nizozemskim trupama na severnoj obali rijeke Maa. Rotterdam je u tom trenutku branilo samo 7000 vojnika, od čega 1000 uvježbanih, a u zastarjelom arsenalu nalazio se pedesetak teških strojnica. Njemački general Rudolf Schmidt za sljedeći je dan planirao napad tenkovima, bacačima plamena, padobrancima koji bi forsirali rijeku, sve uz pomoć zrakoplovstva i SS-ovih inženjeraca. Naknadno se tvrdilo da je general Schmidt od Berlina tražio junkerse JU 87 ("štuke"), namijenjene preciznim napadima, ali da je zbog neobjašnjenih razloga dobio teške bombardere.

Povijesna je činjenica, međutim, da je general Schmidt 14. svibnja u 9 sati ujutro svom suparniku s druge strane pukovniku Pietenru W. Scharroou zaprijetio da će "uništiti grad", ako se branitelji smjesta ne predaju. Pregovori su potrajali, pa je general Schmidt u 13.15 Nizozemicima dao krajnji rok do 16.20 sati. Samo nekoliko

minuta poslije branitelji su poslali poruku da se predaju, no u 13.27 ispostavilo se da su bombarderi već odavno bili na putu. General Schmidt više ih nije mogao zaustaviti. U samo 15 minuta na središte grada nasumice je bačeno 97 tona bombi. Na prostoru površine 2,6 km četvornih temeljito je porušena svaka od 25.000 zgrada. Bez doma je ostalo 80.000 ljudi, a za vrijaljujući pravodobnom bijegu civila iz polumlijunskog Rotterdama poginulo je 1000 građana.

Razaranja tolikih razmjera bila su i osnovni razlog zašto se pod istom prijetnjom odmah predao i Utrecht, što je označilo kapitulaciju Nizozemske.

Time je, kao jedno od sramotnijih poglavila Drugoga svjetskog rata, otvoreno razdoblje neselektivnog masovnog bombardiranja u kojem su ginuli uglavnom civili. Nakon zločinačkog bombardiranja Guernice 1937., u španjolskom građanskom ratu, Luftwaffe se obrudio i na ostatak Europe, a s promjenom ratne sreće uskoro su od savezničkih zrakoplova jivo stradavali i brojni njemački, a na kraju i japanski gradovi.

Iz Hrvatske i BiH do 190 000 poginulih

 tekst: Mr. sc. Dinko Čutura
foto: Vojni muzej

Od gotovo dva milijuna austro-ugarskih zarobljenika oko 500.000 umrlo je od gladi, bolesti ili iscrpljenosti, 150.000 od ranjavanja...

13

Car Karlo u posjetu 42. domobranskoj diviziji u srpnju 1917.

Nakon sklapanja poznate austro-ugarske nagodbe do tada jedinstvena Habsburška monarhija podijeljena je na dva dijela: na austrijski dio ili Cislajtaniju i ugarski dio ili Translajtaniju. Tako su se i hrvatske zemlje naše podijeljene: Dalmacija i Istra pripadale su austrijskom dijelu, a Banska Hrvatska, (od 1881. i Vojna Krajina), ugarskom dijelu, odnosno Translajtaniji. Od tog vremena Austro-Ugarska je imala tri vojske: zajedničku vojsku, das Kaiserliche und Königliche Heer (skraćeno: c. i k.) i zajedničku ratnu mornaricu; Austrijsku zemaljsku obranu: das Kaiserlich-königliche Landwehr (skraćeno: c.k.); Ugarsku zemaljsku obranu: Magyar királyi honvedseg (ma-

► S područja današnje Hrvatske (uključujući i Hrvate iz ostalih dijelova Zemalja krune sv. Stjepana), bilo je 700.000 mobiliziranih

darsko domobranstvo). U sklopu honvedsega Hrvati su u skladu sa svojom nagodbom formirali Hrvatsko domobranstvo s posebnim statusom.

Sukladno takvoj podjeli bila je ustrojena i vojska. U Dalmaciji i Istri ustrojene su postrojbe zajedničke vojske (c. i k.) i postrojbe austrijske zemaljske obrane (Kaiserlich-königliches Landwehr, odnosno austrijsko domobranstvo). U Banskoj Hrvatskoj (Hrvatska i Slavonija) ustrojene

su također postrojbe zajedničke vojske, ali i postrojbe Hrvatskog domobranstva. Postrojbe Hrvatskog domobranstva djelovale su unutar Ugarske zemaljske obrane, ali su imale poseban status (hrvatski kao službeni jezik).

Kada govorimo o sudjelovanju Hrvata u Prvome svjetskom ratu, treba govoriti o postrojbama u koje su Hrvati bili mobilizirani. Na području Banske Hrvatske ustrojen je XIII. zbor sa zapovjedništvom u Zagrebu i u njemu

su bile okupljene gotovo sve postrojbe zajedničke vojske i domobranstva iz tog dijela Hrvatske. U XIII. zboru iz sastava zajedničke vojske bile su 7. (Osijek) i 36. (Zagreb) pješačka divizija. Uoči rata 7. pješačka divizija sastojala se od 13. i 14. pješačke brigade sa sjedištima u Osijeku i Zemunu. Osječku, 13. brigadu, tvorile su dvije pukovnije: 52. (Pećuh) i 78. (Osijek) i 13. inženjerijska bojna, dok su 14., zemunsku brigadu, tvorile također dvije pukovnije: 68. (Szolnok) i 96. (Karlovac) i 31. lovačka bojna. Treba spomenuti da 7. pješačka divizija u kolovozu 1914. na srpskom frontu nije bila upućena kao cjelina. 36. pješačku diviziju zajedničke vojske činile su 71. i 72. brigada sa sjedištima u Rijeci i Zagrebu,

71. (riječku) brigadu tvorile su 70. i 79. pukovnija iz Petrovaradina, odnosno Otočca, a 72. brigadu 1 bataljun 16. pukovnije (Bjelovar), 53. (zagrebačka) pukovnija i 97. pukovnija (Trst). Potkraj rata u sklopu velike reforme formirane su još dvije pukovnije zajedničke vojske: 116. slavonska i 135. zagrebačka.

U sastavu XIII. zbora bile su i: 8. konjička brigada, 13. brigada poljskog topništva pukovnije iz Osijeka, Varaždina i Zagreba, 13. divizija podvoza (train) i 23. sanitetski odjel.

Kada je riječ o Hrvatskom domobranstvu, dakle domobranstvu s područja Banske Hrvatske, najveći dio hrvatskog domobranstva bio je koncentriran u 42. domobranskoj pješačkoj diviziji. Zbog svojih iznimnih uspjeha ta je divizija dobila pridjevak "Vražja". Nju su činile 83. i 84. domobraska pješačka brigada, (Zagreb i Osijek), a 83. brigadu tvorile su dvije pukovnije: 25 zagrebačka i 26. karlovačka, dok su 84. brigadu tvorile također dvije pukovnije: 27. sisačka i 28. osječka. Potkraj 1915. formirana je i 33. domobraska pješačka pukovnija Zagreb, Karlovac i Sisak, a s područja Nove Gradiške 311. domobraska pješačka pukovnija (trahomaši).

Posebno je važno spomenuti da hrvatske postrojbe u sam rat nipošto nisu ušle u ovako idealnom sastavu. Već na samom početku rata pojedine pukovnije načiće se u novim brigadama (npr. 70. pukovnija u sastavu 63. pješačke brigade c. i k. 32. budimpeštan-ske pješačke divizije), a čak i pojedini bataljuni bili su izvan svojih pukovnija (npr. IV. bataljun 53. pukovnije, II. bataljun 70. pukovnije i II. bataljun 96. pukovnije - svi u brdskim brigadama XV. zbora, a tri bataljuna 16. pukovnije u sastavu II. zbora). Stoga je važno spomenuti da, želi li se pisati o hrvatskim postrojbama u Prvome svjetskom ratu, mora se pisati o svakoj postrojbi posebno jer je malo njih jedinstveno nastupalo na ratištu. U Dalmaciji i Istri postrojbe zajedničke vojske i austrijskog domobranstva popunjavale su III. i XVI. zbor.

Temeljne postrojbe zajedničke vojske bile su 22. pješačka regimenta iz Sinja, 97. pješačka regimenta iz Trsta, a 1918. formirana je i 122. regimenta.

Dalmatinsko domobranstvo (i pučki ustank) činile su c.k. 23. pješačka regimenta iz sjeverne Dalmacije, c.k. 37. regimenta iz

General pješaštva Anton Lipoščak na položajima 42. domobranske divizije

Feldmaršal Borojević

Od ukupno 9 feldmaršala u Prvom svjetskom ratu Hrvatska je imala Svetozara Borojevića. Od ukupno 25 general-pukovnika (čin koji se dobivao samo u ratu) Hrvatska je imala dva: Stjepana Sarkotića od Lovćena i Pavla Puhalja od Brloga.

U Prvom ratu sudjelovalo je 20 Hrvata generala pješaštva, konjaništva ili topništva, pet podmaršala, 11 generalmajora, 63 pukovnika; a još 23 hrvatska generala koji su 1914. već bili umirovljeni, aktivirani su za trajanje rata. Trideset Hrvata obnašalo je dužnost zapovjednika korpusa ili načelnika štaba korpusa. Do nekog od admiralskih činova tijekom rata uspela su se trojica Hrvata. Tijekom rata divizijom je zapovijedalo 20 Hrvata. Zapovjednici armija bili su Borojević i Puhalo. Najviše austro-ugarsko odličje: križ Vojničkoga viteškog reda Marije Terezije dobitio je 8 Hrvata. Veliku časničku zlatnu kolajnu za hrabrost dobitio je 14 hrvatskih časnika.

južne Dalmacije te c.k. 5. istarska regimenta, čiju su polovinu ljudstva činili Hrvati. Tu su također i 155. i 157. pučkoustanički bataljun kao i dalmatinski divizion strijelaca konjanika.

Treba spomenuti da je više od 40 posto austro-ugarske ratne mornarice činio hrvatski kadar.

Hrvatske postrojbe načiće ćemo na svim ratištima Prvoga svjetskog rata. Prve ratne godine koncentrirane su bile na balkansko ratište, ali ih već u drugoj ratnoj godini nalazimo na svim bojištima, ali ipak najviše na istočnom i talijanskom bojištu.

Isto tako potrebno je istaknuti da su u pojedinim regimentima popunjavanim s mađarskog područja, odnosno iz pograničnih županija i današnjeg Gradišća, u određenom postotku bili i Hrvati, pa to također treba imati na umu ako se želi ustanoviti približno točan broj Hrvata-sudionika Prvoga svjetskog rata.

Pri izradi takve procjene potrebno je pripaziti na nekoliko važnih čimbenika: postotak popunjenoosti postrojbi, broj bataljuna za popunu ili, kako se drugačije kaže, marš bataljuna; do kraja rata na fronte su poslana i do 44 marš bataljuna svake pukovnije. Treba voditi računa i o formacijama u koje su ti marš bataljuni uvrštavani. Također treba paziti na postotak Hrvata u miješanim domobranskim i pučkoustaničkim formacijama, kao i postotak Hrvata u mornarici, žandarmeriji i etapnim službama. Konačno, u neposrednu pozadinu bojišta poslane su brojne mobilizirane radničke (gradevne) i nosačke postrojbe, koje su također otpjele znatne gubitke.

Zanimljivo je pismo podmaršala Teodora Bekića, zapovjednika 83. brigade 42. domobranske divizi-

je, što ga je u srpnju 1916. uputio Stjepanu Sarkotiću. Potresan je podatak da je do VII. mjeseca 1916. zagrebački VI. domobrani distrik na bojno polje poslao više od 500.000 ljudi (domobrana i pučkih ustaša). Ponajprije zbog brojnih numeričkih podataka to je pismo važan izvor podataka o hrvatskoj vojnoj povijesti u Prvom svjetskom ratu.

U hrvatskoj historiografiji ne postoji točna procjena broja Hrvata koji su sudjelovali u Prvome svjetskom ratu. Najcjelovitiji pokušaj izveo je Lovro Galić u svom, za sada neobjavljenom radu. Prema tim procjenama, s područja današnje Hrvatske (uključujući i Hrvate iz ostalih dijelova Zemalja krune sv. Stjepana) ukupno je bilo gotovo 700.000 mobiliziranih. Kada se tom broju dodaju mobilizirani iz Bosne i Hercegovine, njih oko 360.000, brojka se penje na više od milijuna.

U usporedbi s brojem stanovnika u Trojednoj kraljevini mobilizirano je 17,8 posto, a u Dalmaciji i Istri 16,2 posto pučanstva (U Dalmaciji sigurno više od 18 posto, jer je stanovništvo zbog emigracija u predratnim godinama bilo osjetno manje nego što bi se dalo zaključiti iz posljednjeg popisa 1910.), a u BiH čak 19 posto stanovništva. Usporedi li se to s prosječno 15,6 posto za cijelu Monarhiju, nije potreban nikakav dodatni komentar. Utvrđivanje točnog broja poginulih nije nimalo jednostavno. Najveći su problem oni koji su u listama gubitaka evidentirani kao nestali (odnosno nisu službeno proglašeni mrtvima, a nije stigla potvrda Crvenog križa da su dospјeli u zarobljeništvo). Idući problem su oni za koje se zna da su dospјeli u rusko zarobljeništvo, ali odonda im se gubi svaki trag. U ÖULK-u navedeno je da je od gotovo 2 milijuna austro-ugarskih zarobljenika oko 500.000 umrlo od gladi, bolesti ili iscrpljenosti, 150.000 od posljedica ranjavanja, 30.000 ih je ubila pobunjena soldatska, a 11.000 je poginulo u gradanskom ratu (odnosno revoluciji).

Ukupni broj poginulih s područja današnje Hrvatske i BiH je između 175 i 190 tisuća. Dok je kod pripadnika XIII. korpusa postotak poginulih nešto niži nego kod dalmatinskih i BiH postrojbi, broj zarobljenih i nestalih je za efektive mobilizirane u Trojednoj kraljevini u postocima znatno veći nego u BiH (do kraja 1914. u Srbiji, pa zatim u jesen 1915. i ljetu 1916. i 1917. na ruskoj fronti).

„OLUJA“ NIJE BILA ZLOČINAČKI POTHVAT, GENERALI KOJI SU ZAPOVIJEDALI NISU ZLOČINCI

Domovinski rat je općeprihvaćeni naziv za razdoblje novije hrvatske povijesti 90-ih godina XX. stoljeća. To je najsajnije razdoblje hrvatske povijesti kad se uzme u obzir da je u onako teškim političkim i vojnim okolnostima, kakve su bile 1990. i 1991., stvorena suvremena Republika Hrvatska i obranjena od nemilosrdne srpske agresije, da je potom uspjela izboriti međunarodno priznanje i oslobođiti okupirane dijelove svoga teritorija te da Hrvati, zašto i to ne spomenuti, nakon dugo vremena nisu međusobno ratovali.

Prema hrvatskom zakonu, hrvatski branitelji iz Domovinskog rata svoja su prava stekli u razdoblju od 5. kolovoza 1990. (početak tečaja Prvi hrvatski redarstvenik) do 31. lipnja 1996. (iako se kao datum završetka Domovinskog rata, odnosno prestanka ratnoga stanja, ako se već spominje 1996. godina u kojoj nije bilo oružanog djelovanja, primjerljivim čini 23. kolovoza 1996. kad je potpisana Sporazum o punoj normalizaciji i uspostavi diplomatskih odnosa između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije). Dakle, naziv Domovinski rat obuhvaća i razdoblje koje je neposredno prethodilo otvorenoj srpskoj agresiji na Republiku Hrvatsku te razdoblje neposredno nakon završetka ratnih operacija u Hrvatskoj i BiH.

Domovinski rat izazvala je velikosrpska politika, iznova pojačana medijskom promidžbom od rujna 1986., koju je potaknulo srpsko vodstvo radi homogenizacije Srba na prostoru bivše Jugoslavije. Važnu ulogu u procesu njezina provođenja imali su preustroj Oružanih snaga SFRJ sukladno planu „Jedinstvo“ (1988.) i, posebice, razoružavanje hrvatske Teritorijalne obrane (svibanj 1990.). Pod nazivom Domovinski rat razumijevaju se: završne pripreme srpskoga agresora za rat i ostvarenje glavnoga cilja velikosrpske politike da „svi Srbi žive u jednoj državi“ na „većem dijelu Balkana“; protuustavno i terorističko djelovanje te naoružavanje i oružana pobuna dijela Srba u Hrvatskoj od sredine 1990. (u vojnoj terminologiji tzv. pužajuća ili prikrivena agresija); početak ustrojavanja hrvatskih obrambenih snaga od kolovoza 1990.; početak rata i otvorene agresije Srbije i Crne Gore, odnosno Jugoslavenske narodne armije (JNA) i srpsko-crnogorskih postrojbi na Hrvatsku od ljeta 1991.; protuterorističko djelovanje hrvatske policije od kolovoza 1990. te obrana Republike Hrvatske od ljeta 1991. i oslobođanje najvećeg dijela njezina privremeno okupiranog teritorija vojnim putem od kraja 1991. do sredine kolovoza 1995. godine; stvaranje uvjeta za mirnu reintegraciju preostaloga okupiranoga teritorija Republike Hrvatske („Erdutski sporazum“ u studenom 1995.), kojom je do 15. siječnja 1998. hrvatsko Podunavlje (Baranja

DR. SC. ANTE NAZOR
Hrvatski
memorijalno-
dokumentacijski
centar
Domovinskog rata

“

To su činjenice, dokumentirane i argumentirane, dakle znanstveno utemeljene, koje ne može osporiti niti jedna sudska presuda

te dio istočne Slavonije i zapadni Srijem) vraćeno u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske. Dakako, prikaz Domovinskog rata ne može biti potpun ako se u obzir ne uzmu dogadaji u Bosni i Hercegovini, prije svega izlazak Hrvata na referendum o neovisnosti BiH, hrvatsko priznanje BiH kao samostalne države, razdoblje oružanih sukoba između HVO-a i Armije BiH te sudjelovanje hrvatskih snaga HV-a i HVO-a u obrani i oslobođanju Bosne i Hercegovine od srpske agresije (1995. hrvatske snage oslobodile su više od 5000 km² BiH).

Razvoj demokracije i višestranački izbori u travnju i svibnju, konstituiranje višestranačkoga Sabora RH i proglašenje prvoga predsjednika Republike Hrvatske (tada još predsjednika Predsjedništva SRH) Franje Tuđmana 30. svibnja, ustavni amandmani u srpnju i početak oružane pobune Srba u Hrvatskoj, kao i ustrojavanje Prvih hrvatskih redarstvenika – zametka suvremenih oružanih snaga RH u kolovozu, te tzv. „božićni“ Ustav RH 22. prosinca, obilježili su 1990. i potvrđili je kao temeljnju godinu u stvaranju nove hrvatske države.

U 1991. posebno se ističu referendum (19. svibnja) na kojem su se Hrvati i ostali građani Hrvatske izjasnili za suveren i neovisnu hrvatsku državu, a protiv ostanka u Jugoslaviji, postrojavanje Zbora narodne garde - legendarne jezgre pobijedonosne Hrvatske vojske na stadionu NK Zagreb (28. svibnja), zasjedanja Sabora Republike Hrvatske (25. lipnja i 8. listopada) na kojima su donesene i potvrđene odluke o proglašenju samostalne i suverene Republike Hrvatske, odnosno o raskidu svih državno-pravnih veza s dotadašnjom SFRJ. Blokada vojarni JNA, preuzimanje oružja hrvatske TO i žilač otpor hrvatskih branitelja srpskoj agresiji te početak oslobođanja okupiranoga teritorija Republike Hrvatske u zapadnoj Slavoniji i na hrvatskom Jadranu od kraja listopada, učinili su 1991. presudnom godinom u obrani neovisnosti Republike Hrvatske.

Priznanje samostalnosti od država Europske zajednice 15. siječnja, a posebice primanje u članstvo UN-a 22. svibnja, označili su 1992. godinom međunarodne afirmacije Hrvatske. Unatoč svemu tome, za svoju teritorijalnu cijelovitost Hrvatska se morala izboriti nizom vojno-redarstvenih oslobođilačkih akcija i operacija. Najpoznatije među njima - „Bljesak“ i „Oluja“ – provedene su u svibnju i kolovozu pobjedničke 1995. godine.

S razlogom se ponosimo Domovinskim ratom, posebice „Olujom“ – „kraljicom svih hrvatskih bitaka“ – koja je Hrvatskoj donijela toliko željenu slobodu i teritorijalnu cijelovitost. „Oluja“ nije bila zločinački pothvat, hrvatski generali koji su zapovijedali u „Olui“ nisu zločinci. To su činjenice, dokumentirane i argumentirane, dakle znanstveno utemeljene, koje ne može osporiti niti jedna sudska presuda.

V večernji edicija

Ruševine Vukovara nakon pada grada

tekst: Zvonimir Despot
foto: Arhiva VL

Mitovi koji su poslužili Miloševiću za osvajanje

Glavni su stari mit o patničkoj i nevinoj "nebeskoj" Srbiji te noviji o neprijateljima

dicama turskoga gospodstva na srpsku nacionalnu svijest koje su se očitovalo ne samo u mitu nebeske Srbije nego i u mitu o herojskom srpskom otporu protiv Turaka te u očekivanju uskrsnuća izgubljenog carstva. Tema trećeg poglavlja je endemično nasilje u balkanskim planinama. Četvrto poglavlje opisuje kako je bliski dodir sa zapadnom kulturom, koji je srpska dijaspora uspostavila u 18. stoljeću, pridonio preobrazbi nacionalne ideje osnovane na ulozi crkve u modernu srpsku nacionalističku ideologiju. Peto poglavlje proučava stvaranje psihološke atmosfere za Miloševićeve ratove za Veliku Srbiju. Ono analizira najvažnija djela srpskih povjesničara, teologa, romano-pisaca i ostalih intelektualaca i umjetnika koji su podupirali mit o nedužnoj, patničkoj Srbiji. I posljednje poglavlje izlaže kako je svijet tijekom 19. i 20. stoljeća nekritično prihvatio mnoge srpske mitove, a neke čak i sam stvorio. Anzulović zaključuje: "Medunarodno prihvaćanje srpskih mitova učinilo ih je vjerodostojnjijima i time još opasnijima. Rasprostranjeno neznanje o Srbiji, i Jugoslaviji uopće, te ravnodušnost prema sudbini malih i udaljenih naroda, onemogućili su djetovorne odluke međunarodne zajednice. Bilo je moguće spriječiti izbijanje ratova u Jugoslaviji 1991., da su dominantne sile i ustanove imale realističan uvid u stanje u toj zemlji i volju da spriječe tragediju. Umjesto toga, i one su se služile mitovima i lažima da opravdaju svoju aktivnost ili, točnije, neaktivnost. Stoga oslobođanje politike od mitova, laži i obmana nije dužnost samo Srba. To je univerzalna obveza."

BOROVO

Hrvatska bez žalbe na intervenciju JNA

Akcija hrvatske policije pokazala je slabo planiranje, a upad u srpsku zasjedu završio je s iznimno velikim gubicima

tekst: Dr. sc. Davor Marijan
foto: Arhiva VL

Kad je riječ o pobuni hrvatskih Srba i srpskoj agresiji na Hrvatsku, neka su mesta postala općepoznata, neka simbol otpora, a neka kao selo Borovo simbol pobune i početka rata. Selo se nalazi u neposrednoj blizini Vukovara, odnosno prigradskog naselja Borova pa se ustalilo da ga nazivaju Borovo Selo iako je riječ o selu Borovu. Po popisu stanovništva iz 1991. u selu je

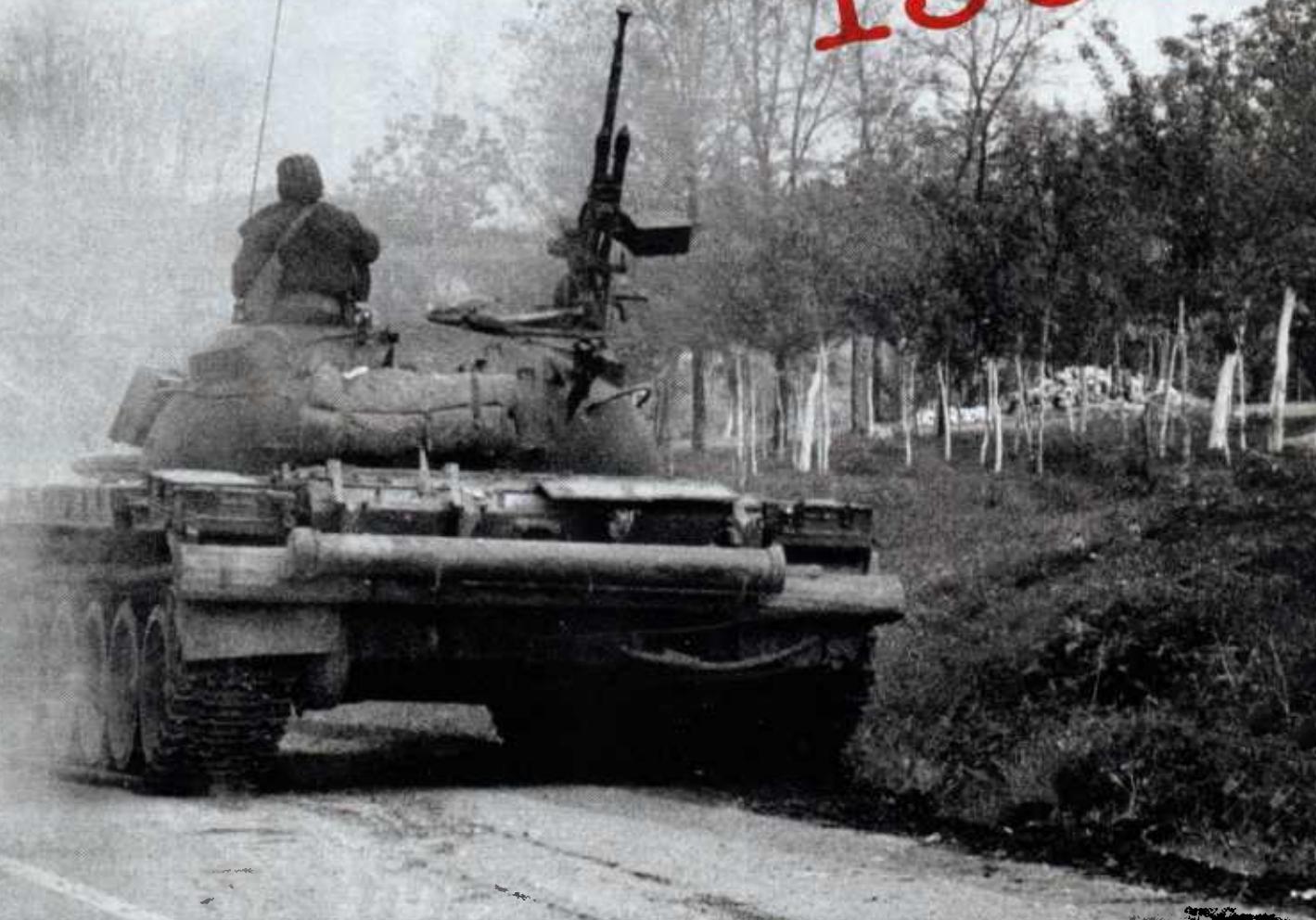
živjelo 6442 mještana od kojih su 5891 bili Srbi. Selo je bilo dio sjeverozapadnog dijela općine Vukovar u kojem je prevladavalo srpsko stanovništvo za razliku od jugoistočnog vukovarsko-iločkog dijela s većinskim hrvatskim stanovništvom. Ta dva dijela općine razdvajaju grad Vukovar.

Vukovar je općina u kojoj je 1990. izbornu pobjedu odnio Savez komunista Hrvatske – Stranka za demokratske promjene. Predvodjeni predsjednikom općine Slavkom Dokmanovićem, dijо vijećnika stranke prešao je postupno u radikalnu Štrpsku demokratsku

stranku. Po uzoru na političko organiziranje u zapadnim dijelovima Hrvatske, SDS je u siječnju u Šidskim Banovcima osnovao Srpsko nacionalno vijeće za Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem. Vijeće je 26. veljače 1991. proglašilo Deklaraciju o suverenoj autonomiji Srpskog naroda Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema kojom se Srbi u tim područjima proglašavaju neodvojivim dijelom "suverenog srpskog naroda koji živi u Jugoslaviji" koji će u sastavu Hrvatske ostati dok je ona u Jugoslaviji. Prestane li Jugoslavija postojati ili postane li skup sa-

SELO

SVIBANJ
1991.

mostalnih država, autonomija će postati dio matične države srpskog naroda.

Potkraj veljače i u prvim daniма ožujka 1991. pobunjeni su Srbi otvorili novo krizno žarište u Pâkracu. Hrvatska policija je 2. ožujka 1991. stavila gradić pod nadzor, a potom je stigla postrojba Jugoslavenske narodne armije (JNA) i uspostavila "tampon zonu". Riječ je o postupku razdvajanja sukobljenih snaga kojim je JNA s jedne strane ograničavala djelovanje hrvatske policije, a s druge pobunjenim Srbima omogućivala nastavak pobune. "Tam-

pon zonom" stavljen je znak jednakosti između hrvatske policije i srpskih pobunjenika. Pakračka pobuna važna je i zbog histerične reakcije srpskih medija koji su govorili o potocima prolivenе srpske krvi, što dakako nije bila istina, ali je ispušnila zadaću u širenju panike. U nekoliko dramatičnih dana s početka ožujka i područje Vukovara iskoristeno je da dio srpskog stanovništva demonstrira ugroženost i skloni se u Srbiju. Zbog glasina o napadu na sela oko Osijeka s većinskim srpskim stanovništvom, na Bijelo Brdo, Tenju i Palaču, skupina

mještana 3. ožujka 1991. svoje je obitelji preko Vukovara poslala u Vojvodinu. Srpski mediji su se potrudili da ta predstavljaju potvrdi u Srbiji rasirenu tezu o povratku povampirenom ustašta i ugroženosti Srba u Hrvatskoj.

Uhićenje članova istočnoslavonskog SDS-a Gorana Hadžića i Borivoja Savića 31. ožujka 1991. prilikom intervencije hrvatske policije na Plitvicama dalо je sigurnosnom stanju u općini Vukovar obilježje drame. U Borovu Selu je 31. ožujka 1991. Srpsko nacionalno vijeće donijelo odluku o pripajanju Autonomne oblasti

Slavonija, Baranja i zapadni Srijem Republići Srbiji, koja je nije mogla prihvati zbog nastojanja da se Srbija pokaže kao neutralan sudionik jugoslavenske krize.

Dan poslije stanovništvo srpskih sela iz okoline Vukovara blokiralo je grad, što je bilo lako ostvarivo zbog njihova povoljnog zemljopisnog položaja. Prema podacima Policijske postaje Vukovar postavljanje barikada i njihovo osiguranje vodili su bivši policijski koji su otkazali poslušnost MUP-u RH i bivši policijski koji su dali otkaz i prešli u Pokrajinski SUP Vojvodine i saveznu miliciju

❖ ❖ ❖ Karta preuzeta iz knjige Davora Marijana "Bitka za Vukovar"

- paravojska srpska skupina (pobunjeni Srbi i srpski dobrovoljci)
- 17. laki artiljerijski puk PZO R
- 12. mješoviti artiljerijski puk B
- 36. 2. mehanizirani bataljun 36. mehanizirane brigade A
- borbena skupina 12. proleterske mehanizirane brigade A
- inženjerijski bataljun 12. proleterske mehanizirane brigade A
- 453. 1. mehanizirani bataljun 453. mehanizirane brigade A
- četa Zbora narodne garde (ZNG)
- sjedište policijske uprave (PU)
- sjedište policijske postaje (PP)

u Beogradu.

Nakon puštanja Hadžića i Savića, barikade nisu uklonjene. Istočna Slavonija je tih dana bila na korak do oružanog sukoba. Osim kod Vukovara, i u Vinkovcima se na željezničkoj postaji dogodio incident između pripadnika JNA i gradana. Intervencijom vinkovачke policije obračun je spriječen. Nekoliko održanih sastanaka između predstavnika pobunjenih sela i vukovarske općine nisu smirili stanje. Ni dogovor na kojem je sudjelovao zamjenik ministra unutarnjih poslova Republike Hrvatske Slavko Degoricija nije dao učinka. Unatoč srpskim obećanjima, barikade nisu uklonjene. Novinar sarajevskog Oslobođenja o atmosferi u Vukovaru tih je dana napisao:

Noćne straže

"Noćne straže već su postale uobičajena praksa gotovo svih 27 sela vukovarske opštine, bez obzira na to da li u njima žive Srbi ili Hrvati. Stoga nije ni malo čudno što sa pojmom prvog mrača život zamire, a u kuće se uvlači

strepnja, neizvjesnost i strah. U Naselju Olujnica u Vukovaru prvi put se zaključavaju svi ulazi u višespratnice, iako se one nalaze u gotovo strogom gradskom centru. U kućama na periferiji i u selima to se već poduzeće čini ... dramatična situacija na području vukovarske općine doseže opasnu tačku, kada svaka nepromišljenost može pokrenuti lavinu nepoželjnih dogadaja."

U travnju 1991. u Borovo Selu stigle su prve pošiljke oružja za koje je Vojislav Šešelj tvrdio da potječu iz skladišta Teritorijalne obrane

Republike Srbije i da su dopremljene u organizaciji milicije Republike Srbije. Uz oružje, u selo su stizale i manje skupine četnika Srpske radikalne stranke o čemu je beogradsko Politika pisala 4. travnja 1991. godine. U Savulji, naselju blizu Borova Sela potkraj travnja 1991. zamjećena je skupina četnika koji nisu dopuštali kretanje prema svom logoru.

Održavanju međunarodnih tenzija potpomagali su članovi četničke Srpske radikalne stranke predvođeni Vojislavom Šešeljem. Na mitinzima u nekoliko

❖ ❖ ❖

Naoružani uglavnom oružjem domaće proizvodnje, pretpostavlja se da potječe od JNA

Stanje u selima s većinskim srpskim stanovništvom na području Vukovara i Vinkovaca opisano je u izvješću Policijske uprave iz Vinkovaca 5. ožujka 1991.:

"U vremenu od 2. 3. 1991. godine od 20,00 sati pa do 4. 3. 1991. godine do 20,00 sati zapožene su pojave, koje otežavaju, već ionako vrlo složenu političko-ekonomsku situaciju, na područjima ove Policijske uprave. Na području općine Vukovar u mjesnim zajednicama, i to: Bobota, Borovo Selo, Negoslavci, Pačetin, Trpinja, Vera, Berak, Bršadin, Čakovci, 'Jovica Brandajz' Borovo naselje i 'Bratstvo i

jedinstvo' Borovo naselje, te u mjesnim zajednicama općine Vinkovci, i to: Mirkovci, Sremske Laze, Orolak, Šidski Banovci, Podrinje, Karadžićevac, Markušica, Gaboš, Ostrovo i Mlaka, zapaženo je djelovanje usmjerenog na stvaranje psihoze straha i uznenamnosti srpskog pučanstva, što je prouzrokovalo stvaranje panike i evakuaciju djece, žena i staraca, s područja ovih mjesnih zajednica, u SR Srbiju (Bačku Palanku, Šid i dr.). Zapažene su, za ovo vrijeme, tokom noći, u selima naoružane straže, koje su u više slučajeva zaustavljale građane, i to: po jedan put u Ne-

goslavcima, Bobotu i Mirkovcima, ali u vezi s istim nije prouzrokovani nikakav eksces, a po dolasku pripadnika policije, straže bi se uklonile".

Pojavu policijskih ophodnji u "navedenim mjestima građanstvo" nije primilo s odobravanjem. Policija je raspolagala dojavama "da je pučanstvo u navedenim selima naoružano, i to uglavnom oružjem domaće proizvodnje, za koje se pretpostavlja da potječe od JNA", kao i da su uočeni i "česti kontakti osoba zaposlenih u JNA sa stanovništvom sela Mirkovaca, Negoslavaca, Berka i Bobote".

selu održanim 9. ožujka 1991., među ostalima i u selima Bobota, Mirkovci, Trpinja, Borovo Selo i drugima, Šešelj je pozivao "narod na ustanak" i "otpor Tuđmanovu režimu".

Tvrdi se da su Gojko Šušak, tada ministar iseljeništva i zamjenik ministra obrane Republike Hrvatske, i Vice Vukojević, zamjenik ministra unutarnjih poslova, znali za tadašnji napad ručnim raketnim bacačem na Borovo Selo. Novinari britanskog BBC-a Laura Silber i Allan Little u televizijskoj seriji i knjizi Smrt Jugoslavije sumnjivju tvrdnju digli su do razine neupitne činjenice. Kao izvor za tu tvrdnju navodi se načelnik Policijske uprave Osijek Josip Reihl-Kir koji je spomenuti dvojac na njihovo traženje odveo do Borova Šela koje su potom napali s tri raketa projektila. No postoji i druga tvrdnja. Umirovljeni pukovnik Hrvatske vojske Nikola Jaman tvrdi da je po nalogu Reihl-Kira vodio napad na barikadu pobunjenih Srba u naselju Sovljija pred Borovim Selom. Njegova tvrdnja baca drugačije svjetlo na predodžbu o Reihl-Kiru, a uz to se ponešto o njemu i sustavno prešuće. Što god bila istina, izvorni dokumenti pokazuju da je sigurnosno stanje narušeno prije i da napad ručnim bacačima uopće nije mogao utjecati na opće stanje.

Oko smirenja stanja 12. travnja 1991. angažirao se Luka Bebić, predsjednik Vijeća općina Sabora Republike Hrvatske, koji je razgovarao s predstavnicima svih lokalnih stranaka. Pozvao ih je da se angažiraju na smirivanju stanja i pregovorima riješe problem. Načelnik policijske uprave u Vinkovcima Josip Džaja pozvao je sela s većinskim srpskim stanovništvom da se pridržavaju dogovorenih zaključaka, kao što je to činila policija. Na zajedničkom sastanku održanom 13. travnja 1991. između predstavnika političkih stranaka, odnosno predstavnika Skupštine općine i Policijske uprave Vinkovci postignut je dogovor o normalizaciji putnog i željezničkog prometa. Barikade u Borovu Selu sklonjene su pa je nakon duljeg vremena noć između 13. i 14. travnja protekla bez incidenata. No tako nije bilo 14. travnja. U Borovu Selu je održan miting na kojem su govorili Vojislav Šešelj, Milan Paroški, Goran Hadžić i predsjednici vojvodanskih skupština općina Bačka Palanka, Odžaci i Sombor. Domaćin, Vukašin Šoškočanin,

Hrvatska policija čeka na ulazu u selo

predsjednik SDS u Borovu Selu pozvao je Hrvate da načine "korak prema Srbima i da srpski narod nema ništa protiv hrvatskog, ali će na svaki pokušaj agresije svaka kuća, svaka ograda biti brikada".

Traženi prvi korak Hrvati su brzo učinili. U Vukovar su 15. travnja 1991. stigli Josip Boljkovac ministar unutarnjih poslova Republike Hrvatske i njegov zamjenik

predstavnici Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske održali su 15. travnja 1991. u Bačkoj Palanci sastanak s Radmilom Bogdanovićem ministrom unutarnjih poslova Republike Srbije, zastupnicima u Skupštini Srbije i potpredsjednikom Narodne skupštine Srbije. Tema razgovora bilo je smirivanje napetosti na graničnom području Hrvatske i Srbije. Zaključeno je da se obje

sti. Noću između 9. i 10. travnja napadnuta je Policijska postaja u Dalju, a noću 20. travnja pucano je na policijsku ophodnju koja je nadzirala promet na raskriju cesta Vukovar - Osijek i sela Vera - Bobota. U izvještu Policijske stanice Vukovar upućenom u Zagreb zabilježeno je da je tijekom pucnjave "putem telefona nepoznati muški glas nazvao ... operativno dežurstvo ove PS i rekao 'povucite patrolu sa raskršća, hitno ili ćemo ih poubjijati'".

Brzo su verbalne prijetnje postale stvarnost. Svada dvojica šezdesetogodišnjaka u Bršadinu, Srbina i Madara, 1. svibnja 1991. završila je smrću Srbina koji je izazvao svalu i pritom poginuo. U Bršadinu su odmah podignute barikade prema Vukovaru i Nuštru koje su čuvali naoružani stražari zbog kojih se nije mogao obaviti policijski uvidaj. Vukovarska se policija trudila smiriti stanje kako medusobna netrpeljivost dvojice starijih osoba ne bi prerasla u međunacionalni sukob. Zvali su i Gorana Hadžića da pomogne smiriti strasti.

Umjesto da doneće smirenje noć je pojačala napetost. U Savljici, naselju blizu Borova Sela, u prvim satima 2. svibnja napadnuta je četveročlana policijska ophodnja Policijske uprave Osijek. Dva su policajca lakše ozlijedena dok su drugu dvojicu zajedno s vozilom zadržali okupljeni mještani. Nakon što su ih pretukli, prevezli

➤ Na mitinzima 9. ožujka u više sela Šešelj je pozivao «narod na ustanak» i «otpor Tuđmanovu režimu»

Slavko Degoricija. U gradu je održan sastanak na kojem su prisutstvovali predstavnici policijskih uprava Vinkovci i Osijek, Skupštine općine Vukovar, političkih stranaka i sela s većinskim srpskim stanovništvom. Postignuto je suglasje za šest od osam zahtjeva vukovarskog SDS-a. Jedan od zahtjeva bio je i da nacionalni sastav policijaca odgovara nacionalnom sastavu stanovništva. O zahtjevu za vraćanje u Vukovar sjedišta policijske uprave i osnivanje policijskih postaja u pet sela s većinskim srpskim stanovništvom još se trebalo razgovarati. Sudionici proteklih vukovarskih događanja dobili su političku aboliciju.

Osim s vukovarskim čelnicima,

strane maksimalno angažiraju na sprečavanju međunacionalnih problema. Dogovoren je prekid tada već ustaljenog običaja da pojedinci mimo zakona i Ustava traže utočište u drugim sredinama. Naravno, od dogovora nije bilo ništa.

Pucnjava dio stvarnosti

Odmah nakon tih sastanaka predstavnici lokalnih Srbia ustvrdili su da im se stalno prijeti, da ima pojedinačnih ispadova ekstremista HDZ-a "začinjenih bojevin pucnjavama po srpskim stražarama i srpskim kućama", što je prenio dopisnik beogradskog Politike. Uz barikade, i pucnjava je postala dio slavonske stvarno-

su ih preko Dunava i predali srbijskoj miliciji u Novom Sadu. Za njihovo oslobođanje angažirana je Posebna policijska jedinica Policijske uprave Vinkovci, a akciju je vodio Stipe Bošnjak načelnik Odjela za operativne poslove javne sigurnosti Policijske uprave Vinkovci. Plan je bio da se kreće s tri skupine, dvije iz Vukovara i jednom iz Vinkovaca. Zadatak prve skupine pod zapovijedanjem zapovjednika postrojbe Martina Matkovića bio je da uđe u zgradu Mjesne zajednice Borovo Selo zbog mišljenja da su u njoj zatočeni policajci. Skupina je bila podijeljena u dva dijela, prvu skupinu od 11 ljudi za upad u zgradu i oslobođanje i drugu od 20 ljudi koja je osiguravala akciju. Druga je skupina trebala osigurati rad prve skupine, dok je treća bila u pripravnosti za intervenciju.

Prijepodne 2. svibnja 1991. iz Vinkovaca je u Borovo Selo poslana skupina od 30 pripadnika policije za posebne namjene PU Vinkovci s dva službena vozila i autobusom. U jednoj poslijeratnoj analizi se kaže:

"Policajci su ušli u Borovo selo oko 12,00 sati, u naselju ništa nije odudaralo od normalnog načina života, te su bez prepreka došli u centar sela, gdje su pred zgradom mjesne zajednice zatekli dvojicu naoružanih ljudi u civilnoj odori, te su isti razoružani.

Poslije razoružanja odmetnutih Srba osigurali smo prostor oko mjesne zajednice, te iznenadnim prepadom, ušli u zgradu mjesne zajednice. U samoj mjesnoj zajednici bilo je mnoštvo civilnih osoba različite životne dobi (u istoj zgradi je i ambulanta).

U vremenu od 12,30 do 13,00 sati vladalo je potpuno zatišje. A onda je sa svih strana započela paljba po našim pripadnicima, koji su osiguravali mjesnu zajednicu.

Također su odmetnuti Srbi otvorili vatru i na trideset pripadnika MUP-a, koji su došli iza narečenih, te su isti pod neprijateljskom vatrom ušli u mjesnu gostionicu i tu našli zaklon. Zbog neadekvatnog zaklona policajci koji su bili na osiguranju mjesne zajednice po kanalima, neprijatelj je ubio 12 pripadnika MUP-a.

Masakr policajaca opisao je Srđan Mitrović, zrakoplovni vodnik JNA iz eskadrile smještene u Lučkom kod Zagreba.

"Mitrović je 02. 5. 1991. g. bio u poseti kod kumova u Borovo selo kada su oko 12,00 časova čuli pučnjavu i rafale iz automati-

Srpske paravojne skupine na ulazu u selo

ske puške. Pučnjevi su se čuli iz pravca sela. Zajedno sa sinom od kuma popeo se na tavan kuće sa kog je video da iz autobusa Vinkovačkog 'POLETA-a' izlaze pripadnici MUP-a i pucaju iz automatskog i drugog oružja u pravcu kuća iz kojih je uzvraćana vatra iz lovačkog i automatskog oružja. Slobodnom procenom Mitrovića, pripadnici MUP-a su upali u dobro režiranu i smišljenu klopku jer vatra koja je otvarana iz okolnih kuća bila je pravilno raspoređena.

paljba. Po ranijem dogovoru izišli smo iz vozila te se raspodijelili sa lijeve i desne strane po četama, tako da je Osječka i Orahovička četa bila sa lijeve strane ceste uz Dunav, a Đakovačka i Našička sa desne strane ceste u žitu. Također o tome što nam se desilo putem veze obavijestili smo PU Osijek, a nakon toga odgovorili na vatru". Po procjeni zapovjednika te postrojbe napala ih je skupina od 150 do 200 ljudi s tim da je tijekom borbi iz dubine sela stiglo pojačanje od oko 100 ljudi.

Erduta je stigla skupina policajaca iz Varaždina i zaposjela punkt prema civilima.

S druge strane sela iz Borova je stigla interventna skupina Posebne jedinice policije PU Vinkovci, ali samo do pruge na ulasku u Borovo Selo. Oko 14 sati na ulazu u Borovo Selo stigla je skupina od sedam oklopnih vozila 12. proleterske mehanizirane brigade iz Osijeka. Skupinu je vodio načelnik štaba brigade potpukovnik Dušan Lončar. Dojavama s terena komanda brigade bila je informirana o akciji MUP-a. Od dežurnog oficira Tuzlanskog korpusa brigada je u 12.41 dobila uzbunu, a u 13.10 komandant korpusa general Savo Janković naredio je da se u Borovo Selo pošalje skupina od četiri vozila vojne policije i tri vozila izvidničkog voda te da se razdvoji sukobljene strane. U 13.40 kolona je krenula u selo. Tijekom hodnje dobila je naredbu "da se, ukoliko snage MUP-a otvaraju vatu na narod, opkole i razoružaju". Nakon prolaska kroz Dalj, kolona je nešto iza 14 sati stigla na ulaz u Borovo Selo gdje su uočena dva oklopna vozila hrvatske policije, jedan autobus i više osobnih vozila, "a desno i levo od ceste pripadnici MUP-a u streljačkom stroju u raznim položajima (ležeći, klečeći i stojeći) koji su otvarali vatru u pravcu s. Borovo Selo". Prema procjeni potpukovnika Lončara, tu je bilo oko 200 policajaca. O daljnjem djelovanju kaže:

"Naredio sam borbenom osigu-

➤ Masakr policajaca opisao je Srđan Mitrović, zrakoplovni vodnik JNA iz eskadrile stacionirane u Lučkom

Pripadnici MUP-a su se utvrdili u kafiću 'San Marino' i u kući nasuprot kafića, ostavljajući mrtve i ranjene pripadnike MUP-a."

Otvorena rafalna paljba

U vrijeme ulaska policije u Borovo Selo iz Osijeka je s jednim oklopnim vozilom, šest kombija, tri landrovera i dva civilna vozila krenula skupina od 160 policajaca Posebne jedinice policije Policijske uprave Osijek. Skupina je oko 12.30 stigla do naselja Savulja na ulazu u Borovo Selo gdje je napadnuta. U izvješću se kaže: "Na udaljenosti od oko 200 metara od naselja sa lijeve i desne strane otvorena je na nas rafalna

Oko 14 sati s pravca sela Bobote krenula je prema policiji skupina od oko 200 ljudi koja je blokirana raspoređivanjem 20 ljudi uz željezničku prugu. Skupina iz Bobote bila je naoružana dugim i kratkim oružjem, a na poziv policajca da se udalje odgovorila je vatrom. Nakon kraće razmjene vatre skupina iz Bobote se povukla prema svom selu. Tijekom okršaja iz pravca Dalja stigla je skupina od oko 150 ljudi. "Istini su bili naoružani, već su nosili zastave SFRJ i prosvjedovali protiv akcije". Njih je policija blokirala na cesti s desetak ljudi. Zbog srpskih grupa, zapovjednik osječke policijske skupine zatražio je i dobio pojačanje. Oko 13.50 iz

ranju da bez zaustavljanja produži pokret ka Borovu Selu, a da ukoliko bude u tome sprečavana otvoriti vatru. Preko glasnogovornika obratio sam se pripadnicima MUP-a: 'Prolazi jedinica JNA, ne otvarajte vatru, uzvraticemo vatrom'. Pripadnici MUP-a nisu dejstvovali u pravcu jedinice JNA, ali su i dalje otvarali vatru u pravcu sela. Na ulazu u s. Borovo Selo, a na udaljenosti od pripadnika MUP-a na oko 200-300 metara postavljena je barikada koju su branili stanovnici sela. Na barikadi jedinici je bio onemogućen dalji prolaz, a nakon tog upozorenja da se odmah propusti jedinica JNA meštani su uklonili barikadu i propustili jedinicu da uđe u selo. Jedinica je ušla u selo i nakon 200-300 m se zauzvala s obzirom da u tom delu sela nije vodena borba".

Lončar je, kako kaže, od mještana doznao da se borbe vode u središtu sela i na izlazu iz sela prema Borovu. Na temelju te informacije Lončar je tri oklopna vozila vratio na izlaz sela prema Dalju između barikade pobunjenih Srba i položaja hrvatske policije. Dolaskom oklopnih vozila JNA, policijska skupina iz Osijeka se povukla na ekonomiju Lovas između Dalja i Borova Sela gdje je ostala do 18 sati. Prilikom povlačenja na nju je pucano iz Borova Sela i s oklopnih vozila JNA. Potpukovnik Lončar tvrdi da je pucano zato što je policijska skupina namjeravala napasti selo, što je onemogućeno vatrom iz strojnica 14,5 mm. S ostala četiri borbena vozila potpukovnik Lončar je krenuo u središte sela na mjesto sukoba. O videnom kaže:

"Kada smo se približili centru sela, čula se paljba jačeg intenziteta, a primetio sam i naoružane civile u sporednim ulicama i dvořistima. Ponovo sam upozorio da prolazi jedinica JNA te da se na nju ne otvara vatru jer će istom biti uzvraćena. (Vatra nije otvarana).

U samom centru sela, posebno na platou ispred MZ i gospodinice, a posebno na prvoj kući sa leve strane u pravcu nailaska bili su vidljivi tragovi borbe: razbijena stakla, oštećene fasade, dva civila u ležećem položaju na platou ispred MZ, kao i veći broj uniformisanih lica u maskirnim odelima koji su ležali ispred kuće do MZ i u obližnjem kanalu, a na cesti razbijena 3 osobna vozila, 1 landrover, kao i 1 autobus. Vatra je i dalje obostrano otvarana. Vozili smo pod zatvorenim poklop-

Teško pretučeni i ranjeni hrvatski policajci u bolnici

Poginulo 12 policajaca

Poginulo je 12, a ranjen je 21 policajac. Poginuli su: Stipan Bošnjak, Luka Crnković, Josip Culej, Mladen Čatić, Janko Čović, Zoran Grašić, Antun Grabovac, Željko Hrala, Zdenko Perica, Marinko Petrušić, Mladen Šarić i Ivica Vučić. U borbenim je sudjelovalo oko 370 policajaca po suvremenim izvješćima, dok se po kasnijim analizama govorilo o 60 policajaca u selu iz Posebne jedinice policije Vinkovci, 250 pripadnika Policijske uprave Vinkovci i postaje Vukovar, te 100 policajaca Posebne jedinice policije PU Osijek.

cima. Preko glasnogovornika sam upozorio obe strane da se prekinie sa otvaranjem vatre i produžio pokret u pravcu Borova u cilju sagledavanja obima sukoba s obzirom da u samom centru nisam mogao razlučiti gde su sukobljene snage, jer su se iste nalazile u kućama i po dvorištima". U hrvatskoj varijanti se kaže da se oko 15.00 sati preko megafona objavila JNA koja je tražila od policije i pobunjenih Srba da prekinu vatru. JNA je ušla i zauzela položaje u centru sela i oko 15.20 JNA se bez objašnjenja povukla, što su pobunjeni Srbi iskoristili da nastave sukob.

Tražio prekid vatre

U međuvremenu je oklopna skupina JNA došla na izlaz sela u pravcu Borova gdje su se pripadnici Policijske uprave Vinkovci sukobili s pobunjenim Srbima. I od njih je potpukovnik JNA tražio prekid vatre. Za razdvajanje je ostavio dva borbena vozila, a s dva se vratio u središte sela jer je "procenio da se tamo rukovodi akcijom". Pri povratku Lončar je "primećivao ... grupe naoružanih civila, koje su se sada već slobodnije pokazivali i rukama upućivali ka zgradi MZ gde se nalaze pripadnici MUP-a, očito smatrali da smo im došli u pomoć i da ćemo se boriti protiv MUP-a." U središtu sela u jednoj sporednoj ulici od Lončara je veća skupina građana tražila da "dejstvujemo na snage MUP-a i

iako su pobunjeni Srbi bili protiv i nastojali to omesti. Vukašin Šoškočanin je Lončaru ponudio svoje viđenje sukoba prema kojem su policajci "kao razbojnici upali u selo pucajući na sve živo, a da u ambulanti i pošti drže žene i decu kao taoce, te da sa takvim ljudima nema pregovora". Lončar je ušao u poštu i utvrdio da se u njoj nalazi nekoliko žena i djece, ali da nema policajaca i da civili nisu mogli izći zbog vatre koja se otvarala. Nakon ponovnih razgovora Šoškočanin se složio da se vata prekine i policajci puste da na miru izidu iz sela.

U međuvremenu su stigla i tri oklopna transportera iz Vukovara koji su uvedeni u središte sela da razdvoje pobunjene Srbe i mještane od policajaca. Potom su ušla i sanitetska vozila JNA i iz vukovarske bolnice. S oklopnim vozilima JNA je po Lončarevim tvrdnjama iz sela izvezla 60 policajaca od kojih 12 mrtvih. Nakon izvlačenja policajaca JNA je s dvije mehaničirane čete i jednim vodom tenkova organizirala kružnu obranu Borova sela, uvela policijski sat i nadzor ulaska i izlaska iz sela. Već spominjani vodnik Mitrović je bio u sredini s drugim vođama i vidio da je po "uspstavljanju primirja veća grupa građana uzmala oružje odbačeno u borbi i sa ubijenih pripadnika MUP-a, municiju i pancir odjela i odnosili svojim kućama".

Time je sukob završen. Pobunjeni Srbi priznali su smrt državljanina Srbije iz Stare Pazove i ranjavanje četiri osobe. S obzirom na

▶ O broju pobunjenih Srba teško je konkretno reći, hrvatske procjene govore da su i do 4000 pobunjenika

pokazivali njihov raspored i po jedina uporišta". Lončar tvrdi da tu nije mogao stupiti u vezu s pripadnicima hrvatske policije te se vratio na izlaz sela prema Borovu. U tom je vremenu dobio naredbu komandanta Tuzlanskog korpusa da prekine borbe i osigura izlazak hrvatskih policajaca iz sela, a ako odbija da ih razoruža.

Na izlazu iz Borova Sela Lončar je stupio u kontakt s inspektorom Čopčićem koji je od načelnika Policijske uprave Vinkovci Josipa Džaje dobio ovlaštenje za prekid vatre, što je i učinjeno na pravcu Borovo – Borovo Selo. Čopčića je Lončar prevezao u središte sela i omogućio mu kontakt s Matkovićem pa je dogovoren prekid vatre

to da je poginuli nađeni na obali Dunava kod Bača, hrvatski tisak spekulira je o većim gubicima pobunjenika zbog pretpostavke da su "mrtvi odmah prebacivani preko Dunava kako se ne bi znalo odakle su".

O broju pobunjenih Srba teško je konkretno govoriti, a hrvatske procjene spominju i do 4000 pobunjenika. Po srpskim tvrdnjama u selu je bilo oko 20 dobrovoljaca, odnosno četnika. Vodnik Mitrović je izjavio i da je bio i grupice četnika naoružane automatskim oružjem i kod jednog od njih po ličnom mišljenju, brada je bila lažna da bi se sakrio identitet". Nakon kontakata s hrvatskom policijom, srpska milicija je na

Hrvatski specijalci odlaze u bitku

večer 2. svibnja 1991. na mostu kod Bogojeva predala hrvatskoj strani dva zarobljena policajca po koje se i bilo došlo u Borovo Selu. Nakon sukoba počela je masovna pobuna i odmetanje sela naseđenih srpskim stanovništvo u vukovarskoj i vinkovačkoj općini, što je izazvalo reakciju naselja s većinskim hrvatskim stanovništvo. Već 2. svibnja 1991. sva sela "hrvatska i srpska, mještani

su ogradili barikadama". Na području općine Vinkovci "situacija se naglo pogoršala i u općini Vinkovci, te je MUP RH izgubio kontrolu u 10 mjesta općine Vinkovci nastanjenim pretežno srpskim življem, što doslovno znači da policijska patrola nesmije ući u ta mesta jer na nju se smješta otvara vatra", opis je stanja predsjednika općine.

Ozračje je pogodovalo širenju

glasina na obje strane. Među lokalnim Srbima proširila se dojava o skorom dolasku ljudstva iz Đakova i Osijeka radi napada na Borovo Selu i ostala naselja s većinskim srpskim stanovništvo. U izvješću Policijske uprave Vinkovci od 4. svibnja 1991. zabilježeno je da su predstavnici "gotovo svih sela koja su nastanjena Hrvatima [...] dolazili u PU Vinkovce i zahtijevali oružje

Izaslanstvo Sabora s ranjenim policajcima

"radi eventualne obrane" te da se u "većini sela nastanjenim srpskim stanovništvo gradani ... okupljuju u selima, naoružani su, a u nekim od tih sela postavljene su barikade na ulazima i izlazima iz sela (Mirkovci, Markušica, Bršadin, Bobota)". Barikade su podizane na obje strane, a najviše pozornosti privukao je masovan odlazak žena i djece srpske nacionalnosti s desne na lijevu obalu Dunava poslijepodne 6. svibnja 1991. u Srbiju, odnosno Vojvodinu. Prijevoz je organiziran u Borovu Selu, Sotinu i s kraja Dunavske ulice u Vukovaru, čamcima i motornom skelom. "Tokom prijevoza nije bilo paničnog ponašanja i nereda, niti je ko isti ometao", zabilježeno je u izvješću Policijske stanice Vukovar. Područje je polako ulazio u ratni način življena, potpunu nesigurnost, otežanu opskrbu najosnovnijim prehrabbenim artiklima, počela su povremena iskopčavanja struje i vode. Ponašanje srpskih seoskih straža iz korijena se promijenilo. U Sotinu je 4. svibnja ubijen predsjednik lokalnog SDS-a. Na mjesto dogadaja stigli su pripadnici JNA koji su proveli uvidaj. Istražni sudac iz Osijeka nije došao jer mu JNA nije dala pratinju kroz srpska sela u zapadnom dijelu vukovarske općine. Policijska ekipa iz Vukovara tek je predvečer uspjela prikupiti nekoliko informacija o tom ubojstvu. U Vukovaru je dan protekao u povremenom puškanju, eksplozijama i uznenirujućim, ali uglavnom neprovjerjenim dojavama, a njihova se vjerodostojnost uglavnom nije mogla ni utvrditi jer policijske ekipe nisu mogle izići na očevid.

Prometno izoliran

Postavljanjem barikada prema Beogradu i Nuštru Vukovar je postao potpuno prometno izoliran. Gradski je prijevoz u Vukovar 5. svibnja 1991. normaliziran, a prigradski i međuopćinski prijevoz ostao je potpuno prekinut. Prometna izoliranost najteže je pogodila Čelije, selo s većinskim hrvatskim stanovništvo, okruženo srpskim selima vukovarske i osječke općine. Vezu sa svijetom održavali su uz pomoć lokalne radiostanice preko koje su 7. svibnja 1991. poslali obavijest da im je sasvim ponestalo hrane. Zbog postavljanja barikada na Vinkovačkoj cesti i okupljanja veće skupine gradana hrvatske i srpske nacionalnosti u Vukovaru

je 5. svibnja 1991. gotovo izbio sukob. Na barikadu je postavljen veći broj plinskih boca, vreća s pijeskom i balvana, što je vodilo otvorenom sukobu. Policijska postaja iz Vukovara u suradnji s posadom JNA iz gradske vojarne "uspjela je uspostaviti kontakt sa pučanstvom obiju nacionalnosti te iste uvjeriti u nepotrebost poduzimanja navedenog.

strane", misleći na ponašanja Republike Srbije u hrvatskoj krizi. Nakon sastanka saveznih predstavnika s republičkim i lokalnim predstvincima u Vukovaru i Borovu Selu nastalo je izvjesno zatišje. Barikade su uklonjene, osim kod Negoslavaca i Trpinje, a njihovi su stanovnici za siguran odlazak u Vukovar tražili jamstva i izostajanje s posla bez posljedi-

▶ Najveće negodovanje srpskog pučanstva izazvalo je imenovanje T. Merčepa sekretarom za obranu

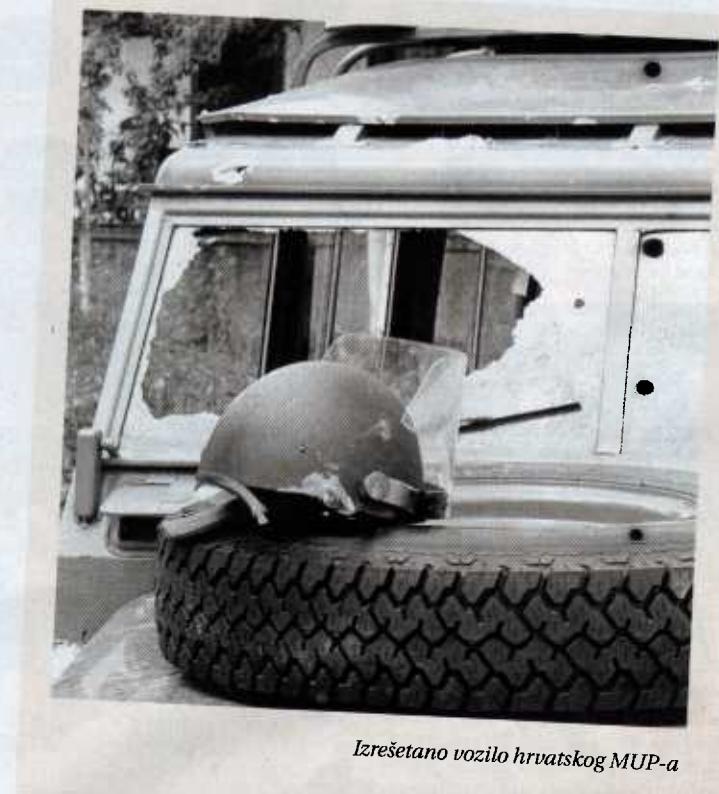
nakon čega su se isti dogovorili da zajednički porazgovaraju te pronađu zajednički jezik u cilju prevladavanja nastalog stanja". Međunacionalni odnosi već su tada bili toliko narušeni da su izbijali incidenti i zbog najbezazlenijih povoda, poput susreta u mjesnim gospionicama, kao što se 6. svibnja 1991. dogodilo u Mohovu, a što je bilo dovoljno za incident. JNA s dovedenim rezervistima koji su građanstvo Vukovara pozdravljali s uzdignuta tri prsta također nije mogla jamčiti provedbu samoproklamiranih obveza.

Marković bi dijalog

Oko smirivanja stanja u Vukovaru angažirali su se i visoki predstavnici savezne i republičke razine. U gradu je 9. svibnja 1991. održan sastanak na kojem su sudjelovali: savezni premijer Ante Marković, savezni sekretar za unutarnje poslove Petar Gračanin, zamjenik saveznog sekretara za narodnu obranu admirал Stane Brovet, predsjednik Vlade Republike Hrvatske Josip Manolić, ministar unutarnjih poslova Josip Boljkovac i njegov zamjenik Slavko Degoricija, pomoćnik ministra obrane Josip Perković i ministar uprave i pravosuđa Branko Babac. Gledišta sudionika na stanje bila su različita pa je postignut dogovor o osnivanju koordinacionih skupina "koje će razmotriti tragična zbivanja u istočnim delovima Hrvatske". Premijer Marković zauzeo se za demokratski dijalog uz "onemogućavanje nasilnog prekranja unutrašnjih i spoljnih granica zemlje". Predsjednik Vlade Republike Hrvatske izjavio je da nisu "doneli mir u torbama" jer njega "moraju učiniti ljudi ovog dela Hrvatske". Naglasio je da u istočnu Slavoniju nemir donosi "ono što dolazi sa

ca do 13. svibnja 1991. U Vukovar je prestao dolaziti i dio učenika iz Bršadina, koji su školsku godinu odlučili nastaviti u Srbiji u osnovnoj školi u Šarbanovcima kod Bora. Iz Srbije su se pak 13. svibnja 1991. počele vraćati izbjeglice "koje su tokom poslednjih desetak dana u strahu napuštale grad i okolna sela i masovno preko Dunava bežale u Vojvodinu". Dan poslije na temelju zaključaka Predsjedništva Skupštine opštine Vukovar dužnost gradonačelnika od Slavka Dokmanovića preuzeo je potpredsjednik Skupštine opštine Marin Vidić zvan Bili. Njegovo imenovanje bilo je dio procesa preuzimanja općinskih tijela iz srpskih u hrvatske ruke. Tijekom sukoba u Borovu Selu 2. svibnja 1991. članovi Hrvatske demokratske zajednice preuzeли su Radio Vukovar i preimenovali ga u Hrvatski radio Vukovar. No najveću pažnju, ali i negodovanje srpskog pučanstva, izazvalo je imenovanje Tomislava Merčepa sekretarom za narodnu obranu, umjesto dotadašnjeg sekretara Živka Sekulića.

Zaključno, intervencija hrvatske policije u Borovu Selu bila je loše planirana akcija pa je upad u sjedu završio velikim gubicima. Angažman i držanje na odstojanju policajaca govori o posve mašnjoj razini militariziranosti sela što je još jedna potvrda loše obaviještenosti hrvatske policije. Intervencija JNA u Borovu Selu vjerojatno je jedina na koju se hrvatska tijela vlasti nisu žalila. Iz izvješća potpukovnika Lončara očita je pristranost i pogodovanje pobunjenim Srbinima, no osim otvaranju vatre po policijskom oklopnom vozilu, JNA nije učinila veću štetu hrvatskoj strani. Borovo Selo postalo je "tampon zona" i to je ostala sve do zajedničkog napada JNA i pobunjenih Srba na Vukovar u kolovozu 1991. godine.

Izrešetano vozilo hrvatskog MUP-a

Borbe su bila dobra kulisa za uvođenje novih snaga JNA na područje Vukovara i Vinkovaca

Borbe u Borovu Selu bila su dobra kulisa za uvođenje novih snaga JNA na područje Vukovara i Vinkovaca radi pojačanja postojećih mirnodopskih snaga Tuzlanskog korpusa. Iz sastava Novosadskog korpusa 4. svibnja 1991. uveden je na područje Vukovara mehanizirani bataljun 453. mehanizirane brigade iz Srijemske Mitrovice, a mehanizirani bataljun 36. mehanizirane brigade iz Subotice na područje Vinkovaca. Manja borbena skupina iz 36. mehanizirane brigade 6. svibnja stavila je pod nadzor most na Dunavu između Batine i Bezdana. Dan poslije i most između Iloka i Bačke Palanke stavljen je pod nadzor Armije. Od tri mosta na Dunavu dva su bila pod nadzorom JNA, koja je tim potezima stvorila pretpostavke za neometano uvođenje novih snaga u Hrvatsku.

Uvođenje mehaniziranih bataljuna iz Vojvodine bio je dio doktrinarnih postupaka iz područja izvanrednih priroda, što je dvije godine poslije umirovljeni general JNA i tadašnji savezni sekretar za narodnu obranu Kadijević ovako objasnio: "Radi izvršenja postavljenog zadatka ojačati jedinice JNA u Hrvatskoj i oko Hrvatske. Imati dvije vrste formacija. Veći broj oklopnomehanizovanih sastava jačine čete do bataljona smjestiti što bliže mogućim mjestima sukoba, tako da mogu brzo intervenisati. Odgovarajući broj oklopnomehanizovanih jedinica brigadnog sastava i jačih, postaviti na odgovarajućim punktovima u Hrvatskoj i oko Hrvatske, tako da se mogu angažovati za veće intervencije".

General Ante Gotovina

Ratni pobjednik u haaškoj sudnici čeka presudu, a njegov poraženi protivnik i zločinac iz Srebrenice Ratko Mladić i dalje je u bijegu

tekst: Davor Ivanković
foto: Arhiva VL

Ante Gotovina ostvario je san svakog profesionalnog vojnika. Osobno je sudjelovao i snažno pridonio povijesnim dogadjajima. U samo pet godina od vojnika je stigao do najvažnijega operativnog zapovjednika vojske koja je pobijedila u ratu. Svoj duh i karakter od početka je čelio u francuskoj Legiji stranaca, od 1973. do 1978. godine. Bio je pripadnik elitne Druge padobranske pukovnije čiji je zadatak bio obrana strateških interesa Francuske u svijetu. Sudjelovao je u nekoliko ratnih situacija, u Čadu (gdje je ranjen u glavu), kao i u još nekoliko afričkih i azijskih zemalja. Kada je 1979. dobio i francusko državljanstvo, nastavio je raditi najčešće kao instruktor u Latinскоj Americi, najviše u Paragvaju, te poslove vezane uz rad vanjske obavještajne službe Francuske. Život mu se stubokom mijenja kada 1991. doznaće da je došlo vrijeme borbe za hrvatsku nezavisnost. Došavši u Zagreb, odlazi u stožer ZNG-a na Tuškancu. Došao je kao bivši narednik Legije stranaca te ga raspoređuju u Prvu gardijsku brigadu „Tigrovi“. Odmah organizira obuku specijalaca na Sljemenu, a istodobno odlazi i u borbu. Na području Novske 1991. već je zapovjednik jedinice i vodi teške borbe s pobunjenim Srbima. Tijekom jedne vojne operacije prostrijetlen je kroz bedra. No bez liječničke pomoći još satima vodi operaciju, sve do izvlačenja svih svojih vojnika, nakon čega pada u nesvijest. Brzo se oporavlja i 1992. postavlju ga, već kao pukovnika, za zapovjednika snaga HVO-a u Livnu. To je bilo strateški važno mjesto,

Ante Gotovina i Franjo Tuđman

jer je to područje jedva odolijevalo pritisku snaga bosanskih Srba koje je vodio general Ratko Mladić. Tu su se njih dvojica prvi put i sukobili. Hrvatsko zapovjedništvo i Gotovina znali su da moraju sačuvati Livno jer, padne li, agresoru je otvoren put do srca Dalmacije. Čvrsto je držao Livanjsko polje te dominantne kote. Na kraju 1992. brigadir Gotovina od Mate Viduke preuzima zapovjedništvo 6. operativne zone Split, koja poslije postaje Splitsko zborni područje. U proljeće 1993. sudjeluje u operaciji „Maslenica“, prvoj napadnoj operaciji HV-a. Njegov je zadatak bio ovladati Zemunikom i Škabrnjom i osigurati prodor 4. gardijske brigade prema Kašiću i Paljuvu. Kada je počeo srpski protunapad, dobiva zadatku da organizira prihvati trenutačno uvodenje u liniju obrane bojne 3. gardijske brigade koja je u ključnom trenutku operacije helikopterima prebačena iz Lučkog do Zadra. Zapovijeda snagama splitskog ZP-a u ope-

racijama „Zima '94.-'95.“, kojom HV i HVO dolaze u zalede Knina i na Dinaru. U kolovozu 1995. svijet nakon Mladićeva masakra u Srebrenici shvaća da ne smije dopustiti još jedan, četiri puta veći masakr u Bihaću. Glavni stozher HV-a isto tako zna da, padne li Bihać, planirano oslobođenje okupiranih hrvatskih krajeva postaje gotovo nemoguće. Počinje „Oluja“, a najvažnijim sektorom Jug zapovijeda Gotovina. Izvodi svoj manevr koji je zacrtao još 1992., ulazi u Knin, što uzrokuje raspad vojske RSK. Poučen Mladićevim protuprodorom, samo tjeđan dana poslije Gotovina shvaća da rat nije gotov i da će biti nemoguće braniti vraćanje teritorija ne nastavili se rat u BiH. Zato, zajedno s generalom Armije BiH Vahidom Karavelićem provodi napadne operacije „Maestral“ i „Južni potez“ i za samo nekoliko mjeseci dolazi na 15-ak kilometara od Banje Luke. Bez obzira na to što svjetska politika nije dopušta da Gotovina zauzme i taj grad,

Info

Od 1973. do 1978. pripadnik francuske Legije stranaca. U Hrvatsku se vraća 1991., general-bojnički postaje potkraj 1994., a u kolovozu 1995. general-pukovnik. Za vrijeme operacije Oluja zapovijedao je sektorom Jug. Zajedno s Armijom BiH slama vojsku Republike Srpske. Glavni inspektor HV-a postaje 1996., a 2000. prisilno je umirovljen.

vojska generala Ratka Mladića potpuno je poražena i Milošević je bio prisiljen na potpisivanje mira u Daytonu.

Nakon rata Gotovina Split mijenja Zagrebow i ubrzo postaje glavni inspektor HV-a. Politički smeta novom predsjedniku RH Stjepanu Mesiću, koji ga zajedno s još šest visokih časnika prisilno šalje u mirovinu. Gotovina osjeća opasnost i shvaća da ga hrvatska politika neće zaštiti od haaške optužnice. Čak smatra da mu prijeti opasnost i od likvidacije te se odlučuje na bijeg koji traje četiri godine. Prije bijega Francuzi mu produžuju francusku putovnicu. U prosincu 2005. uhićen je na Tenerifima i od tada je u haaškom pritvoru u Scheveningenu. Prvostupanjsku presudu, prema optužnicu da je sudjelovao u udruženom zločinučkom pothvatu i progonu Srba tijekom i nakon „Oluje“, doznat će 15. travnja u haaškoj sudnici. Njegov poraženi protivnik general Ratko Mladić i dalje je u bijegu. Nije u Haagu.

Posljednja dva kućišta ove mine u Muzeju Domovinskog rata u dubrovačkoj tvrđavi „Imperijal“ na Srdu u krajnje su neprimjerenum uvjetima

U željeznom kućištu bilo je 15-ak kg eksploziva i 3.000 komadića metala

Težina „Televizije“ bila je oko 50 kg

Dubrovačka televizija

Protupješačka mina za uništavanju žive sile specifičnog izgleda

tekst: Dr. sc. Jakša Raguž
foto: Mario Raguž

Najveći problem s kojim su se 1991. suočile dubrovačke obrambene strukture bio je nedostatak oružja i oružanih tehničkih sredstava. U općini Dubrovnik nije bilo vojnih objekata iz kojih bi ih se moglo uzeti (vojni JNA nije bilo, a skladište opreme dubrovačke Teritorijalne obrane nalazilo se u okolini Trebinja). Kako su druga hrvatska bojišta imala prednost, malo se toga moglo dobiti iz Zagreba, Splita ili Ploče. Stoga je odlučeno da se pristupi pokretanju vlastite proizvodnje oružja i vojne opreme. Predvodnik u tome bio je Sekretarijat za narodnu obranu općine Dubrovnik čiji prvi čovjek, Miljenko Bratoš, potiče izradu eksplozivnih naprava i to od eksplozivnih sredstava zaostalih u dubrovačkom morskom akvatoriju iz vremena Drugoga svjetskog rata. Povlačeći se iz Dubrovnika, 1944., postrojbe njemačkog Wehrmacht-a pobacale su u more desetine tona granata i mina. Bratoš je angažirao instruktora ronjenja i pirotehničara - stručnjaka za minsko-eksplozivna sredstva, Aljošu Nikolića, da okupi tim ronilaca i s njima izvadi što više tih mina i granata. Vadenje iz podmorja luke Gruž i otoka Lokrum i Lo-

pud počelo je u svibnju 1991. Istodobno Nikolić je, uz sirovine koje se imalo (izronjene mine i građevinski eksploziv „Vitezit“ koji su poslale hrvatske strukture iz Srednje Bosne) osmislio više rješenja za proizvodnju granata, bombi, protutenkovskih i protupješačkih mina.

S tim idejnim skicama iz Sekretarijata su kontaktirali dubrovačku Tvornicu ugljeno-grafitnih i elektrokontaktnih proizvoda (TUP) „Nikola Mašanović“ koja je jedina imala strojeve za proizvodnju eksplozivnih naprava. Uz direktora Ivana Vukića, u proizvodnji se najviše angažirao inženjer Šeren Čatović. On je izradio planove te je u srpnju 1991. pokrenuta proizvodnju četiri minskoeksplozivna sredstva: dvije vrste ručnih bombi – RB 1 i RB 2, poznate kao Tupovke, te dvije vrste mina usmjerenog djelovanja za zaprečivanje prostora – M 1, takozvana Prasica, namijenjena za uništavanje žive sile i tehnike, i M 2 protupješačka mina za uništavanju žive sile, koja je zbog specifičnog izgleda nazvana Televizija.

Televiziju je činilo željezno kućište ispunjeno sa od 15 do 18 kilograma eksploziva i 2.500 - 3.000 sitnih komadića metala različitih oblika (čavli, vijci, maticice, oštreljive strugotine i sl.) zaliiveni u plastiku, tj. smolu. Ukupna težina Televizije bila je oko 50

kilograma. Minu bi se aktiviralo preko sporogorećeg štapina, koji je kapsulom bio spojen na detonirajući. Prilikom aktiviranja, Televizija je pod kutom od 120 stupnjeva ispaljivala ubitačni snop metala koji bi brisao sve pred sobom na daljinu do 400 metara.

U Tehničkoj radionici u TUP-u izradivani su poluproizvodi - metalna kućišta za sve bombe i mine, dok ih je eksplozivom punio i upaljače postavljao poseban tim u Radionicu za delaboraciju i elaboraciju mina, osnovan 2. rujna 1991. pri Stožeru Odreda naoružanih brodova „Dubrovnik“ u hotelu „Dubrovnik – Palace“. Kako je vladala velika potreba za njihovim proizvodima punioniča je radila danonoćno.

Televizije su odmah po dolasku srpsko-crniogorskih postrojbi na granice općine Dubrovnik potkraj rujna 1991. raspoređene od Vitaljine do Stona i Čepikuća, uzduž smjerova odakle se očekivao prodor agresora. U prva tri mjeseca agresije bilo ih je raspoređeno 50 komada: osam u Župi dubrovačkoj (Mlini i hotel „Orlando“), na osiguranju obale od mogućeg mornaričkog desanta JNA bilo je raspoređeno kod hotela „Dubrovnik – Palace“ šest komada, na otoku Koločepu osam, otoku Lopudu deset i otoku Šipanu četrnaest. Nadalje, četiri su komada bila postavljena

za osiguranje općinskog Centra za obavlješčivanje. Ostalih 50 komada raspoređeno je po bojišnicama Konavala i Dubrovačkog primorja. Nakon što su počeli pješački napadi JNA Televizije, su davale zadovoljavajuće rezultate. Tako je u napadu na dubrovačko primorsko selo Osojnik 2. listopada 1991. od Televizije poginulo sedam vojnika JNA, ročnika i rezervista. Prema mišljenju branitelja, Televizije su bile učinkovite i moćne naprave. Kao manu su navodili aktiviranje preko sporogorećeg štapinā. Zbog toga je jedan branitelj umalo poginuo. Zabilježeno je i nekoliko slučajeva mogućih diverzija - kidanja detonirajućih štapina.

Nakon što je JNA opkolila Dubrovnik Televizije su bile jedno od glavnih sredstava zaprečavanja očekivanih smjerova prodora pješaštva JNA te su raspoređene na podnožju Srda i uzduž Jadranke magistrale. S razbijanjem srpsko-crniogorske opsade Dubrovnika u svibnju 1992. prestaje potreba za daljnjom proizvodnjom i korištenjem Televizija, koje su u međuvremenu postale legenda među Dubrovčanima. Posljednja dva primjerka kućišta te mine danas se nalaze u Muzeju Domovinskog rata u dubrovačkoj tvrđavi „Imperijal“ na Srdu, gdje se drže u krajnje neprimjerenum uvjetima, izloženi hrđanju i propadanju.

Karadordjevo - tko ni(je) dijelio BiH

 tekst: Dr. sc. Ivica Lučić
foto: Arhiva VL

Teza o „podjeli Bosne (i Hercegovine)“ nastala je u koordinaciji (pro) jugoslavenskih i nekih stranih političko-obavještajnih krugova

Ovih dana, točnije 25. ožujka 2011. godine, navršilo se dvadeset godina otako je u pograničnom mjestu Karadordjevu održan sastanak hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana i srpskog predsjednika Slobodana Miloševića. Malo je koji susret dvojice predsjednika takođe mistificiran i izazao toliko različitih tumačenja. Rijetko koji je susret i razgovor dobio toliko negativno značenje da je postao neka vrsta hrvatskog (ali ne i srpskog) „istočnoga grijeha“. Sastanak u Karadordjevu postao je dio političke mitologije i već se dva desetljeća koristi kao „dokaz“ za „pogrešnu“ hrvatsku politiku devedesetih godina i „krivnju“ predsjednika Tuđmana za „podjelu“ Bosne i Hercegovine, ali i za krivnju svake hrvatske politike koja bi pokazala da su Hrvati u BiH konstitutivan narod koji ima svoj identitet i politički subjektivitet. Svatko onaj u Hrvatskoj i u BiH tko bi postavio pitanje prava tamošnjih Hrvata riskirao bi da bude proglašen „djeliteljem Bosne“ i „nastavljačem dogovora iz Karadordjeva“. Teza da je tamo dogovorena podjela BiH toliko je puta ponovljena da zvuči gotovo nevjerojatnom činjenica da nema nikakvoga dokaza da se tamo o BiH uopće razgovaralo, a kamoli dogovaralo. Uzalud su akteri sastanka više puta demantirali optužbe, kao što su ih demantirali i dogadaji koji su uslijedili. Mit o podjeli Bosne i Hercegovine početkom devedesetih godina prošlog stoljeća i tobožnje hrvatske (Tuđmanove) opsesije obnovom Banovine Hrvatske stvorene 1939. godine temelji se na pretpostavci da je BiH bila izgrađena, čvrsta zajednica, jedinstveno društvo i uređena država (čak s tisućgodišnjim kontinuitetom). A ona to nije bila, niti je to uspje-

Tuđman i Milošević u Karadordjevu 25. ožujka 1991.

la postati do danas. Od početka jugoslavenske krize kalkuliralo se s mogućnošću raspada SFRJ i to prema dva modela raspada. Prvi je bio po granicama republike i drugi prema nacionalnim (etničkim) granicama. Kako je Jugoslavija već bila dijeljena prema nacionalnim, odnosno etničkim granicama 1939. godine, logično se mnogima (posebno hrvatskoj strani) ta podjela nametala kao početna pozicija. Problem je bio u činjenici da stvari nikada nisu iste, da su bosanskohercegovački muslimani postali Muslimani u nacionalnom pogledu te da su Srbi s osjećajem moći i Jugoslavenskom narodnom armijom izazvale nacionalnu (etničku) granicu vidjeli negdje na potoku između Virovitice, Karlovca i Karlobaga. U tom kontekstu Bosna i Hercegovina je bila tek prostor na kojem su se prožimali i sudarale

tri nacije čije su elite dobrim dijelom vjerovale da BiH i po božjem i po ljudskom pravu pripada upravo njima. Upravo onako, kako je to bilo i kroz cijelu njezinu modernu povijest. Raspadom komunističkog sustava u Europi otvoren je prostor demokraciji. Narodi i gradani svih jugoslavenskih republika mogli su otvoreno iskazati svoj identitet i artikulirati svoje interese. Komunisti u BiH potpuno su poraženi, dobili su manje od šest posto glasova. Trijumfirale su nacionalne stranke. Sva tri naroda jasno su dala na znanje koliko su njihovi identiteti čvrsti i koliko su im važni. Konstrukcija bosanskohercegovačkog društva zasnovanoga na samoupravnom socijalizmu uspjela je tek među komunističkim birokracijom koja je obuhvaćala deset posto populacije. Raspad jugoslavenskog okvira,

osamostaljenje Hrvatske i Slovenije te unutarnje podjele učinile su BiH upitnom.

Tražeći rješenje i novi državni okvir, predsjednici jugoslavenskih republika održavali su brojne sastanke. Posebnu pozornost javnosti dobio je sastanak predsjednika dviju najvažnijih jugoslavenskih republika Hrvatske i Srbije. Franjo Tuđman i Slobodan Milošević sastali su se u Karadordjevu 25. ožujka 1991. godine. Sastanak nije bio tajan, iako je takvim poslije prikazivan. Novine su sutradan izvijestile o sastanku kalkulirajući da je to možda svojevrstan pritisak na savezna tijela vlasti, odnosno Antu Markoviću. Mit o dogovoru Tuđmana i Miloševića oko BiH nastao je na staroj (iz 1939. godine) komunističkoj matrici o dogovoru hrvatske i srpske buržoazije, a podgrajan je u prvoj polovini 1991. u vrijeme na-

stojanja očuvanja „demokratske Jugoslavije“ uz pomoć reformi tadašnjega jugoslavenskog premijera Ante Markovića. Zapravo, Tuđman, a i Milošević, optuženi su za podjelu Jugoslavije, ali je to u međuvremenu postalo legitimno pa je optužba preformulirana u „zločin podjele BiH“.

Teza o „podjeli Bosne (i Hercegovine)“ nastala je u koordinaciji (pro)jugoslavenskih i nekih stranih političko-obavještajnih krugova, a pojavila se neposredno nakon razgovora između predsjednika Tuđmana i Miloševića, koji su zaprijetili jedinstvu Jugoslavije. Nakon toga proširena je u oporbenim hrvatskim i bosanskohercegovačkim političkim i obavještajnim krugovima i to nakon što su uspostavljene linije obrane prema Srbima, koji su osvojili veći dio Hrvatske i oko 70 posto teritorija Bosne i Hercegovine. Poslužila je za slabljenje, odnosno političku diskvalifikaciju predsjednika RH Franje Tuđmana, a bila je i dio kampanje u predsjedničkim izborima u Hrvatskoj 1992. godine. Poslužila je i za slabljenje ukupne hrvatske politike. Priča o „podjeli Bosne (i Hercegovine)“ poslužila je za razbijanje hrvatsko-muslimanskog saveza u predratnom vremenu, ali i za homogenizaciju muslimana u BiH te njihovo potpuno nacionalno profiliranje – dovršenje nacionalnog konstituiranja, odnosno ostvarenje nacionalnih interesa. Poslužila je i služi za kriminaliziranje svake političke opcije u BiH, osim „gradanske“, zapravo unitarne države, koja osigurava Bošnjacima-muslimanima potpunu prevlast u BiH ili barem u Federaciji BiH.

Priču o „podjeli Bosne (i Hercegovine)“ potencirali su u Hrvatskoj tada oporbeni politički krugovi radi političke diskvalifikacije tadašnjeg političkog vrha Republike Hrvatske i preuzimanja vlasti. Ta je priča odgovarala i srpskim, odnosno projugoslavenskim krugovima na cijelom prostoru bivše Jugoslavije jer su njome pomagali jugoslavenskoj (Miloševićevoj) politici, što na izravan način što preko Jugoslaviji sklonih zemalja, odnosno centara moći. Prihvatali su je i učvršćivali (ne)uspješni političari, odnosno smijenjeni dužnici HDZ-a koji su pokušavali političkom porazu u borbi za vlast dati obilježe principijelog odstupanja te si tako osigurati političko preživljavanje. Priču su prihvatali i neki karijeristički i politički ambiciozni „intelektual-

ci“ koji su se na taj način distancirali od „Tuđmanove politike“, u kojoj su i sudjelovali, a poslije od nje otpali. U inozemstvu je ta teza šire prihvaćena i proširena 1994. iz centara koji su po svaku cijenu htjeli sačuvati-obnoviti Jugoslaviju, a dolazila bi uvijek kada bi se Srbi našli u teškoj političkoj i vojnoj situaciji.

Bivši američki veleposlanik Warren Zimmermann plasirao ju je neposredno nakon potpisivanja Washingtonskog sporazuma, kojim je zaustavljen hrvatsko-muslimanski rat i utemeljena Federacija, a srpska politika doživjela težak udarac. Engleski lordovi Peter Carrington i Paddy Ashdown dodatno su je osnažili, posebno Ashdown, iscrtanom mapom na „salveti“, u kolovozu 1995., neposredno nakon hrvatske vojno-redarstvene akcije „Oluja“, kada je srpska politika izgubila bitku i na vojnem polju.

Danas se teza o „podjeli Bosne (i Hercegovine)“, kao hrvatskom „političkom istočnom grijehu“, uz tezu o krivnji za rušenje Jugoslavije, koristi sve češće za discipliniranje vlasti (i oporbe) u Republici Hrvatskoj te Hrvata u BiH, a sve kako bi prihvatali ili ne bi ometali zacrtane projekte i politička rješenja „međunarodne zajednice“ koji se nameću državama i narodima jugoistočne Europe. Bosna i Hercegovina je dijeljena od njezina nastanka. Dijelili su je Osmanlije, Austro-Ugarska, Jugoslavija...

U novije vrijeme „dijelili su je“ Vanceova misija i Badinterova komisija, Cutillerov, Vance-Owenov i Owen-Stoltenbergov plan te Washingtonski sporazum. Bosna i Hercegovina podijeljena je u Daytonu i to na Republiku Srpsku i Federaciju Bosnu i Hercegovinu. Ta je podjela nepoštena i nemoralna. Njome je ozakonjeno etničko čišćenje, jedan narod (Srbi) je privilegiran, jedan (Hrvati) je obespravljen, neravnopravnim ustavnim položajem i „ravnopravnom“ podjelom krivnje. Podjela je nepoštena i prema Bošnjacima, kojima onemogućuje povratak u Republiku Srpsku, a u Federaciji BiH ih suprotstavlja Hrvatima.

Dakle, Bosna i Hercegovina nije podijeljena u Karadžorđevu već u Daytonu. Uvažen je jedino argument sile, a cijela priča o Karadžorđevu koristi se za amnestiju najodgovornijih. Ne samo za podjelu Bosne i Hercegovine, nego i za sve što se u toj zemlji proteklih godina dogodilo.

Dijele li Josipović i Tadić BiH?

Kada je predsjedniku Republike Hrvatske Ivi Josipoviću u prosincu 2010. godine prigovoren da „vodi Tuđmanovu politiku prema Bosni i Hercegovini“ te kada je optužen da zajedno sa srpskim predsjednikom Tadićem „dijeli BiH“, mnogi su shvatili da tu nešto nije u redu. Krug 99, čije članstvo čine radikalni bosansko-bošnjački nacionalisti i pokoji dezorientirani komunist, izdao je 23.3.2011. priopćenje u kojem za krizu u BiH optužuju Hrvatsku i Srbiju, odnosno njihovu politiku „dezintegracije BiH“. Konstrukcija o „podjeli BiH između Hrvatske i Srbije“ prestaje biti uvjerljiva i gubi snagu.

Ima li Paraga snimke?

U intervjuu objavljenom 20.11.1992. u tjedniku Globus Dobroslav Paraga je rekao da ima snimke razgovora Tuđmana i Miloševića te Bobana i Karadžića iz kojih je vidljivo da Srbija i Hrvatska kane podijeliti BiH. Praga je odbio reći što je točno zabilježeno na tim snimkama, ali je zaprijetio da će ih predati američkom Kongresu i iznijeti u javnost ako „Tuđman napravi još neki kiks prema njegovoj stranci“.

Tko laže, Čičak ili tajanstveni general?

Na pitanje novinara Feral Tribuna u intervjuu od 11.8.1997. „Je li akcija ‘Oluja’ dogovorena između Zagreba i Beograda“ te „Postoje li konačno dokazi za mit zvan Karadžorđev“ Ivan Zvonimir Čičak tada predsjednik HHO-a je odgovorio: „Da. Postoji u Zagrebu jedan hrvatski general – cijela hrvatska javnost ga dobro poznaće, bio je visoko rangiran u hrvatskoj vlasti – koji je imao priliku vidjeti i čuti kompletan snimak dogovora u Karadžorđevu. Ime mu, naravno, neću reći, ali on je meni i još nekim ljudima potvrdio da je u jednom ministarstvu u inozemstvu imao uvid u cijelu tu dokumentaciju, iz koje se vide i imena konobara koji su dvorili pregovarače i vrste pića koje su pili!“ Novinar je upitao: „Gdje je to video, u Washingtonu?“, na što je Čičak odgovorio: „U jednom ministarstvu jedne strane države. Znam da postoje te trake i znam tko ih je napravio. Kada sam o Karađorđevu prije nekoliko godina govorio u Der Spiegelu zamalo su me ubili.“

Čičak zna što KOS (ne)radi!

Na pitanje novinarke Slobodne Bosne od 19.10.1997. „Je li on imao priliku poslušati snimku razgovora iz Karadžorđeva“ Čičak je odgovorio: „Ja pouzdano znam da postoje te trake. Znam čak i tko je napravio te trake, i o tome sam govorio. Ta osoba bio je jedan oficir JNA koji je radio u KOS-u, i koji je ubijen 1993. godine na Dunavskom keju, i to je proglašeno samoubojstvom.“

Gовори ли Banac istinu?

Ivo Banac je u Feralu od 25.8.1997. potvrdio Čičkove navode i dodaо: „Isti general koji je Čičku govorio o tomu da je u jednom stranom ministarstvu bio upoznat sa sadržajem vrpcie iz Karadžorđeva i meni je drugom zgodom potvrdio isto. Štoviše, postoje svjedoci. Njegovo ime neću iznositi jer to ne bi bilo fer. Njegova je stvar da o tomu izvijesti javnost kad se za to odluci, a moja je da ovo ne prešutim kad je Općinsko državno odvjetništvo u Zagrebu već predložilo istražni postupak protiv Čička i Parage.“

Mile Blažević Čado

Opasan eksplozivom i ručnim bombama, 15. srpnja 1991. u selu Zamlača u Pounju, žrtvujući sebe, skočio je na vozilo pobunjenih Srba i uništio ga te je spriječio njihovo daljnje napredovanje

tekst i foto:
Jakob Ivanković

Prema popisu stanovništva iz 1991. godine, u općini Dvor bilo je oko osamdeset šest posto Srba, a Hrvata samo 9,2 posto. Onih 4-5 posto izjasnili su se Jugoslavenima. Hrvati u najvećem broju žive u sedam pounjskih naselja uz rijeku Unu. Srpska naselja su na obroncima Zrinske i Trgovske gore. Nasuprot hrvatskim naseljima preko Une u Bosni, sada Republika Srpska, također žive Srbi. Dakle Hrvati su sa svih strana bili okruženi Srbima i slada je pomisao kako je ta šaka Hrvata mogla ugrožavati takvu nadmoćnost Srbija. Srbi su govorili o ugroženosti, ali iz ciriličnih napisa kojih je u Dvoru bilo na svakom koraku moglo se zaključiti suprotno. Najbrojniji su bili oni "Ovo je Srbija!".

Strah kod Hrvata stvarali su i sami čuvari reda, ondašnja milicija. Još 1990. godine noću su pucali i bacali eksploziv, primjerice u Strugi Banskoj. Treba reći da su pounjske Hrvate provalili ustašama čak i oni s kojima su do jučer jeli i pili. Razumljivo je da su se pojedinci kojima se pucalo po kućama, a koji su bili u HDZ-u, žalili miliciji u Dvoru. No ništa se nije poduzelo. Postalo je još napetije kada su milicajci Milicijske stanice Dvor odbili obući odore i prihvati obilježja hrvatske policije.

Sva ta provokiranja trebala su biti izazov Hrvatima da se počnu braniti, no svjesni da za to nemaju mogućnosti, zatražili su pomoć MUP-a da ih zaštiti od te četničke napasti. Da bi se to i postiglo, uspostavljena je u domu u Kozibrodu Policijska ispostaava. Policijske postaje Hrvatska Kostajnica. Bilo je to u ponedje-

ljak 24. lipnja 1991. godine na blagdan svetoga Ivana Krstitelja. Kako prijašnje provokacije nisu urodile plodom, uspostava Policijske ispostave poslužila im je kao izgovor da otvoreno napadnu susjede Hrvate. Istoga dana sazvana je Skupština općine Dvor, čiji je predsjednik bio Šime Rajšić, koja donosi odluku da se policija mora odmah povući ili će se u suprotnome dići sav srpski narod i silom je otjerati.

Tako su Srbi unaprijed pripremljeni napali svih sedam pounjskih naselja. Dakle, nisu te četničke horde napale samo Policijsku ispostavu u Kozibrodu. Pripe tih dogadanja Općinska skupština, također pod predsedanjem predsjednika Rajšića,

donijela je odluku o pristupanju općine Dvor takozvanoj Republici Srpskoj Krajini.

Normalno da se hrvatska policija nije povukla i pounjske Hrvate ostavila na nemilost dojučerašnjih susjeda koji su pokazali svoje pravo lice. Tako, Pounjci okruženi su svih strana, jer pucalo se i iz Bosne, odolijevaju četničkim napadima do 26. srpnja. Tih trideset dva dana zapravo bilo je pravo mučenje Pounjaca jer im četnici, koji su se ukopali na uzvisinama iznad naselja i imali ih kao na dlanu, rafalnim pučnjevima u kasne noćne sate nisu dali mirno spavati, a istom takvom paljbom u rano jutro kao da su najavljuvali budenje. Dana 15. srpnja, kada su prvi put u 16.30 sati započeli

granatiranje svih sedam naselja, nastaje pravi pakao. Bilo je i ranjenih. Nisu gadali vojne ciljeve, jer ih nije ni bilo, već su onako nasumce ispaljivali minobacačke granate kalibra osamdeset dva milimetra.

Tako je bilo do 26. srpnja kada su četnici, akcijom nazvanom Žaoka, krenuli u konačni obračun s Pounjcima. Točno u deset sati ujutro na hrvatska naselja ispaljeno je stotine granata. Iz Dvora četnici su krenuli prema prvom pounjskom naselju Zamlača. Upavši u selo, od civila koji se nisu uspjeli skruti stvorili su živi štit i tjerali ga ispred sebe poljem prema Strugi Banskoj. Put od oko dva kilometra hodali su do popodnevnih sati kada su ušli u selo. Hrvatski branitelji bili su na teškom iskušenju. Nisu pučali strepeći za živote civila koje su četnici koristili kao živi štit. Imali su i improvizirano oklopno vozilo, zapravo kamionet obložen čeličnim pločama, na koji su postavili sto dvadeset milimetarski minobacač i trocjevni protuzrakoplovni top. Ispred sebe su razarali i palili kuće i gospodarske objekte, ubijali i silovali tko se nije uspio skruti. Sporo su napredovali, ali primaknuli su se središtu sela do potpornoga zida iza kojega je u zaklonu čekao heroj Mile Blažević Čado, pedesetak metara od svoje kuće u kojoj su mu bili žena i djeca. Kada se to oklopno vozilo primaknulo, Čado je opasan eksplozivom i ručnim bombama skočio na vozilo i žrtvujući sebe uništio vozilo i posadu.

Tim svojim djelom Čado je spriječio daljnje napredovanje četnika, jer ostavši bez oklopног vozila povukli su se prema Dvoru - rekao nam je Milan Begić koji je skupljao raznesene komade Čadina tijela u krugu pedesetak metara.

Info

Tigrove su u Domovinskom ratu vodili sljedeći zapovjednici:

- brigadni general Darko Rukavina, postrojba za posebne namjene - Rakitje 1990./91.
- general zbora Josip Lucić, 15.5.1991.- 31.12.1991.
- general pukovnik Marijan Mareković, 31.12.1991.- 01.08.1994.
- brigadir Eduard Butjer 27.7.1993.-10.2.1994.
- general bojnik Jozo Miličević, 1.8.1994.-21.7.1997.

Začetak obrane

U brigadu je dragovoljno pristupilo 145 žena, a četiri su izgubile život za domovinu

Ustrojavanje 1. gardijske brigade "Tigrovi" započeto je 5. studenoga 1990. u bazi Rakitje nadomak Zagrebu, gdje je ustrojena postrojba za posebne namjene. Utemeljenje Tigrova kao postrojbe za posebne namjene možemo smatrati začetkom obrambenog štita hrvatskog naroda i domovine. Budući da ondašnji savezni zakoni nisu dopuštali postojanje republike vojske, proces stvaranja postrojbi za posebne namjene započet u sklopu MUP-a RH trajao je do 12. travnja 1991. kada je predsjednik dr. Franjo Tuđman donio Odluku o osnivanju Zbora narodne garde, a 28. svibnja 1991. na stadionu NK Zagreb u Kranjčevičevoj ulici pred njime su postrojbe ZNG-a svečano prisegnute te su predstavljene hrvatskoj javnosti. Postrojba za posebne namjene pre rasla je u 1. brigadu ZNG-a koju čini šest pješačkih bojni. Bojne imaju lokacije i kodne nazive: Zaštitni bataljun "Tuškanac" do 28.8.1991. kada iz njega nastaje vojna policija; 1. pješačka bojna - Vrapče (ČUK); 2. pješačka bojna - Rakitje (KOS); 3. pješačka bojna - Pionirski grad-pionirac (ŽUNA); 4. pješačka bojna - Kumrovec pa Petruševac (GAVRAN); 5. pješačka bojna - Vinica kod Varaždina (OBLAK), potkraj 1992. prerasli u 7. gbr; 6. pješačka bojna - Tomislavac (ORAO), po planinar-

skom domu na Sljemenu. U tom vremenu Tigrovi su vrlo uspješno izvršavali zadaće susbijanja brutalne neprijateljske pobune, zavode javni red i mir od Pakraca do Plitvica gdje je poginuo prvi tigar Josip Jović, prva žrtva Domovinskog rata. Tigrovi hvataju Arkana i druge teroriste, uništavaju prvi neprijateljski tenk (Zoltan Hadra) u Iloku, a istodobno čuvaju vitalne objekte u gradu Zagrebu. Također, u isto vrijeme započinje ustrojavanje i popuna 1. A brigade ZNG-a dragovoljčima iz domovine i dijaspora. U dramatičnom procesu stvaranja Hrvatske vojske, 1. gardijska brigada "Tigrovi" imala je ključnu ulogu i dala iznimani doprinos velikoj pobjedi u Domovinskom ratu.

I za jačanja neprijateljske pobune i njezina pretvaranja u otvoreni ratni sukob tijekom ljeta 1991., 1. brigada izvršava ratne zadaće diljem domovine. Dijelovi postrojbe drže položaje u Novim Čakovcima, gdje su prvi put raketirani, Vukovaru, Dalju, Erdutu, Iloku, Deletovcima, Tenji, a istodobno dio postrojbe nalazi se u Kostajnici, Glini, Petrinji, Kraljevčanima i Peckom.

Potkraj ljeta 1991. Tigrovi uspješno sprečavaju spajanje banjalučkog s bjelovarskim korpusom na novogradiškom ratištu. Blokadem vojarni u Zagrebu, Dubokom jarku, Velikoj Buni,

Bjelovaru i Varaždinu 1. brigada dolazi do veće količine naoružanja. Tada, uza šest pješačkih bojni ustrojava se i oklopna bojna (MUNGOS). U jesen 1991. Tigrovi izvode prvu napadnu operaciju na novljanskom ratištu kada oslobadaju desetak sela u zaledu Novske. U sudbonosnom vremenu od ljeta 1991. do međunarodnog priznanja RH "Tigrovi" su nanižali bezbroj brillantnih akcija koje su sasvim sigurno ubrzale odluku međunarodne zajednice za priznanjem. Potkraj travnja 1992. Tigrovi slamaju neprijateljsku ofenzivu na južnom bojištu, a u operaciji "Tigar" s ostalim postrojbama južnog bojišta oslobadaju Ston, Čepikuće, Slano, Trsteno, Zaton, Osojnik te deblokiraju grad Dubrovnik. Noću sa 20. na 21. listopada 1992. Tigrovi izvode pomorski desant na Cavat i oslobadaju krajnji jug zemlje.

Prva brigada ZNG-a preustrojava se 1993. u 1. gardijsku brigadu. Dio brigade sudjeluje u operaciji Maslenica na Velebitu, a dio na ličkoj bojišnici u području Kapelle osigurava dostignutu crtu bojišnice. U rujnu 1994. postrojba je izvela vrlo zahtjevnu vježbu "Ljuna-94" s temom brigada u napadu uz nasilno forsiranje rijeke. U operaciji "Bljesak" postrojba je sudjelovala na dobro poznatom terenu zapadne Slavonije gdje je 1991. vrlo uspješno ratovala.

Sukladno Splitskom sporazumu, na livanjskoj bojišnici 'Tigrovi' osvajaju planinski masiv Šator te u operaciji "Ljeto 95" sudjeluju u oslobođanju Glamoča. U priželjkivanju "Olui" Tigrovi presjecaju "Krajinu" na pravcu Lička Jasenica - Saborsko - Slunj - Plitvice te 6. kolovoza 1995. izbijaju na državnu granicu sa BiH u Tržačkoj Raštelji i spašavaju se sa 5. korpusom Armije BiH.

Tijekom Domovinskog rata ime Tigrova gradilo je oko 11 000 pripadnika. U vojarni Croatia u Zagrebu podignut je spomenik u spomen na 364 poginula, sudbina 8 nestalih još je uвijek nepoznata, 201 tigar prošao je torture neprijateljskih logora, a u izravnim borbama ranjeno je 1711 pripadnika.

U 1. gardijsku brigadu dragovoljno je pristupilo 145 žena, a četiri su izgubile život za domovinu. Postrojba je iznjedrila niz generala HV-a: Darko Rukavina, Josip Lucić, Marijan Mareković, Ante Gotovina, Jozo Miličević... Za ratne uspjehe brigada i njezini pripadnici dobili su brojna priznanja i pohvale. Poslije Domovinskog rata, po standardima NATO-a, pristupa intezivnoj obuci i početkom 1996. kao pokušna postrojba usvaja novi sustav obuke po programu američke tvrtke MPRI-DTAP. Više pripadnika sudjeluje u međunarodnim vojnim misijama.

U siječnju 2003. Tigrovi se spašavaju sa 9. gardijskom brigadom u novu postrojbu. Ime Tigrova sačuvala je danas jedna bojna u Petrinji koja djeluje u sklopu motorizirane brigade.

Srbijanski Gulag - 2 Srijemskoj Mitrovici

Nesvakidašnje metode batinanja obavljali su pripadnici KOS-a. Vlažnim novinama mlatili su po bedrima ili pendrekom po tabanima

Stjepana Mačkovića u Nišu dva su puta vodili na strijeljanje. Svezani ruku, s povezom na očima, postavili su ga ispred vojnica s puškama, izdana je zapovijed: Pali! No, umjesto pucnjeva - raskalašeni smijeh. Nitko tko nije bio u takvoj situaciji ne može razumjeti kako je to oprostiti se sa životom zbog perverznoga, sadističkog igročaza.

- Mi, logoraši, bili smo obična stoka, ljudi svedeni na najniže biološke instinkte i najelementarnije egzistencijalne potrebe. Tu mjesto za ideologiju nije bilo. Jedina ideologija bila je kako preživjeti - kazao je na jednomet predavanju austrijski i jugoslavenski komunist Karlo Steiner, autor poznate "kronologije užasa", knjige "7000 dana u Sibiru".

Priča hrvatskog branitelja pokazuje da su svi logori isti i da svi mučitelji imaju istu namjeru - logorašu oduzeti ljudskost, ako već ne i goli život.

- Vjerujte mi, kada je čovjek doveden u takvu situaciju, spremjan je na sve, samo da ga prestanu tući. Životinja ne može podnijeti što može čovjek - govori Mačković, rođeni Lovašanin, zapovednik voda na Mitnici, na kojoj je i pao u ruke srbjanskoj vojsci 18. studenoga 1991. godine, na dan pada Vukovara.

- Zarobljen sam na Mitnici zajedno s još 180 pripadnika hrvatske vojske i policije. Nakon naše predaje jedinicu kojom je zapovijedao po mojim spoznajama oficir Stojanovski, vojnim kamionima prevezeni smo u hangare na Ovčari, gdje smo u dva navrata popisivani. Smješteni smo u hangar i sljedeći dan autobusima prevezeni u Srijemsku Mitrovicu, u kaznenopopravni dom. Tijekom vožnje autobusom imali smo oružanu pratinju pripadnika JNA i drugih naoružanih ljudi, koji su nas fizič-

ki zlostavljalj udarcima oružjem, rukama, nogama, čime god su stigli i gdje god su stigli - vrlo precizno, suhoparno i hladno djeluju početak Mačkovićevo iskaza koji je 19. siječnja dao u Županijskom državnom odvjetništvu u Vukovaru podnoseći kaznenu prijavu protiv svojih mučitelja.

On govori mirno i staloženo i tek se na trenutke, u tiku obrve, u zaklanjanju očiju rukom dok govori o slomljenim rebrima ili o minus deset stupnjeva u samicu, može primijetiti da je 271 dan proveden u srpskim kazamatima duboko utisnut u njegovu psihu.

- Po dolasku u Srijemsku Mitrovicu došli smo na sportsko igraлиште, gdje su nas dočekali vojna policija, zatvorski čuvari i druge uniformirane osobe, i tu je bilo fizičkog maltretiranja, udaranja različitim predmetima. Udaranja je bilo kako na vanjskom terenu, tako i unutar dvorane, gdje smo se morali skinuti do gola i gdje su nam oduzeli sve stvari. Praktički je fizičko maltretiranje trajalo neprekidno - nastavlja Mačković diktirati u zapisnik.

Nakon pet dana logoraše su utrpalici u autobuse i odvezli u Aleksinac, u centar za obuku vojne policije.

- Skupine od po desetak osoba odvodili su u prostoriju s umivanionikom, gdje je bilo gušenja, a više osoba tuklo je jednog zatvorenika. Naredbe o tome koliko će se koga tući i što će se kome učiniti u toj prostoriji davao je jedan poručnik JNA. Predvečer smo ponovno svi morali prolaziti kroz špalir, u kojem su nas ponovno tukli svim sredstvima i načinima, te smo uvedeni u jednu dvoranu, u kojoj smo morali leći na tlo, ruke staviti na zatiljak. Nastavili su nas udarati i gaziti po nama - opisuje Mačković.

Aleksinac je bio samo usputno stajalište do kaznionice u Nišu, u

Pet mjeseci nakon što je srbijanska vojska razorila Vukovar, Vojni sud u Beogradu u presudi je ustvrdio da su Mačković i drugi branitelji "na surov način razbijali ono što je pre toga stvarano"

'1 dan u i i Nišu

kojoj je hrvatski branitelj doživio najveću torturu. Većinu vremena, iduća četiri mjeseca, uglavnom je proveo u samici, bez grijanja, tako da se temperatura često spušta ispod ništice. Tada se i razbolio, dobio visoku temperaturu, a uvjeren je kako je preživio zahvaljujući hrani koju su logorši dobivali - pljesnivom kruhu.

- Iako je bila zima, morao sam se izuti i u samici biti bez obuće. Bio sam oskudno odjeven za hladnoću. Nismo dobili nikakve pokrivače, već smo unatoč hladnoći morali spavati na betonu. Uzlazili su u svaku doba dana i noći i tukli nas, tako da praktički nismo mogli niti spavati. Osobito smo dobili batine 15. siječnja 1992. godine, na dan međunarodnog priznajanja Republike Hrvatske - diktira Mačković.

U sjećanje mu se posebno urezala nesvakidašnja metoda batinjanja tijekom ispitivanja, koje su, kaže, obavljali pripadnici KOS-a. Ispitivač bi smotao novine, navlažio ih te njima udarao po bedrima. Bol je bila neopisiva, kao i kad su ga znali natjerati da klekne na stolac, pa bi ga pendrekom udarili po tabanima. Nakon takve seanse Mačković nije mogao hodati, pa bi ga morali odnijeti u samicu.

Uza sve maltretiranje, zarobljenom Vukovarcu najteže je palo to što ne zna gdje mu je obitelj. Stariji sin zarobljen je skupa s njime, ali o njemu glasa nije bilo.

- Želim reći da su mi tijekom svih ispitivanja i u Nišu i u Mitrovici, među ostalim, prijetili da neću vidjeti šina živođa, a poslije sam doznao da su na isti način prijetili i njemu.

Nakon Niša, potkraj ožujka 1992. godine, Mačković ponovno premeštaju u Srijemsku Mitrovicu, gdje je prvi put "službeno" ispitivan. Dali su mu, kako kaže, "nekakvog odvjetnika" i prvi put načinili zapisnik. Potom je prebačen u vojni zatvor u Beogradu, gdje je dočekao presudu zbog optužbe za "oružanu pobunu protiv SFRJ" - deset godina zatvora.

- Pri dolasku u vojni zatvor u Beogradu, nas petorica ili šestorica

Stjepana Mačkovića u Nišu su dvaput vodili na strijeljanje

ponovno smo dobili strahovite batine, no nakon smještaja u čelije više nismo dobivali tako jake batine, već samo povremeno, manjeg intenziteta - zaključuje Mačković potresnu isповijed.

Sina je, prvi put nakon pada Vukovara, bio u autobusu kojim su hrvatski branitelji odvezeni na razmjenu ratnih zarobljenika, do koje je došlo sredinom kolovoza 1992. godine na temelju sporazuma Granić - Panić.

Mačković je jedan od 12 hrvatskih branitelja osuđenih na Vojnomojudištu u Beogradu zbog "oružane pobune protiv SFRJ", na temelju iskaza koje su davali pod mukama.

Priznali su djela koja su im se stavljala na teret, naravno, pod mukama u logorima

Optužnicu protiv Stjepana Mačkovića i još četvorice branitelja Vukovara zamjenik "vojnog tužioca", major Milan Ranić podigao je 3. travnja 1992. godine. Optuženi su da su "učestvovali u oružanoj pobuni koja je upravljena na ugrožavanje Ustavom utvrđenog državnog i društvenog uredenja i bezbednosti SFRJ..."

"Jasno proizlazi da su svi optuženi bili učesnici oružane pobune, a među njima opt. Mačković kao jedan od kolovođa (...) Sud je uveren da su svi optuženi bili samo poluga za izvršenje mračnih ciljeva, radi kojih će im, zapravo više od ovoga suda, suditi pokolenja koja dolaze, jer su sa svojim učešćem na surov način razbijali ono što je pre toga stvarano." - navod je iz obrazloženja presude koju je donio potpukovnik Milorad Vukosav s Vojnog suda u Beogradu 28. travnja 1992. godine.

Pet mjeseci nakon što je srpska vojska temeljito razorila Vukovar tvrditi kako su Mačković i drugi hrvatski branitelji "na surov način razbijali ono što je pre toga stvarano" u najmanju je ruku - cinično. Cinično je i to što je sud pri određivanju visine kazne kao olaktnu okolnost Mačkoviću i suborcima uzeo to što su - priznali djela koja su im se stavljala na teret, naravno, pod mukama.

Nakon te presude branitelj s Mitnice u beogradskom vojnom zatvoru još je tri i pol mjeseca čekao upućivanje u kaznionicu u kojoj je trebao, da nije došlo do razmjerne, odležati deset godina. Presuda je bila na snazi sve do 5. rujna 2005. godine, kada "vojno odelenje Okružnoga suda u Beogradu" donosi rješenje kojim se "obustavlja izvršenje" Mačkovićeve kazne. Obrazloženje - zastara. "Nije stupio na izdržavanje kazne zatvora jer je došlo do razmjerne ratnih zarobljenika", piše u dokumentu napisanome na cirilici. Do njega je Mačković došao putem odvjetnika kojeg je angažirao u Beogradu da izvidi kakav je njegova položaj u srpskom pravosudu.

- Tko mi jamči da na temelju iskaza iznudenih batinama u logorima Srbija ne vodi neku drugu istragu protiv mene? - razumno glasi pitanje koje si Mačković postavlja i danas, ne usuđujući se prijeći istočnu hrvatsku granicu.

Mačković je jedan od 12 branitelja osuđenih u Beogradu zbog "oružane pobune protiv SFRJ" na temelju iskaza koje su dali pod mukama

U Mitrovici su me silovali svaku noć

tekst: Marina Borovac
foto: Anto Magzan/
 PIXSELL

Trebalo je proći pet godina da smogne snage i pred psihiyatrom preko usta prevali s kakvom traumom živi. Trebalo je proći mnogo godina da i svom suprugu ispriča te strahote. Trebala su proći dva desetljeća da javno prozbori, pred sasvim nepoznatim ljudima, o toj stravičnoj jeseni 1991. godine u njezinu rodnom Vukovaru. Imala je tek 23 godine, nešto starijeg muža i petogodišnjeg sinčića. Imala je zapravo početak života. I onda je odjednom oko sebe imala taj užasni rat...

– Sin je bio s mojom obitelji na Mitnici. Obolio je od astme pa sam krenula po lijekove. Došla sam do Sajmišta. Ulice su bile puste. Nigdje žena, djevojaka... Došla sam u sanitet i ostala pomoći. Nekoliko dana poslije vratiла sam se u podrum. Dijete me trebalo – prijavljeda.

Onda su došli po nju. Pitali su gdje joj je muž, gdje je otac, gdje brat. Bio je tu i otac njezino školske prijateljice. Jedan joj je kažeao:

– Nas dvoje ćemo se družiti. Ubili su joj i tetku, nije znala hoće li tetino srce to izdržati, te njih odveli u Velepromet. Snaha njezine tete već je bila silovana, a neki je vojnik, misleći na nju, dobacio:

– Ova ostaje za zabavu.

– Htjela sam samo da granata padne na Velepromet i sve uništi – s mukom se prisjeća.

A onda je došao i taj dan. Pozvali su je i rekli joj da se spremi jer nekom oficiru mora ići prati rublje. Smjestili su ju u kamiončić, spustili ceradu i odvezli do neke kuće. Tu je ribala uniformu i plakala.

– Iđi se istuširati – naredili su joj. Tada je počeo pakao, i trajao da-

Opisnim svjedočanstvima silovanih žena za zatočeništva u srpskim logorima uskoro na hrvatskom i engleskom jeziku izlazi knjiga

Srpske su snage Vukovarke i Vukovarce zatocile u hangarima Veleprometa

Marija Slišković prikuplja iskaze

nima, sve dok nije razmijenjena.

– Ne, ni dan-danas nije mi dobro. Želim biti majka, žena, a...

Tu prekida priču, grca u susama koje se slijevaju niz njezinu ljeđu po lice. Tarući suze, s mukom još uspijeva prozborti da nije imala podršku obitelji i da su njih, žene silovane u Domovinskom ratu, dojučerašnji prijatelji i znanci gledali kao kurve jer su – šutjele. Njezini zlostavljači, kaže, još nisu osuđeni. Sudski postupak traje. Jednog je vidjela kad se nakon mirne reintegracije vratila u Vukovar. Bio je pred vratima katastrofe.

– Počela sam urlati! Zaletjela sam se u njega i počela ga udarati kisobranom. – Jesi li ti normalan!? – vrštala sam, a on je pobjegao. – Eto, to je moja priča – završava. Izgovorila ju je, koje li simbolike, baš na Dan žena koji, kako sama kaže, više nema zašto slavit.

Zločinci i žrtve žive. Pravda je još nezadovoljena – tako Danijel Rehak, predsjednik Društva zatočenika srpskih koncentracijskih logora tumači činjenicu da procesuiranih za silovanje u ratu gotovo i nema.

Zabilježen je tek jedan slučaj, onaj 18-godišnje Vukovarke koju su dojučerašnji susjadi danima silovali. No slomilo ju je kad je ugledala krvave hlače šestogodišnje sestrice koja je zavapila “da joj je čiko stavio prst”. Dvojica njihovih zlostavljača izdržavaju sedmogodišnje zatvorske kazne, jedan je umro, jedan „ispao“ iz optužnice, jedan je „nedostupan“.

Ona pak nigdje ne radi, na početku rata ostala je udovica, iza sebe ima propalu vezu i djecu o kojoj skrbi sa 2400 kuna naknade za invalidnost te nešto manje novca za dječji doplatak.

Kao ratni stradalnik, nikakva prava nije ostvarila ni njezina sugrađanka koja je za silovanja u ratu ostala trudna.

– Bili smo u našoj kući kada su došla tri neprijateljska vojnika i pozvala da svi izidemo van. Jedan od njih odvojio je mog momka i odveo ga iza kuće u vrt. Čuo se rafal. Vojnik se vratio sam. Strplili su nas u auto i odvezli u Dalj. Tu su nas zatvorili u neki svinjac. Ili šupu. Nisam ih poznавala. Tri dana poslije prevezli su nas u logor u Srijemskoj Mitrovici. Mene su odvojili u samicu i ubrzo odveli u Beograd na saslušanje. Prvo silovanje dogodilo se tijekom noći kada su zatvorski čuvari u mojoj prostoriju pustili četiri zatvorenika osudena za razna kaznena djela. Bili su iznimno grubi. Naradili su mi da se skinem. Otada su me silovali svaku noć zatočeništva. Ostala sam trudna, ali i

tad su me silovali. Kad sam bila u poodmakloj trudnoći, duljod od šest mjeseci, došlo je do spontanog porodaja. Rodila sam u čeliji na podu. Sjećam se da su ušli čuvani i pokupili nedonošće...

To je samo dio potresnog iskaza te Vukovarke silovane za zatočeništva u srpskom logoru. Ustupila nam ga je Marija Slišković, predsjednica Udruge žena u Domovinskom ratu koja kani uskoro na hrvatskom i engleskom jeziku objaviti knjigu potresnih svjedočanstava.

Nači će se tu i iskazi silovanih muškaraca, poput onoga koji je ispriopojio kako ga je više njih silovalo, govoreći mu da je ustaška kurva.

- Pucali su mi u koljeno, nožem su mi prezreali članak na ruci. Od udaraca puknuo mi je bubnjić. Tukli su me kundacima, šakama, izbili su mi zube. Branili su mi da obavljaju nuždu, danonoćno me ispitivali o hrvatskim postrojbama pod prijetnjom da će pronaći moju obitelj i sve ih pobiti. Zimi sam razgrtao smijeg i jeo travu. Okupljeni su nas da gledamo kako muče druge logorase, ubijali su i govorili da nam je to za primjer - svjedoči taj muškarac koji je u zarobljenosti na Manjači preveo osam mjeseci i 20 dana.

Gotovo dva desetljeća nakon stravičnih zločina koji su se dogadali za okupacije i u logorima neke žrtve silovanja odlučile su progovoriti. Tako će se u spomenutoj knjizi naći i iskaz žene koja je u Mađarskoj rodila dijete, plod seksualnog zlostavljanja:

- Zatočili su cijelu moju obitelj, psihički i fizički me mučili. Obitelj su pustili u razmjenu, a mene zadržali. Silovali su me. Pobjegla sam im u Vojvodinu, tu su me opet uhitali i odveli u logor za Hrvate. Opet sam pobjegla, ovaj put u Mađarsku gdje sam i rodila - ispričala je.

I ona, kao uostalom i većina žrtava, zna tko su krivci. Zna im imena i prezimena, pa nekoč su joj bili susjedi.

Jedna druga žrtva pripovijeda da su je zarobili nedaleko od kuće:

- Među njima je bio i moj prvi susjed. Strpali su me u mračni podrum. Stavljali su mi nož pod vrat i seksualno se izvijljavali. Tukli su me, prijetili strijeljanjem...

U knjizi će biti i svjedočanstvo pripadnice 204 brigade koja također progovara o nasilju što ga je prošla, o silovanju, ispitivanju.

- Svi sudski procesi koji se odnose na počinjene zločine silovanja imaju niz olakotnih okolnosti.

Posebno kad se ponoviti proces jer se tada svaka kazna smanjila pola – ironično će Marija Slišković, aludirajući na presudu koju smo spomenuli, onu optuženima za silovanje Vukovarke i seksualno zlostavljanje njezine šestogodišnje sestre.

U ovom se slučaju dogodilo upravo to da je sudski postupak započet još 1996. godine konačno završen u ponovljenom sudjenju 2007. godine, kada su okrivljenima prve dosudene kazne gotovo prepolovljene.

A za postupka, na kojem je svjedočila šest puta, morala je slušati okrivljene s kojima se susretala u sudskom hodniku kako govorile da joj je majka bila prostitutka pa je takva i ona.

Jedan je pričao da se nije protivila seksualnom odnosu, već je uživala u njemu "jer je vidio kako čini pokrete donjim dijelom tijela".

- Izgleda kao da se veće kazne

izriču za razbojništva počinjena u miru nego za ratni zločin – domaće predsjednica Udruge žena u Domovinskom ratu.

- A silovanje u ratu – podsjeća – ratni je zločin.

Sociologinja Gordana Cerjan Letica spominje slučajeva žena koje su u tim torturama ostale u drugom stanju pa im se zabranjivalo pobačaj.

- Puno smo vremena na početku agresije izgubili u akademskim diskusijama kako definirati problem žena silovanih u ratu – kaže sociologinja.

- Zakonodavstvo hitno mora nešto poduzeti da žene koje su prošle ratne torture imaju podršku tijekom istrage, da se njima bave educirani kadrovi i da im se, na koncu, priznaju prava koja im kao žrtvama i tekako pripadaju – poručuju silovane žene, no pomalo kao da gube nadu da će se nešto u njihovu korist promjeniti.

◆◆◆ U kraćem vremenu zadržano je 4000 ljudi, žena, djece i staraca, a dulje 1500 zatočenika

Srijemska Mitrovica nalazi se u SR Jugoslaviji, u Srijemu jugozapadno od Beograda uz autocestu. Logor je smješten u sklopu čuvenog zatvora u Srijemskoj Mitrovici. Opasan je zidom visokim četiri metra na čijem je vrhu bodljikava žica, a na određenoj udaljenosti posebno su izgrađena stražarska mjesta kao kule. U sredini zatvora, a to znači da su dva ili tri takva zida odvajala slobodu od zatvora, boravili su logoraši. Zatočenici su smješteni u prostorije 30x6 metara, gdje stane oko 160 osoba, a u manjim prostorijama nešto manje. U dijelu gdje su bili logoraši bilo je 13 prostorija i dodatne prostorije za samice. Te prostorije-ucionice bile su dobro osigurane rešetkama. Zatočenici su spavali na dušecima i podu.

U tom logoru dulje je zadržano oko 1500 zatočenika, dok je u kraćem vremenu zadržano 4000 ljudi, žena, djece i staraca. U tom zidanom mračnom zdanju jedan dio logoraša preživio je devet mjeseci i više. Logor je organiziran kao i svi ostali na prostoru SRJ u kojima su smješteni zatočenici s prostora na kojima je izvršena agresija JNA. Ljudi su prozivani

i odvođeni na ispitivanja, neki su vraćani u besvjесnom stanju. Neke su vodili na strijeljanja i vraćali ih, nekima koje su odveli gubi se svaki trag, neke su odveli u neke druge logore. Logoraši su ovdje doživljavali strahote, razne psihičke i fizičke torture, npr. žene silovanja, muškarci kastiranja i još tisuće drugih zlodjela.

Neki nisu izdržali i podlegli su torturama. Kao čuvani u početku

su bili zatvorska milicija, a nakon mjesec dana vojna policija. Kako su se zatvarali poljoprivredni logori u žici, tako su ti vojni policajci došli za svojim žrtvama kako bi i dalje provodili torture. Logor je bio otvoren od 18.11.1991. do 13.8.1992.

U tom je logoru bilo mnoštvo vojnih ispitivača i kosovaca koji su od jutra do kasno navečer ispitivali, a svi koje su oni ispitivali bili su zločinci. Većina je ispitivača silom dokazivala krivnju, tako da su pojedinci u polusvjesnom stanju, ne izdržavši više, priznавali sve što su ispitivači tražili. Zapovjednici logora su se mijenjali kao i čuvani. (Iz knjige Danijela Rehaka, "Putevima pakla u 21. stoljeće")

➤ **Zakonodavstvo mora nešto poduzeti da žene koje su prošle ratne torture imaju podršku u istrazi te da im se priznaju prava koja im kao žrtvama pripadaju**

Na posao smo išli uz snajperske hice

 tekst: Suzana Lepan
foto: Marko Mrkonjić/
PIXSELL

Osječani su danju popravljali ono što su granate oštetile na tramvajima. Noću su ih razvozili po gradu da ne budu svi na jednom mjestu

Dragi gradani, tramvaji i autobusi počeli su voziti, znači uzbuna je prošla", tim se riječima na lokalnim radiopostajama označavao kraj opasnosti u ratnim godinama u Osijeku.

- Kad bi tramvaji krenuli, krenuo bi i život – prisjećaju se djelatnici osječkoga Gradskog prijevoza putnika ratnih dana u gradu na Dravi.

Upravo su oni, dok su na grad sipale granate, sjedili za upravljačima tramvaja i autobusa ili u garažama krpali „ranjena“ vozila kako bi ih njihove kolege mogli ponovno provesti ulicama.

U remizu nas je dovozio autobus, svjetla se nisu smjela paliti. Vozač bi nas potom razvezao svakog do svog tramvaja i onda bismo krenuli. Krenemo pa dođe zračna uzbuna pa stanemo s putnicima. Oni bježe, vrište, spašavaju se. Katkad smo se imali gdje skriti, ali znali smo ostati i na ulici jer su vrata na kućama bila zaključana, svatko pokraj svog tramvaja pa kako nam Bog da – priča Anica Adamček Lilić (56). Ako bi se tramvaj u kriznim trenucima zaustavio pokraj škole ili neke ustanove gdje je bila vojska, tada su kod njih tražili utočište. Skrivali su se i u toaletu frizerskog salona blizu željezničkog kolodvora. Kada bi bilo sigurno, išli su po ljudi koji su ostali negde po gradu.

Odlazak na posao tih je mjeseci bio prava lutrija.

- Vozila sam peglicu. Ne možeš ovuda proći, ne možeš onuda, šaraš gradom, a po krovu čuješ snajperske hice. Ideš na posao, imaš dijete od tri godine, ne знаš hoćeš li se vratiti kući. Ali ovo ti je drugi dom, ovo ti je firma, domovina, ne misliš o opasnosti – objašnjava Anica.

Među prvim granatama koje su pale na grad bila je i ona koja je

Ušteni autobusi i tramvaji za granatiranja

usmrtila njezinu kolegicu Nezidu Tojić. Imala je samo 36 godina i kobnog 19. kolovoza 1991. bila je na radnom mjestu.

- Tramvaj broj 15 – progovara tih Zdenko Barić (63) gledajući u stol.

Kolege se nadovezuju prisjećajući se kako je Nezida uvijek bila vesela i nasmijana te „kritizirala“ namrgodene, pa i toga jutra. Svi

su oni tada bili približno iste dobi kao i Nezida. I danas kada govorimo o tome, odmahuju glavom.

Na samom pragu poduzeća, život je 17. rujna 1991. izgubila i djelatnica Marija Lacković dok je pomagala u selidbi na signirije mjesto. Mnogi su životi svakodnevno bili ugroženi. Granata je udarila i u autobus Drage Dundovića Lače (57) dok je vozio po

osječkom naselju Jug 2.

Kada je zasviralo za uzbunu, počeo sam vozilom bježati prema garaži i tada je grunulo. Dvoje je putnika ozlijedeno. Ne znam kako su poslije prošli, ali vozilo Hitne ih je odvezlo u bolnicu. Tada je u gradu poginulo šest, sedam osoba - prepričava Drago traumatično iskustvo. Vozilo je bilo totalno uništeno, ali ni tada nije razmišljao o promjeni posla.

- Makar šta! – odgovara odrješito. Neka su vozila GPP-a toliko stradala da su ih morali na mjestu izrezati. Svim su se silama pak trudili da ih što više bude u voznom stanju.

- Danju smo popravljali ono što su granate oštetile. Noću smo se skupljali i, bez obzira na to što nismo imali vozačke, razvozili tramvaje po gradu da ne budu svi na jednom mjestu kako ne bi stradali. Sjelo bih u vozilo, zakvačio za njega još četiri i ostavljao ih putem na određenim mjestima – opisuje lica Barić kako je izgledao radni dan djelatnika zaduženih za održavanje. Skrivali smo vozila. Autobuse smo vozili svojim kućama i sutradan se vraćali njima na posao – dodaje vozač Dundović.

Zgrada GPP-a nije imala podrum. U blizini je vojarne s jedne te mosta preko Drave prema Baranji s druge strane.

- Bili smo k'o glineni golubovi. Nezaštićeni smo gledali vojnici ma u oči. Nije nam baš bilo sve jedno prolaziti pokraj vojarne, gledaš te tenkove, ne znaš kakve su im namjere, a cijevi uperne prema bolnici (prekoputa, nap.a.) – pričaju.

No pamte i anegdote s vojskom, a nekima su od njih i pomogli.

- Dvojica su preko ograde pobegla iz vojarne u uniformi, dotrčali su u remizu pa smo ih preobukli u odjeću iz naših skladišta. Čak sam i potkošljiju skinula sa sebe

Vozaci tramvaja i autobusa koji su vozili i za rata

i dala im, nema veze što je ženska. Šteta što nikad ništa nismo čuli o tim momcima – prisjeća se Lilika.

Zdenko Brkić priprema se za mirovinu. U GPP-u radi 40 godina, a tramvaj je vozio samo 12 mjeseci, upravo tih ratnih.

- Dolazeći na stajalište preko puta vojarne, primjetio sam jednog vojnika iz zgrade, po pogledu sam ocijenio da bi pobjegao. S još jednim se dogovarao, taj je stajao kod ograda, a ovaj iza ugla. Malo dalje na igralištu bili su tenkovi, mitraljezi – prepričava Zdenko.

Kada je stao, ostavio je vrata tramvaja otvorena. Vido je vojnikovu reakciju, trčao je iza zgrade, ovaj drugi je prekrizio dlanove da može stati na njih i prebaciti se prekoograda. Utrčao je na zadnji peron i legao.

- Kad sam vido o čemu je riječ, zatvorio sam vrata i zbrisao, i to tako da nisam stao na sljedećem stajalištu, nego tek onom iza. Sve je očito bilo dogovorenog jer ga je tamo čekala veza. Skinuo je ogratače i blizu i ostavio ih na podu tramvaja. Bilo je desetak putnika u vozilu, nitko nije ni zucnuo što nisam stao, svi su shvatili o čemu je riječ – priča on. Poslije je o tome pisao zapisnik. Doznao je i da je vojnik, inače iz Zagorja, otputovao tada u Zagreb. Bili su i u kontaktu nekoliko mjeseci.

- Nažalost, nakon tri godine od

njegovih sam roditelja čuo tražićnu vijest. On i djevojka poginuli su na motoru u prometnoj nesreći – kaže.

U tvrtki su bila dobrovoljna dežurstva nenaoružanih djelatnika. Čekali su da vojska krene s tenkovima.

- Nas četvorica imali smo jedan pištolj. Kada je padala Baranja, pokojna kolegica Marija Lacković nazvala nas je u ponoć da pošaljemo nekoga u Podravljie jer ne stanu svi ljudi na šlep, panika je. Maknuli smo mine ispred, dva dečka sjela su u autobus, ni jedan nije bio profesionalni vozač, a ja

tan, jedan je metak bio u volanu, no ja se, valjda od straha, nisam sjećao da je pucano po nama – opisuje Budimir Panjković.

A ljudi su tih godina, kažu naši sugovornici, na pucnjeve i strah različito reagirali.

- Netko se skrivalo kad se pucalo, netko nije ni razmišljao da može poginuti, nikome nije za zamjeriti – kaže Zdenko Brkić.

- Uvijek sam se nadao da neće udariti kroz moj prozor. Samo spustim roletu i nastavim raditi. Znam se našaliti i reći da iz straha nisam otišao iz grada – dodaje Ivica Barić.

➤ Jedna od prvih granata koje su pale na grad usmrtila je Nezidu Tojčić koja je vozila tramvaj broj 15

sam javio našima da ne pucaju kad vide bus – priča Barić.

Nikada neće zaboraviti ni odlazak u Dalj nakon stravičnog napada na policijsku postaju. Sa šest autobusa krenuli su po ranjenike i progmanike.

- Najbolje smo buseve uzeli i otišli, no nisu nas pustili dalje od Bijelog Brda. Pet su nam oduzelici. Bili smo dva dana tamo, jedan se brinuo za nas. Kada su tenkovi udarili, kolega koji je imao 150 kilograma i ja s tada svojih 59 skočili smo u šaht. Bus je bio izreš-

sam bez previše razmišljanja o opasnosti. Barić je krenuo s kolegama „zakrpati“ mrežu koju je presjekao metak, ispred objekata kod Kožnog odjela bolnice, gdje je bila vojna policija.

- Nikoga nismo pitali smijemo li, samo smo sjeli u kamion i došli. Počeli smo zatezati žice u tom kršu, odjednom sam se okrenuo i vidi mitraljez na metar od mene. Još sam počeo pričati s vojnikom, a onda je došao njegov zapovednik i otjerao ga – opisuje rizičnu situaciju.

Na povratku su nasred pruge zatekli izrešetanu zastavu 101, na vozačkom je mjestu bilo krvi, a u bravi ključevi.

- Otvorio sam vrata stojadina, „stavio“ ga na rame i odgurao do remize. Obavijestio sam potom policiju da sam našao automobil pa neka netko dođe po njega – kazuje Barić.

Sve su to gledali vojnici iz vojarne.

- Nismo imali negativnih iskustava da bi netko pucao po nama dok smo prolazili pokraj vojarne, ali po drugima jesu – ističu naši sugovornici.

Kada je most preko Drave prema Baranji eksplodirao, urušila se i zgrada GPP-a.

- Crijep se okrenuo za 180 stupnjeva od pritiska. Krov se na remizi iščupao iz ležišta, poskočio i vratio natrag, sve se raspalo – govore.

S tri strane su tada bili zatvoreni, samo je zapadni izlaz bio slobodan. Dolazili bi ujutro na radno mjesto, odjednom bi zasvirao znak za uzbunu, a oni nisu imali kamo.

- Naša je garda tada pokušala osvojiti vojarnu, tri su dana trajale borbe. A mi smo tu nedjelju na 200-300 metara od vojarne gurali tramvaje ručno iz remize, spašavali skladište, pokrivali krov. Koliko je to entuzijazma u ljudima bilo da nisu shvaćali kolika je mogućnost da netko pogine – priča Barić.

Most je već bio dignut kada je nasred autobusa na parkiralištu pala granata i zapalila ga. Vozila su bila puna goriva i poslagana jedan do drugoga pa je ubrzo, domino efektom, počeo gorjeti cijeli krug.

- U taj plamen uletjeli su vatrogasci, jedan je od njih, visok „metar i pedeset“, ostao je sam na mlaznici pa ga je ona njihalo, nije mogao s njom raditi, drugi je trčao da mu pomognе. Tu sliku ne mogu zaboraviti. Iznad nas je bilo samo golo nebo – priča Barić.

O stravičnim ratnim zbivanjima danas svjedoče slike na panoima na zidovima tvrtke, poput izložbe. Tri tramvaja iz rata još uvijek voze osjećkim ulicama. Ukupna šteta GPP-a, uključujući i vozila i zgrade, procjenjivala se na približno dva milijuna tadašnjih njemačkih maraka.

- Ne znam je l' bih mogla proći sve to ponovno – kaže Lilika.

- Ne! – redom odmahuju glavom njezine kolege, svatko za sebe.

- Ne ponovilo se! – zaključuju.

Kinezi su prvi probali let uvis

Prve su se upotrebljive letjelice s rotirajućim uzgonskim površinama pojavile tek 20-tih godina prošlog stoljeća pod nazivom autožiri koje je razvio Španjolac Juan de la Cierva 1923.

Od pamтивјека човек је санјао о летенju, па и оном карактеристичном за let helikoptera – okomitom dizanju u zrak i istom takvom spuštanju

tekst: Hrvoje Dečak
foto: Arhiva VL

Od pamтивјека човек је санјао о летенju, па и оном карактеристичном za let helikoptera – okomitom dizanju u zrak i istom takvom spuštanju. Već se u starim indijskim spisima znanja vedama spominju letjelice koje su polijetale i slijetale okomito. Idejnim začetnicima razvoja helikoptera smatraju se Kinezi koji su još u 4. stoljeću prije Krista razvili male leteće igračke od bambusa u obliku helikoptera. Leonardo da Vinci je 1488. godine nacrtao dizajn letećeg stroja za vertikalno polijetanje koji se mogao opisati kao leteći vijak na ručni pogon. U dalnjim stoljećima mnogi su inovatori eksperimentirali s vertikalnim letom, no svi su se praktični koncepti zasnivali na načelima rada kineske igračke radije nego na da Vinciјevu konceptu vijka, koji se u konačnici pokazao promašajem.

U srpnju 1754. veliki ruski znanstvenik Mihail Lomonosov pred članovima Ruske akademije znanosti demonstrirao je mali dvostruki rotor. Uredaj je bio pokretan oprugom, a trebao je poslužiti za dizanje meteoroloških instrumenata u zrak. Godine 1783. Christian de Launoy i njegov mehaničar Bienvenu izradili su model s dva rotora koristeći puranovo perje za lopaticu rotora, odnosno propeler. I oni su se, godinu dana poslije, pohvalili pred uglednicima iz akademije znanosti, ali svoje, francuske. U Engleskoj je pak sir George Cayley, zaintrigiran još od djetinjstva kineskim pokušajima letenja uvis, konstruirao uređaj s perima sličan onom dvojice Francuza, ali pogonjen gumenim trakama.

Do kraja 18. stoljeća uspio je napredovati koristeći tanke limene listiće za krilca propelera i opruge. Njegovi zapisi o pokusima i modelima utjecali su na kasnije konstruktore letjelica. Jedan drugi izumitelj, Alphonse Pénaud, stotinjak godina poslije izradio je helikopter-igračku, također uz pomoć gumenih traka. Jedna od tih igračaka, koju je poklonio svom ocu, došla je u ruke braću Wright i potaknula ih u ostvarivanju čovjekova sna o letenju. Samu riječ "helikopter", međutim, skovao je 1861. godine francuski inovator Gustave de Pon-

➤ Riječ helikopter skovao je 1861. Francuz d'Amécourt

ton d'Amécourt, koji je javnosti prvi pokazao svoj mali model na parni pogon. Termin "helikopter" složen je od grčkih riječi *helix/helik* (zakrivljen) i *pteron* (krilo). No prve su se praktično upotrebljive letjelice, preteće današnjih helikoptera, s rotirajućim uzgonskim površinama pojavile tek dvadesetih godina prošlog stoljeća pod nazivom autožiri (žirokopteri) koje je razvio Španjolac Juan de la Cierva 1923. godine. Autožiri su mogli letjeti jedino pravocrtno naprijed, nisu mogli lebdjeti na mjestu, ali su se mogli okomito spuštati i sletjeti gotovo okomito. Pioniri te vrste zrakoplova bili su Jan Bahyl, Oszkár Asbóth, Louis Breguet, Paul Cornu, Traian Vuia, Emile Berliner, Ogneslav Kostovic Stepanović i Igor Sikorsky. Nijemci su preteće helikoptera izradivali već prije Drugog svjetskoga rata

i njima su se ograničeno koristili. Tako je Focke-Wulf Fw 61 bio 1936. prvi helikopter u operativnoj upotrebi.

Prvi helikopter koji je 1942. ušao u serijsku proizvodnju bio je onaj naturaliziranog Amerikanca Igora Sikorskog. Bio je to prvi potpuno upravljiv jednorotorni helikopter (s jednom glavnom elisom) koji je ušao u masovnu industrijsku proizvodnju. Sikorsky je rođen 1889. u Kijevu kao sin Poljaka i Ukrajinke. U Petrogradu je 1913. osmislio i izgradio prvi četveromotorni zrakoplov na svijetu Ruski vitjaz. Na toj je osnovi iste godine konstruirao i avion Ilja Muromec, kojih je poslije proizvedeno 73 i u Prvom svjetskom ratu služili su kao bombarderi. Bježeći pred boljševizmom, Sikorsky je 1919. emigrirao u Sjedinjene Države, gdje je utemeljio tvrtku Sikorsky Aero Engineering Company. Jedan od ulagača bio je veliki ruski skladatelj i pijanist Sergej Rahmanjinov, također izbjeglica pred boljševizmom. Rahmanjinov je uložio 5000 dolara, što bi u današnjim omjerima bilo nešto više od 60.000 dolara. Sikorsky se proslavio 1940., kad je konstruirao helikopter VS-300 s jednim glavnim rotorom (dakle, jednim velikim propelerom) i malim pomoćnim na repu. To što je VS-300 imao jedan glavni rotor učinilo ga je prvim danas uobičajenim helikopterom. Kad se za Sikorskyjev helikopter zainteresirala i američka vojska, u srpnju 1940. jedan je časnik poslan da isproba tu novotariju. Nakon leta je u izveštaju napisao da helikopter ima "očajne letne osobine", ali budući da je časnik nakon leta ipak ostao živ i zdrav, vojska je odlučila sa Sikorskym sklopiti ugovor. Dvije godine poslije, u jeku rata, Sikorsky je konstruirao helikopter koji po svemu bitnom nalikuje današnjem. Bio je to njegov R-4, prvi helikopter koji je ušao u masovnu proizvodnju. R-4 je bio i jedini saveznički helikopter koji je korišten u Drugom svjetskom ratu. Upotrebljavali su ga za spašavanje na nepristupačnom terenu, poput Burme i Aljaske. Igor Sikorsky umro je u Eastonu u Connecticutu 1972. Po njemu su nazvani most i mali aerodrom nedaleko od sjedišta njegove kompanije, a uvršten je i u nacionalni izumiteljski Hall of Fame. Sikorsky Aircraft Corporation u Stratfordu i danas je jedna od vodećih svjetskih tvornica helikoptera.

Na problemu leta da Vinci je radio 25 godina

I današnji stručnjaci zračnog prijevoza zanimaju se za da Vinci je izum propelera oblika vijka. On tome nije posvetio posebnu pozornost, ali mnogi tvrde da je taj njegov izum zapravo prvi helikopter te da je preteča propeleru. Leonardo da Vinci inače je punih dvadeset pet godina intenzivno radio na problemu čovjekova leta.

GUMB - MALI VELIKI IZUM

Kad razmišljamo o izumima, zaboravljamo da je i pronalazak nekih naoko malih i prozaičnih predmeta imao povjesnu važnost, jer bez njih ne možemo zamisliti svakodnevni život. Jedan od takvih izuma je i običan gumb. Najstariji gumbi potječu iz doba stare civilizacije iz doline rijeke Inda i to iz doba od 2800. do 2600. godine prije Krista. Ti prvi gumbi katkad su imali samo dekorativnu funkciju. Najstarije gumbe nalazimo i u starokineskoj civilizaciji iz brončanog doba, od 2000. do 1500. godine prije naše ere. Među antičkim narodima čini se da su jedino stari Rimljani poznavali gume. Prema nekim izvorima, u Europi su prve gume imali Etruščani i Grci. Stari Indijci upotrebljavali su morske školjke kao dekorativne elemente, a s vremenom su primjetili da njima mogu spajati dijelove odjeće ako u njih naprave proreze. Ipak neki istraživači misle da su prvi gumbi češće služili samo za ukras, poput recimo današnjih broševa. Najstariji takav modni detalj nađen je u poznatom nalazištu – ostacima indijskoga grada Mohendžo-daro i star je oko pet tisuća godina. Gotovo je nevjerojatno da je izrada gumba u današnjem obliku, s rupicama, tako da služe za zakopčavanje odjeće, počela tek u srednjem vijeku u Njemačkoj. Zapravo bi trebalo reći da od tada datira drugi dio toga velikog izuma – prorez za gumb. Prvi gumbi koji su se zakopčavali poput današnjih potječu iz Njemačke iz 13. stoljeća, a ubrzo se taj mali, ali nevjerojatno koristan izum proširoj Eurom. Gumbi su se isprva izradivali od različitih materijala, prirodnih i umjetnih. S vremenom je posebno bilo sve više ovih potonjih. Gume su izradivali obični majstori i obrtnici, ali i vrhunski umjetnici, a sirotinja ih je najčešće izradivala

sama. S pojavom manufaktura, a poslije i tvornica, te naposletku tekuće vrpce, gumbi su se proizvodili sve masovnije.

Danas se gumbi najčešće izrađuju od tvrde plastike, metala i drveta. Danas postoji prava "gumbologija". Veličina gumba, koja ovisi o njihovoj namjeni, danas se izražava u L-jedinicama, pri čemu standardni gumb za mušku košulju ima 16 L (19,16 milimetara), a onaj za sako 32 L (20,32 mm). U Americi čak postoje i Američko nacionalno društvo

Najstariji gumbi su iz doba stare civilizacije iz doline rijeke Inda

za gume (American National Button Society, NBS) koje ima vlastiti sustav mjera podijeljen – američki jednostavno – na male, srednje i velike. Inače, uz Amerikance je vezano i nošenje gumba ovisno o političkom statusu. Tako su za inauguraciju prvoga predsjednika Georgea Washingtona 1789. izrađeni posebni gumbi koje kolezionari nazivaju "Washington Inaugurals". Napravljeni su ručno u 22 uzorka, a preostali primjerici danas su vrlo vrijedni. Između 1840. i 1916. gumbi za odjeću služili su u Americi i u političkim kampanjama i kolezionari ih također još čuvaju. Najpoznatiji su oni napravljeni za Abrahama Lincolna.

Prvi gumbi koji su se zakopčavali poput današnjih potječu iz Njemačke iz 13. stoljeća

Rat čije podjele traju i danas

Malo je poznato
da je vođeno
više od 10.000
bitaka, najviše
u Virginiji

Malo je poznat podatak da je tijekom Američkoga građanskog rata vođeno više od 10 tisuća bitaka. Nisu sve bile velike poput Vicksburga ili Gettysburga i mnoge su danas zaboravljene. Najviše je bitaka vođeno u Virginiji (2154), Tennesseeju (1462) i Missouriju (1162), a najmanje na teritoriju Novog Mexica (75) i Californiji (88).

Napadom snaga Konfederacije na utvrdu Sumter prije 150 godina, 10. travnja 1861., počeo je Američki građanski rat

tekst: Luka Capar
foto: Arhiva VL

General Pierre Gustave Toutant Beauregard, poznat kao "Napoleon u sivom", iz svog je stožera u Charlstonu u Južnoj Karolini pozvao zapovjednika snaga Unije bojnika Roberta Andersona da predla utvrdu Sumter (Fort Sumter). Bilo je to točno 10. travnja 1861. godine. Anderson je odbio, a Beauregardove snage dva sata poslije otvorile topničku vatru po utvrdi. Tim je napadom snaga Konfederacije prije 150 godina započelo ono što su sjevernjaci nazvali Ratom protiv pobunjenika, južnjaci su ga nazivali Ratom između država, a u povijesti je poznat kao Američki građanski rat. Dan poslije, 13. travnja, Anderson je predao utvrdu i evakuirao svoj garnizon. Na strani Konfederacije u napadu je sudjelovalo 500 vojnika, Unijinih je vojnika bilo 80. Tijekom napada nitko nije poginuo, jedan je vojnik Sjevera stradao, a tri su ranjena dan poslije nesretnim slučajem. Bitkom za Fort Sumter započeo je sukob koji će trajati pune četiri godine i u kojem će poginuti više od 600.000 ljudi. A sve je počelo nekoliko mjeseci

prije. Izborom Abrahama Lincolna za šesnaestog predsjednika Sjedinjenih američkih država. Povjesničari su godinama vodili rasprave oko pravog uzroka građanskog rata, odnosno je li glavni razlog bila Lincolnova najava zabrane širenja ropstva ili glavni razlozi imaju svoje ekonomske korijene. Istina je, kako to obično biva, negdje u sredini. Točnije, osim svoje humane note, zabrana širenja ropstva ima i ekonomski karakter. Pogotovo u slučaju Juga čije se gospodarstvo i temeljilo na poljima pamuka koje su obradivali upravo robovi.

Oslobadanje robova

Lincoln je svojim dolaskom u Bijelu kuću obećao kako neće ukidati robovlasnički sustav, ali da istodobno neće niti dopustiti širenje robovlasništva na zapad SAD-a. Jug je s druge strane upravo u tome video glavnu prijetnju jer su se osim za pravo na odcjepljenje borili i za širenje robovlasničkog sustava na zapad kako bi zadržali i ojačali svoj ekonomski status. Sukob je nastao i oko tumačenja federacije. Danas, 150 godina poslije, jasno je kako idealizirana slika Sjevera koji se svim srcem zalaže za slobodu robova i zbog toga ide u rat, ne drži vodu, što zbog samih izjava predsjednika Lincolnu koji je jasno rekao da neće dirati u ropstvo u državama u kojima ono već postoji, što zbog svjedočenja sudionika građanskog rata koji su kao glavni razlog odlaska u rat navodili čuvanje jedinstvene države. Među ostalim, sama činjenica da se povijesno "oslobađanje robova" dogodilo

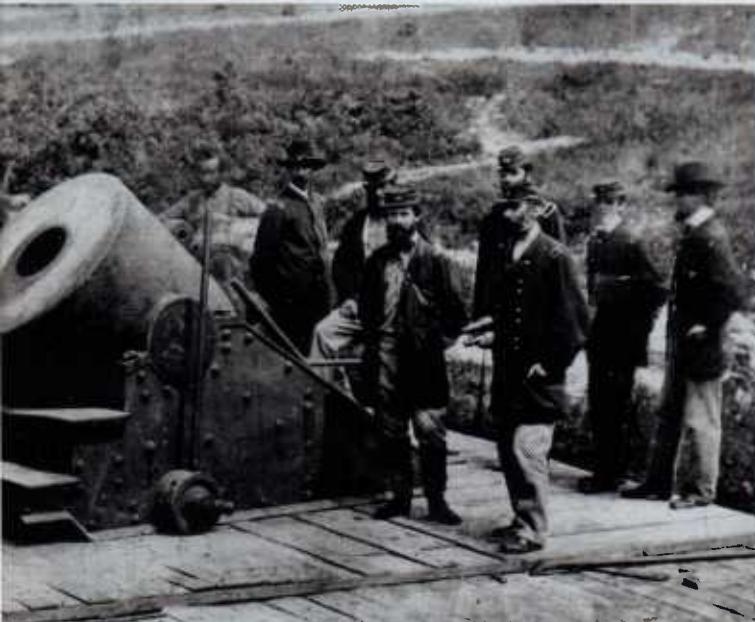
tek 1863. godine, znači dvije godine nakon početka rata, govori o tome da glavni uzrok sukoba nije bio potpuno human. Nakon Lincolnova izbora, predstavnici Južne Karoline održali su državno zasjedanje i odlučili se za odcjepljenje od Unije. Južna Karolina bila je prva država koja je to učinila. U siječnju i veljači 1861. godine pridružili su joj se Mississippi, Florida, Alabama, Georgija, Louisiana i Texas i osnovali Konfederativne američke države (Confederate States of America). Predstavnik Mississipija Jefferson Davis izabran je za predsjednika CSA i to na mandat od šest godina. Nakon južnjačkog napada na Fort Sumter, Lincoln

Ulysses S. Grant nakon 40 dana stalne borbe polovicom 1864.

William T. Sherman ispred Atlante u kolovozu 1864.

Minobacač "Diktator" na teretnim kolima

je pozvao na oružje 75.000 dragovljaca koji će "suzbiti ustanak", što je dodatno isprovociralo države Virginiju, Arkansas, Tennessee i Sjevernu Karolinu koje su se također odcijepile od Unije i pridružile Konfederaciji. Glavni grad novog saveza država postao je Richmond u Virginiji.

Zanimljiv je podatak da su Unij ostale vjerne i četiri robovlasničke države Delaware, Kentucky, Maryland i Missouri, koje se nisu pridružile Konfederaciji, kao i zapadni dio Virginije čiji se stanovnici nisu htjeli prikloniti Jugu i odcijepili su se od matične države. Tako je nastala Zapadna Virginija.

Rat se vodio na dvije glavne fronte

te istočnoj i zapadnoj, a prva velika bitka dogodila se u srpnju 1861. godine.

Prva bitka za Manassas

Bitku koju južnjaci nazivaju Bitkom za Manassas, a sjevernjaci Bitkom za Bull Run, prva je velika kopnena bitka Unije i Konfederacije u državi Virginiji. Vojska Unije pod zapovjedništvom generala Irvinia McDowella napala je lijevo krilo južnjačkih snaga i uspjela ih natjerati na povlačenje. Nakon cijelodnevne bitke Konfederacija je u borbu ubacila sveže snage koje su stigle u pomoć iz doline Shenandoah i uspjele probiti desno krilo Unije. Nakon toga kre-

Uniji su ostale vjerne i četiri robovlasničke države Delaware, Kentucky, Maryland i Missouri, kao i zapadni dio Virginije

nuli su u protunapad i potisnuli snage generala McDowella čije su se snage idućeg dana povukle u sigurnost Washingtona. Ta je bitka jasno pokazala Lincolnu i vlastima u Washingtonu da će rat biti dug i skup. Nakon tog poraza McDowell je smijenjen, a na njegovo je mjesto postavljen general bojnik George B. McClellan koji je dobio zadatak reorganizirati i obučiti sjevernjačku vojsku koja će dobiti ime Army of Potomac. S obzirom na to da je glavna bojišnica bila na istoku, dogadaje u ključnim godinama započet cemo bitkama na zapadu, gdje će u prvi plan izbiti dva Unijina generala Ulysses S. Grant i William T. Sherman. Glavni cilj na zapadnoj bojišnici bio je blokadom južnjačkih luka onemogućiti opskrbu i normalnu komunikaciju među snagama Konfederacije, a poslije preseći Jug na pola i zatvoriti im najvažnije komercijalne puteve. Taj će cilj biti ostvaren u trima ključnim bitkama za Fort Donelson, Shiloh i Vicksburg.

U veljači 1862. godine Grant je pokrenuo ofenzivu radi osvajanja dviju južnjačkih tvrđava. S dvije strane topovnjačama s rijeke Tennessee i s kopna napadnut je Fort Henry čiji je zapovjednik Lloyd Tilghman vidjevši da neće uspjeti obraniti utvrdu izvukao većinu svojih snaga i poslao ih u petnaestak kilometara udaljen Fort Donelson. Vratio se i 6. veljače predao utvrdi.

Osam dana poslije na Valentino 1862. započela je bitka za Fort Donelson. Brodovi Grantova časnika A.H. Foota sukobili su se s južnjačkim jedinicama i nakon gotovo dva sata borbe bili prisiljeni na povlačenje, što je izazvalo oduševljenje među južnjačkim snagama. Vojska Konfederacije glavninu svojih snaga usmjerila je u pravcu Nashville i slobodnog teritorija. Cijelo jutro 15. veljače trajale su žestoke borbe i Unija se povlačila metar po metar. Izgledalo je kao da će južnjaci probiti obruč, a potom su zahvaljujući nesuglasnosti zapovjednika stali i vratili se na početne položaje. Grant je odmah iskoristio takvu zbumjenost, izveo protunapad i povratio položaje te zauzeo nove. Koridor za izvlačenje južnjacija je bio zatvoren.

Bezuvjetna predaja

Idućeg dana Buckner je pitao Granta koji su uvjeti predaje, na što je Grant odgovorio kako nema uvjeta. "Prihvaćam samo bezuvjetnu predaju!" Buckner se predao s više od 12.000 ljudi, a Grant je dobio nadimak "Bezuvjetna predaja". Bila je to prva velika, možda i najveća pobjeda Unije u ratu. Padom Fort Donelsona Jug je ubrzo ostao bez južnog Kentuckya te srednjeg i zapadnog Tennesseea. Rijeke Tennessee i Cumberland postale su glavni Unijini opskrbni pravci, a Nasville se pretvorio u glavno logističko središte za vojsku Sjevera na zapadnom ratištu. Srce Konfederacije bilo je otvoreno.

Dva mjeseca poslije, u travnju iste godine konsolidirane snage Konfederacije na čelu s generalom Albertom Sidneyem Johnstonom i generalom Beauregardom iznenadile su Grantovu vojsku kod Shiloha i izvele snažan napad koji je prisilio sjevernjake na

Čelni ljudi Sjevera

Abraham Lincoln

Ulysses S. Grant

William T. Sherman

George G. Meade

Lincoln i general McClellan na Antietam bojištu u listopadu 1862.

sto ratnih operacija vođeno na teritoriji Konfederacije. U tim se nastojanjima posebno istaknuo jedan od najpoznatijih generala građanskog rata Robert Edward Lee. U lipnju 1862. godine Lee je preuzeo zapovjedništvo nad vojskom Sjeverne Virginije i u borbam uoko Ricmonda pobjedio McClellanovu vojsku i natjerao je na povlačenje, a u kolovozu je u drugoj bitki kod Bull Runa pobjedio snage Unije na čelu s Johnom Popeom.

Tu je pobedu Lee nastojao iskoristiti za novi napad i prebacivanje rata na sjevernački teritorij. Na taj bi način dao predah ratom napačenoj Virginiji i omogućio joj pobiranje ljetine, te pokazao svijetu, prije svega Velikoj Britaniji i Francuskoj, da može voditi ofenzivne akcije i ostvariti time međunarodno priznanje. Trebala mu je jedna velika pobjeda. U zoru 17. rujna počela je bitka za Antietam ili za Sharpsburg, ako pitate južnjake. Navodno je McClellan došao do informacija o Leejevim planovima za prodor na sjever i kod Antietama ga dočekao i napao sa više od 70.000 ljudi. Lee je na raspolažanju imao nešto manje od 40.000 vojnika.

Bila je to prva bitka koja se vodila na sjevernom teritoriju i unatoč brojčanoj premoći snage Unije nisu uspjeli probiti Leejeve postrojbe. Tijekom noći obje su strane konsolidirale svoje redove. Bitka se nastavila i cijeli dru-

gi dan, a general Lee vidjevši da neće uspjeti probiti Unijine redove navečer naređuje povlačenje preko rijeke Potomac i vraćanje na početne položaje u dolini Shenandoah. U samo jednom danu, 17. rujna, poginulo je više od 23.000 vojnika. Bio je to najkrvaviji dan u američkoj vojnoj povijesti.

Vicksburg i Gettysburg

Gotovo istodobno zbole su se dvije velike, najveće bitke Američkoga građanskog rata. Na zapadu je Grant započeo operaciju Vicksburg, osvajanje grada koji je bio kљučna južnačka utvrda na rijeci Mississippi. Grant je najprije osvojio grad Jackson i odsjekao Vicksburgu opskrbu, a potom nakon bitke kod Champion Hilla natjerao snage Konfederacije na povlačenje u Vicksburg. Opsada grada započela je 22. svibnja. Nakon stalnog bombardiranja i napada na utvrdu, general John C. Pemberton 4. srpnja 1863. predao je Grantu grad s 3000 vojnika. Bio je to početak kraja Konfederacije. Samo tri dana prije, 1. srpnja, na istoku je započela najveća bitka Američkoga građanskog rata – Gettysburg. Vojska Sjeverne Virginije sa 75.000 ljudi pod zapovjedništvom generala Leeja sukobila se sa 97.000 pripadnika Army of Potomac pod zapovjedništvom generala Meada. U toj se bitci borilo i poginulo više

ljudi nego u bilo kojoj drugoj bitci u američkoj povijesti. U svojoj kampanji na Sjever general Lee imao je u planu razvući Vojsku Unije na širokoj fronti linije Mason – Dixon, a tada je taktičkim manevrom odvuci od opskrbnih baza i potući do temelja. Dana 25. lipnja, nakon što je doznao za Leejeve pokrete, Unijin zapovjednik general Joseph Hooker zatražio je od predsjednika Lincolna dodatne snage, što je ovaj odbio, a Hooker je podnio ostavku. Na njegovo mjesto dolazi general George G. Meade. Meade je odmah naredio vojsci marš prema sjeveroistočnom Pipe Creeku.

U noći od 30. lipnja, Meade je primio vijest iz Washingtona da neprijateljske snage na rijeci Susquehanna padaju i da se kreću u tri smjera prema Gettysburgu.

Prvog dana bitke snage Konfederacije usmjerile su napad sa zapadu i sjevera i sjevernjaci su potisnuti sve do brda Cemetery Hill. Južnjaci pod zapovjedništvom Hilla i Ewella napadali su cijelo vrijeme, no navečer su istrošeni i dezorientirani od bitke ostali u podnožju. Meade je, vidjevši situaciju na terenu, odlučio obrambeni položaj postaviti na brdo.

Drugog dana Longstreet je napao na lijevom krilu preko Peach Orchard, Wheatfielda i Devil's Den i Round Topsa i probio snage Unije, ali je napad ipak odbijen. Slično se dogodilo i kod Cemetery Hilla gdje su južnačke snage

povlačenje. Bitke su trajale cijeli dan, a poginuo je i sam Johnston. Drugog dana u pomoć Grantovim snagama stigao je general Don Carlos Buell s novih 20 tisuća ljudi i krenuo u napad. Beauregard koji je zamijenio Johnstona naredio je protuudar, ali kad je video da neće moći probiti liniju Unije sa svojih 30.000 vojnika, odlučio se povući u grad Corinth.

Vratimo se na istok. Osim vojnih ostvarenja, Jug je vazio za političkim priznanjem, za što im je trebao dokaz da su snažni ne samo u obrambenom ratu već i u napadnim akcijama. Ne smije se zanemariti da je 90 po-

Korpus Unijinog generala Johna Sedgwicka na bojištu 1853. godine

stigle do samih položaja, ali su zbog napornog uspona i umora ipak bile prisiljene povući se. Najkritičnije je bilo kada je Barksdale s Mississippi brigadom nanio velike gubitke Unijinim snagama i probio liniju. Bilo je pitanje trenutka kada će ih okružiti, no McGilveryevo topništvo stiglo je u posljednjem trenutku i uništio južnačke brigade artiljerijom. Longstreetove snage odbijene su na Emittsburg Road.

Prsa o prsa

Trećeg dana bitke mirnoću prije podneva prekinulo je južnačko topništvo koje je oko 13 sati počelo s kanonadom prema položajima Unije. Kada su topovi utihnuli, 15.000 vojnika Konfederacije preko Emittsburg Roada krenulo je u pješački napad na Cemetery Ridge krenuvši prema Clump of Treesu. Tada je uzvratilo topništvo Unije načinivši rupe u južnačkim formacijama koje su odmah popunjene pričuvama. Približavajući se zidovima Clump of Treesa, puščana vatra kosila je formacije Konfederacije, a tada je počela bitka prsa o prsa. Nakon krvavih sat vremena odbačen je napad Leejeve vojske, a nakon pedesetak minuta masakra poginulo je 10.000 ljudi. Leejeva je vojska prešla rijeku i krenula na jug. Kolona ranjenika bila je duža od dvadeset kilometara. Na prostoru od četrdeset kvadratnih ki-

lometara u sukobu je sudjelovalo 172.000 ljudi, 634 topa, a potrošeno je 569 tona streljiva. Poginula je 51.000 ljudi, a na bojištu je pronadeno 5000 mrtvih konja. Bitkom kod Gettysburga rat nije završen, ali od nje se Konfederacija nikad nije oporavila. General Sherman sa tri vojske i ukupno 98.000 vojnika napada Georgiju, natjeravši južnjake na povlačenje. Iako je doživio težak udar na brdu Kenesaw, gdje se frontalno sukobio sa generalom Johnstonom, pohod je uspio. Atlanta, glavni grad Georgije, 2. rujna 1864. pada u ruke Shermana. Ta je pobeda de facto osigurala reizbor Lincolna za predsjednika SAD-a. Kako bi unio što veću pomutnju i paniku među južnjake, Sherman kreće na svoj poznati Marš do mora. Koristeći se tehnikom "spaljene zemlje", prouzročio je po svojoj procjeni oko 100 milijuna dolara materijalne štete i 22. prosinca 1864. zauzeo Savannah u Južnoj Karolini. Južna Karolina u njegovu je pohodu najteže stradala, što se tumači kao svojevrsna osveta prvoj državi koja se odcijepila od jedinstvenog SAD-a. Grant koji je promaknut u zapovjednika svih Unijinih armija krenuo je u konačni obračun s Leejem i najprije mu odlučio presjeći sve linije dostave. Lee je ubrzo shvatio da neće moći još dugo držati liniju Petersburg – Richmond i odlučio se na očajnički napad na

Unijinu utvrdu Stedman. Kada je to propalo, rekao je predsjedniku Davisu: "Bojim se da sada više ništa ne može spriječiti spajanje Grantovih i Shermanovih snaga." Ubrzo nakon toga Richmond je pao. Leejeva vojska opkoljena je kod Appomattox Court Housea, a 9. travnja 1865. Lee se predao. Bio je to kraj Konfederacije i rata koji je započeo prije gotovo četiri godine. Grant je prilikom predaje inzistirao da se prema poraženima dobro postupa, kako bi se što više očuvalo njegov ponos i tako olakšalo nacionalno pomirenje nakon rata koji je i danas najkraviji u američkoj povijesti.

Čelnici ljudi Juga

Jefferson Davis

Robert E. Lee

Albert S. Johnston

P.G.T. Beauregard

Mnogi Hrvati borili su se na strani Juga

Prema podacima Adama S. Eterovicha, velik broj Hrvata borio se u granskom ratu i to na strani Juga. To ne treba čuditi jer se još od 1760. godine spominju hrvatski doseljenici u Americi. Nastanjivali su se u Alabami, Mississippiju i Louisiani. Dalmatinac Juan Matulich, prodavao je oružje i whiskey Indijancima, a Marco Givanovich prije Granskog rata posjedovao je plantažu vredniju od 400.000 dolara. Postoji bilješka i o organiziranim hrvatskim postrojbama na strani Juga. To su:

- Louisiana Militia Volunteers
- Slavonian Rifles 1st Co. E. Cazadores Esp.
- Slavonian Rifles 2nd Co. Cazadores Esp.
- Slavonian Rifles Co. Inf. Battalion Louisiana Legion.
- Austrian Guards 4th Regiment European Brigade
- Cognevich's Company 4th Regiment European Brigade.

Petar Svačić borio se i protiv Hrvata

Današnja historiografija još je najsklonija vjerovati da se bitka s Mađarima 1097. odigrala u Bosni i Hercegovini, negdje oko Prijedora

tekst: Hrvoje Dečak
foto: Arhiva VL

Nakon vladavine moćnoga hrvatskoga kralja Zvonimira, uslijedili su događaji koji će postupno voditi prema gubitku potpune hrvatske državne samostalnosti. Naime, Zvonimir je imao samo sina Radovana, koji je mlađ umro. Zvonimirova žena bila je Jelena Lijepa, sestra ugarskoga kralja Ladislava. Kako nakon Zvonimirove smrti 1089. nije bilo njegova izravnog nasljednika, na prijestolje je iz splitskog samostana doveden sinovac kralja Petra Krešimira IV., Stjepan II. On je bojažljivo vladao samo dvije godine i umro, a u Hrvatskoj su tada izbili neredi. Jelena je, potpomognuta nekim hrvatskim velikašima te dalmatinskim gradovima htjela da hrvatski vladar postane ugarski kralj Ladislav. Tvrdila je da njezin brat ima „baštinsko pravo“. Kad su njezini pristaše pozvali Ladislava u Hrvatsku, njemu nije trebalo dvaput reći te se Ladislav 1091. godine bez borbe „prošetao“ do Gvozda i zauzeo svu Hrvatsku sjeverno od te planine.

Međutim, Ladislavu je planove pomutio Bizant. Kako piše Trpimir Macan u „Povijesti hrvatskog naroda“, Bizant se uplašio takvog jačanja Ugarske pa je potaknuo ugarske susjede, nomadska plemena Kumane, da napadnu Madare. Zbog toga je Ladislav morao otići iz Hrvatske, ali je u sjevernom dijelu zemlje ostavio za vladara svoga sinovca Almoša.

Ipak, iz toga doba datira i jedan dalekosežan i pozitivan događaj. Ladislav je 1094. osnovao u Zagrebu biskupiju, a na njezino čelo doveden je biskup Duh, po narodnosti Čeh. Od tada datira i

Smrt kralja Petra Svačića u gori Gvozdu 1097. godine na poznatoj slici Otona Ivecovića

prvi spomen Zagreba.

Međutim, potpuna hrvatska neovisnost počela se urušavati i za duga stoljeća nije neće biti, sve do uspostave i osamostaljenja današnje Republike Hrvatske 1991. godine.

Naime, Bizant nije želio jaku Ugarsku, ali niti Hrvatsku, pa je na oslabljene Hrvate udario tako što im je oteo u Zvonimirovo doba teško izvorene dalmatinske gradove. Ubrzo ih je Bizant prepustio Mlečanima, koji su njima gospodarili i prije.

U tim teškim okolnostima, kad je sjeverna Hrvatska bila pod vlašću Mađara, a dalmatinski gradovi pod Venecijom, Hrvati su se

pokušali ujediniti i za kralja su izabrali Petra, poznatog kao Svačić ili Snačić. Okrunjen je 1093., a stolovao je, kao i Zvonimir prije njega, u Kninu. Hrabri i odlučni kralj Petar uspio je skupiti vojsku i protjerati Almoša preko Drave te opet ujediniti sjever i jug Hrvatske.

Nažalost, Petrova ujedinjena Hrvatska potrajala je vrlo kratko. Ladislava je u Ugarskoj 1095. naslijedio kralj Koloman, koji je dvije godine poslije provalio u Hrvatsku.

Kako tumači povjesničar Hrvoje Kekez u svojoj knjizi „Hrvatske bitke prekretnice“, Koloman je zapravo u Hrvatsku došao na

prevaru, pod izgovorom da putuje u Biograd po svoju zaručnicu, normansku princezu Buzilu. Ladislavova vojskovodu Merkuriju, koji je bio na čelu ugarske vojske, dočekao je Petar negdje na planini Gvozdu. Merkurije je s vojskom vjerojatno isao tada uobičajenim putem od Zagreba, preko današnje Banovine, prema dolini Une, kojom se najlakše stizalo do Knina, tadašnjega središta Hrvatske, i dalje prema jadranskoj obali, odnosno Biogradu. O tome gdje je zapravo došlo do bitke Petra i Mađara, povjesničari su mnogo dvojili, piše Kekez. Nekad se smatralo da je to bilo na današnjoj Petrovoj

Gori između Banovine i Korduna. Drugi su povjesničari mislili da bi to mogla biti planina Kapele pokraj utvrde Modruša, na starom putu od Karlovca prema Senju. Današnja historiografija još je najsklonija vjerovati da se bitka 1097. godine zbila u Bosni i Hercegovini, negdje oko Prijedora.

Povjesničari, naime, misle da je ime Gvozd došlo od latinskog naziva Alpes ferrae (Željezna planina) i antičkog imena Mezija. Osim toga, ističu da je još od antike najbrži put od Slavonije do srednjovjekovne Hrvatske i

U bitki Hrvata i Mađara poginuo je i Svačić pa je nestao zadnji narodni vladar na hrvatskom prijestolju

Knina bio upravo dolinom rijeke Une.

U svakom slučaju, u bitki Hrvata i Mađara pobijedili su ovi drugi, a među poginulima bio je i kralj Petar Svačić (Snačić). Tako je nestao zadnji narodni vladar na hrvatskom prijestolju.

Nakon što je porazio Hrvate, Koloman je sa svojom vojskom došao do mora, zauzeo Biograd i s Mlečanima 1098. godine sklopio ugovor kojim im je priznao posjede na hrvatskoj obali.

Hrvati su teško podnijeli takav razvoj događaja. Tračak nade u promjenu pojavio se nakon teškoga vojnog poraza Madara u Galiciji 1099. godine. Iskoristivši trenutačnu slabost zavojevača, Hrvati su izbacili Madare iz svoje zemlje. I zaista, Koloman je tada odustao od toga da Hrvatsku opet pokori silom, uvidjevši da bi to značilo stalnu nestabilnost i neizvjesnost. Zato se pokušao politički nagoditi s najistaknutijim hrvatskim velikaškim obiteljima. I uspjelo mu je. Niz velikaša, među kojima i Snačići, priznali su Kolomana za hrvatskoga kralja, a on se obvezao u tu svrhu posebno okrunuti. Priznao je i poseban hrvatski sabor za hrvatske državne poslove, velikašima dao povlastice te se u Biogradu okrunio za hrvatskog kralja.

Tim ugovorom, Pactum conventum, Hrvatska je ostala posebna država, ali u personalnoj uniji s Ugarskom preko kraljeve osobe. Hrvati su imali bana, odnosno hercega kao kraljeva namjesnika, svoj sabor, financije i vojsku. Ipak, izgubili su potpunu državnu neovisnost i to će imati teš-

ke posljedice sve do potkraj 20. stoljeća. Hrvatska je, primjećuje osim toga Kekez, ostala i bez političkoga središta oko kojega bi se mogla okupljati, pa je društveni razvoj išao svojim putem, pretvorivši postupno hrvatsko društvo iz rodovskoga u složenu feudalnu strukturu. Uspomena na herojsku, ali tragičnu sudbinu zadnjeg hrvatskoga kralja narodne krv ostala je snažno prisutna u narodnom pamćenju Hrvata do danas. Osim povjesničara, Petru Svačiću stalno su se vraćali i umjetnici. Tako je poznata slika Otona Ilevkovića "Pogibija Petra

Svačića". August Šenoa napisao je "pjesmodram" pod naslovom "Smrt Petra Svačića". Riječ je o jednom od njegovih vrlo uspјelih pripovjednih djela u stihu iz hrvatske povijesti, a Šenoa je želio da budu sredstvo nacionalnog odgoja i škola domoljublja. O Svačiću su napisane i dvije opeere. Jedna je djelo velikog skladatelja Jakova Gotovca. Njegov Petar Svačić opus 35 zapravo je opera-oratoriј. Skladana je 1969., a preradena 1971. Drugi skladatelj koji je Svačiću posvetio glazbeno-scensko djelo je Josip Mandić. On je nakon preseljenja u Beč također napisao operu Petar Svačić.

Pod počasnim pokroviteljstvom Matice hrvatske, a u organizaciji Grada Drniša i miljevačke župe prije nekoliko godina u Miljevcima je održana svečana manifestacija obilježavanja 900. obljetnice smrti hrvatskoga kralja Petra Svačića, rođenog na obali rijeke Krke u gradu Kamičku u tjesnacu između Roškog slapa i Visovackog jezera. Uz vidikovac nadomak otočiću Visovcu otvoren je monumentalni spomenik kralju Petru Svačiću, izliven u bronci, visok 2,7 m, rad akademskoga kipara Kažimira Hraste. Pogleda uprta u Krku, kralj koji u jednoj ruci drži mač, a u drugoj štit, simbolizira stradanje za domovinu. Kipar Kuzma Kovačić, predsjednik Matice hrvatske Hvar, i sam tvorac brojnih uglednih radova, prokomentirao je rad Kažimira Hraste: "Kralj je autorovim poznatim kiparskim postupkom doveden do jasnoće simbola, ljudi to obično označavaju pojmom modernistički, ali mene se osobito dojnilo što je taj modernizam istodobno i veoma duhovan." Predsjednik Matice hrvatske Igor Zidić o Petru Svačiću je rekao: "Ovo je spomenik velikom hrvatskom gubitniku, ali takvom koji je znao odabrati stranu. Kralj Petar Svačić gorak je lik: morao se suprotstaviti i Mađarima i Hrvatima koji nisu bili za hrvatsku vlastitu državu, tuđinu, ali i svojima... I to je aktualna poruka mrtvoga kralja: ovom narodu treba sloga ako ne želi nestati! Pomoći nema nego u nama samima. Vrijeme je planetarnih promjena, pri čemu veliki ne vode računa o malima, stoga se moramo naučiti brinuti se o sebi samima... U vremenu kada je moderno omalovažavati one koji su stvorili i obranili državu kralj Petar Svačić nam poručuje: Ujedinite se!"

Drvena skulptura - spomenik kralju Petru Svačiću koja dočekuje turiste i izletnike na Petrovoj gori

Spomen Petru Svačiću koji su po-dignuli šumari Karlovca u svibnju 2006. na Petrovoj gori

Je li uopće bio
okrunjen?

Suvremena historiografija mnogo toga preispituje, pa s mnogo nepoznаница gleda i na Petra Svačića. Za današnje je povjesničare nepobično samo da je to bio „hrvatski vladar Petar“, ali nije sigurno je li uistinu bio iz roda Svačića (Snačića), nisu sigurne ni točne godine njegove vladavine, pa ni to je li uopće bio okrunjen za kralja. Čak ni za bitku u kojoj je poginuo nije sigurno da je bila baš 1097., a niti da je današnja Petrova Gora upravo po njemu dobila ime. Jedini pouzdan spomen o Petru, navodi Hrvatska enciklopedija iz 2006., potječe iz ugarske kronike Simuna de Keze iz 13. stoljeća...

Izgubljena Biblija, neslužbeni spisi

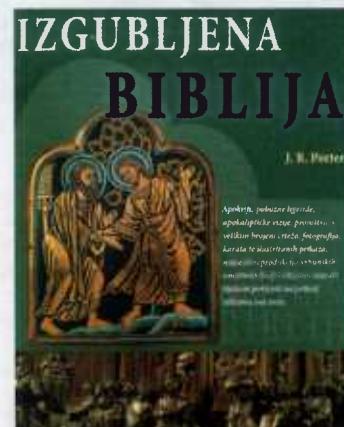
Na hrvatskom jeziku objavljena je zbirka tzv. neslužbenih spisa - "svetih" spisa - koji nisu uvršteni u židovsku i kršćansku Bibliju, a koje je u antologijsku knjigu priredio prof. J. R. Porter

tekst i foto: Darko Pavičić

"Ne puštaj ga van iz kuće, jer umiru svi koji ga izazivaju", rekao je (navodno) Josip Mariji za dječaka Isusa. A odnosi se to na onaj dio iz Tomine priče o djetinjstvu (pogl. 2-4) koji bilježi Isusove dane kao petogodišnjeg dječaka. "Kada je taj dječak Isus imao pet godina, igrao se u pličaku jednog potoka, i u mlake je sakupio vodu koja je protjecala, i učini da odjednom bude čista, i zapovjedi to samo rječju svojom. Napravi meku glinu i oblikuje od nje dvanaest vrabaca. A bio je šabat kad je to napravio, a tamo je bilo i mnogo druge djece koja su se igrala s njim... I kada je Josip došao do toga mjesta i video to, izvika se na njega i reče: 'Zašto na šabat činiš ono što se ne smije činiti?' Ali Isus pljesne rukama i povika vrapcima: 'Gubite se!' I golubovi odlete i odu cvrkućući. Ali ondje je uz Josipa stajao sin Anasa pismoznanca; i uzme vribinu granu te rasprši vodu koju je Isus sakupio. Kada Isus vidje što je učinio, razbjesni se i reče mu: 'Ti bezobrazni i bezbožni glupane, što su ti nažao učinile mlake i voda? Gledaj, sada ćeš i ti usahnuti poput drveta i nećeš nositi ni lišća ni korijena ni plođa.' I odmah je taj dječak posve usahnuo. (...) Roditelji onoga koji je usahnuo uzeše ga, oplakujući mladost njegovu, donesu pred Josipa i prigovore mu: 'Kakvo to imaš dijete koje čini takve stvari'. Nakon toga (Isus) je ponovno hodao kroz selo, a neki je dječak trčao i udario o njegovo rame. Isus se razlutil i reče mu: 'Nećeš ići dalje svojim putem', i to dijete istoga trenutka padne dolje i umre. Ali neki koji su vidjeli što se dogodilo, rekao: 'Odakle potječe ovo dijete, budući da je svaka njego-

U Jakovljevom protoevangeliju priča se o rođenju Isusovu

Neslužbeni spisi od najranije povijesti prate Svetu pismo i ostavili su trag u predajama, pričama i legendama

va riječ izvršeno djelo?" I roditelji mrtvoga djeteta dodoj do Josipa i krivili ga, te rekoše: "Budući da imaš takvo dijete, ne možeš boraviti među nama u selu; ili ga pak nauči da blagoslivlje, a ne da proklinje, jer on ubija dječcu našu." Eto, to je trebala biti potkrjepa onoj rečenici s početka teksta, iz Tomina povijesti djetinjstva (koja se naziva Tominim evandeljem - ali ne onim Tominim gnostičkim evandeljem), koje je zajedno s Jakovljevim protoevangeljem (pred-evangeljem) izvor mnogih legendi o Isusovu djetinjstvu. Dakako, sva ta 'evangelija' nisu dio Svetoga pisma, Biblije, nego dio skrivene i zagonetne, tj. Izgubljene Biblije, knjige koja je upravo ovih dana izašla u nakladu Kršćanske sadašnjosti i strelovito ide prema top-ljestvicama čitanosti. Izgubljena Biblija zbirka je tzv. neslužbenih spisa - "svetih" spisa

- koji nisu uvršteni u židovsku i kršćansku Bibliju, koje je u antologijsku zbirku priredio profesor J. R. Porter, kako bi dočarao čitavu paletu i staro i novozavjetnih spisa koja su od najranije povijesti pratila Svetu pismo i premda nikada nisu ušla u službeni nauk, ostavila su trag u predajama, pričama i legendama.

Tako u poglavljju o Isusovim gođinama koje nedostaju, a tiču se rođenja i najranijeg djetinjstva, u Jakovljevom protoevangelju priča se o rođenju Isusovu u puštinjskoj šilji i uvodi se lik primalje Salome (koja se ne smije pobrkati s likom iz priče o Ivanu Krstitelju), koja se usput spominje u evandeljima (Mk 15,40; 16,1), no ovde se ona pojavljuje kao osobnost koja ima svoju važnost, što je početak razvoja, tvrdi prof. Porter, u kojem je ona trebala preuzeti važnu ulogu u nekim apokrifnim evandeljima pod

utjecajem gnostičke misli. Saloma, naime, sumnja u Marijino djevičanstvo i kad je rukom želi fizički provjeriti, njezina je ruka "uništena vatrom" te je "otpala". "I primalja ude i reče Mariji: 'Pripremi se, jer u vezi s tobom ima puno prijepora.' I Saloma primakne svoj prst da provjeri njezinu stanje. I zavika govoreci: 'Jao zbog moje opakosti i mog nevjerovanja; jer iskušavala sam živog Boga; i gle, moja ruka otpada od mene, uništena vatrom!' (...) I andeo Gospodnji stane (pred nju) i reče joj: 'Saloma, Gospodin Bog čuo je tvoju molitvu. Ispruži svoju ruku prema djetetu i dodirni ga, pa ćeš ozdraviti i biti radosna'".

Taj je odlomak, tvrdi prof. Porter, jasna prerada prizora o nevjernom Tomi (Iv 20,24-29) i ilustrira sve veću tendenciju kršćana da uzvisuju Mariju tako što joj se prenose značajke Isusova života. Izgubljena Biblija kreće od početka stvaranja svijeta i stvaranja andela, njihovih djela i pada Sotone i pobunjenih andela. Priča o Abrahamovoj oporuci i čitavoj "seriji oporuka" (Izak, Jakov, 12 patrijarha, Ruben, Šimun, Levi, Juda, Jisakar, Josip...), donosi

izgubljene zapise o prorocima, Salomonovim psalmima i prelazi na Novi zavjet do gnostičkih minsterija, legendi o apostolima, viđenja o koncu vremena i izgubljenim poslanicama vjernicima. Mnogi tekstovi nalazi su iz Nag Hammadija, izvanrednog otkrića jednog egipatskog seljaka iz prosinca 1945., koje otad pa sve do danas raspiruje maštu i rasprave o starozavjetnim i novozavjetnim vremenima, zbivanjima i vjerovanjima.

Među njima je u Izgubljenoj Bibliji i Filipovo evandelje, važan tekst iz Nag Hammadija, koji je nastao u valentinskoj sekti (Valentin je najutjecajniji gnostički lik, koji je bio aktivan u Rimu između 140. i 160. g. po Kr. i koji je uspio uspostaviti i paralelnu strukturu) i koji govori o bliskom odnosu Isusa i Marije Magdalene, odnosu koji stoljećima uzburkava duhove, jer Filipovo evandelje kaže:

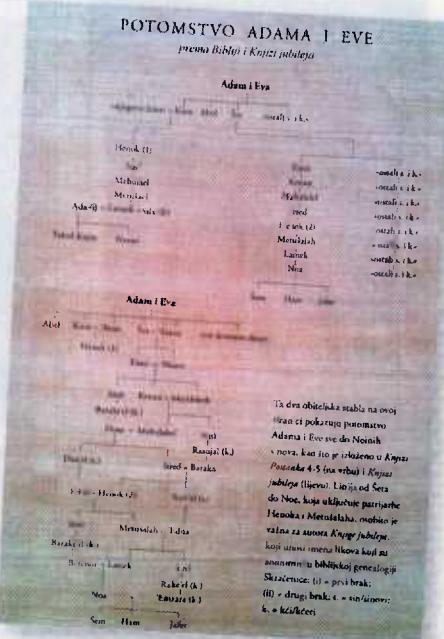
"55b. Spasitelj je volio Mariju Magdalenu više nego sve apostole i često (ju) je ljubio u usta. Ostali učenici... mu rekoše: 'Zašto nju voliš više nego sve nas?' Spasitelj im odgovori i reče: 'Zašto vas ne volim kao nju?'"

Filipovo evandelje sastoji se od

antologije nepovezanih izreka, često vrlo kratkih, navodi prof. Porter, koje izlazu čitav niz književnih rodova i teoloških tema, koje su najvjerojatnije uzete iz nekoliko izvora. No moguće je da te izreke proizlaze iz jednog jedinoga djela koje bi bilo neka vrsta priručnika s uputama za gnostičke upućenike, pa bi moglo biti nešto poput naslova lekcija, koje su upućenici mogli naučiti napamet ili prepisati. A što je, u svakom slučaju, baš kao što i svjedoči bogato ilustrirana Izgubljena Biblija, davalо motiva ne samo teolozima i učiteljima vjere kroz povijest, nego i brojnim umjetnicima, da svoja djela uz odobrene stara-zavjetne i novozavjetne spise obogate djelovima ispričane i zabilježene "Biblijе", Biblijе s marginе, Biblijе između redaka, čiji bi sadržaj svaki kršćanin, upravo zbog važnosti dubine svoje vjere, nužno morao poznavati.

POTOMSTVO ADAMA I EVE

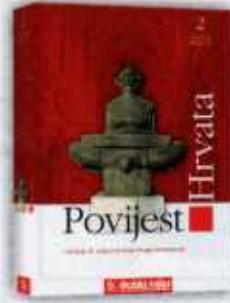
prema Bibliji i Knizi jubileja

Ova dva obiteljska stabla prikazuju potomstvo Adama i Eve sve do Noinih sinova, kao što je to izloženo u Knizi Postanka (na vrhu) i Knizi Jubileja (lijevo)

knjiga 1. - 330,00 kn

knjiga 2. - 445,00 kn

knjiga 3. - 390,00 kn

Posjetite knjižare Školske knjige!

ZAGREB Bogovićeva 1a, P2 Masarykova 28, P3 Masarykova 28, I. Lučića 3; **RIJEKA** I. Henckea 1; **PULA** Forum 6; **KARLOVAC** S. Radića 7; **SPLIT** Trg braće Radić 7; **SINJ** Trg kralja Tomislava 3; **METKOVIĆ** Ante Starčevića 1; **DUBROVNIK** Poljana Paska Milicevića 1; **SISAK** Trg bana Josipa Jelacića 6; **VARAŽDIN** Janka Draškovića 2 i Stanka Vraza 8; **ČAKOVEC** Kralja Tomislava 6; **GOSPIĆ** Dr. Ante Starčevića 17; **OSIJEK** Trg A. Starčevića 12; **VINKOVCI** Duga ulica 27; **VUKOVAR** Dr. Franje Tuđmana 13; **POŽEGA** Trg Svetog Trojstva 7; **BJELOVAR** Gundulićeva 8

besplatni telefon 0800 8668

www.skolskaknjiga.hr

PRODAJA

Katana - ručni rad

Oštrica je ručni rad napravljena presavijanjem čelika. Katana je u odličnom stanju te je i na izgled prekrasna. Dužina u koricama 73cm dužina izvan korica 70 cm. Cijena 1.499 kn. T: 099/792-7722

Saznaj više: 2328945

Dalekozor iz 2. svjetskog rata

sa pripadajućom kutijom, očuvan. Dvije razglednice iz Njemačke iz Drugog svjetskog rata, cijena 1.500 kn. T: 098/1910-322

Saznaj više: 1990858

Padobran

Promjera je 2,5 metra, koristila ga tzv. JNA za bacanje paketa i ostalog.... jako dobro sačuvan, bez oštećenja. Cijena 200 kn T: 095/523-1974

Saznaj više: 2169031

Petokraka zvijezda sa srpom i čekićem - sovjetska

Promjer 3 cm, na rascjepku, može zamjena za stare razglednice, stari novac, značke i sl. Cijena 45 kn. T: 01/6151-671

Saznaj više: 2156358

Avijacija - zrakoplovstvo - VŠJ - srebrna i zlatna kolajna

nisu korištene, promjer 5 cm, može zamjena za stare razglednice, st. novac, st. značke i sl. Cijena 150 kn T: 01/6151-671

Saznaj više: 1984057

NDH KAPA

Kapa je komplet sa znakom i u dobrom stanju, izrađena je od pamuka, ... Cijena 200 kn. T: 091/559-9419

Saznaj više: 2657981

MEDALJA ratna, 1945. god

Ratna medalija, na poleđini piše 7.7.1945., nepoznato porijeklo, 8 cm dužina cijele, medalje.

Cijena 55 kn. T: 095/900-6581

Saznaj više: 1926514

Njemačka - Reich-metalna oznaka

DEUTSCH IST DIE SAAR-orginal iz 1934 u dobrom stanju. Cijena 115 kn. T: 098/9696-779

Saznaj više: 2249345

4. gardijska brigada Pauci

Metalna oznaka iz Domovinskog rata, moguće zamjene za razna odličja. Cijena 499 kn. T: 091/733-0811

Saznaj više: 2430282

Kadlec

Ručni kompas, koristili su ga Luftwaffe piloti u 2.svjetskom ratu, sa orginalnom kutijom. Cijena 2.300 kn. T: 098/836-602

Saznaj više: 1408862

Lot vojne opreme

JNA ranac - nije pješadijski, veći, potrebno čišćenje, JNA porcija-bez navlake i pribora. Tri potake-dobro stanje. Cijena 100 kn je za komplet. T: 098/9696-779

Saznaj više: 2634764

Stari mehanizam na kremen

Koristi se za pušku ili kuburu. Cijena nije fiksna, moguć dogovor. Cijena 1.500 kn. T: 091/9726-797

Saznaj više: 2450103

Spomen medalja w "Hrvatskoj vjerni sinovi" - Hrvatski domobran

medalja je izrađena obostrano - u kompletu je i značka - umanjenica - ime odlikovanog je prebojano flomasterom; poklopac odvojen od kutije; cijena 3009 kn. T: 01/6151-671

Saznaj više: 1691826

Geigerov brojač DR-M3 - ispravan u odličnom stanju

Uređaj je rijedak, a radi se o modelu koji je koristila jugoslavenska vojska. Iako star, u odličnom je stanju i ispravan (testiran sa Sr-90 izvorom zračenja). Cijena 800 kn. T: 091/5305-965

Saznaj više: 1984019

Njemački sanduk za municiju

Obojeni drveni sanduk, dim. 46x23x20cm. Izbljedjeli natpis HEERES MUNITION, utisнутa godina 44. Sve je originalno, vidljivo na slikama. Cijena 800 kn. T: 099/4174-746

Saznaj više: 1844684

Časnički bodež

Povoljno prodajem pravi hrvatski časnički bodež 2000 godine sa orginalnom kutijom. Cijena 7.500. T: 098/728-240

Saznaj više: 1895271

Dugmad - Ruska mornarica

PROMJER 24 MM - 8 komada dugmadi. T: 051/411-914

Saznaj više: 2649705

SFRJ - JNA - Medalja za vojne zasluge u kutiji

Zapakirana u kutiji, može zamjena za stare razglednice, st. novac, st. značke i sl., cijena 100 kn. T: 01/6151671

Saznaj više: 1275819

Srebrna medalja za hrabrost NDH

Ante Pavelića za hrabrost NDH, prijatelj je nakon djedove smrti pronašao među njegovim stvarima. Cijena 600 kn. T: 098/ 832932

Saznaj više: 1567895

Vojnička isprava iz 1921. g.

Kraljevina SHS, žig Podgoričkog vojnog okruga iz 1926.g. , može zamjena za slično, cijena 25 kn. T: 01/6151-671

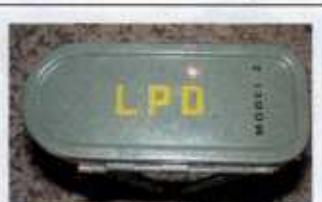
Saznaj više: 2139962

NDH - znak hrvatsko-talijanske legije za rukav

Nosili su ga pripadnici Lako-prijevoznog zdruga koji se borio na Istočnom frontu; cijena 500 kn. T: 01/6151-671

Saznaj više: 1694185

LPD - pribor

za osobnu dekontaminaciju - (JNA), prodajem. Kompletan sadržaj, 100 kn. T: 098/510-272

Saznaj više: 1365896

Doboš za AP Špagin 7x62mm WW2

Prodajem doboš za AP Špagin iz ww2 7.62mm, očuvan, kompletan i ispravan. Cijena 120 kn.

T: 098/1827-126

Saznaj više: 2414151

U suradnji sa

njuskalo.hr

Prodaja starog ordenja, znakovlja, bedževa, oružja i vojne opreme u suradnji s portalom Njuskalo.hr. Oglase za prodaju možete besplatno objavljivati na Njuskalo.hr

SAZNAJ VIŠE! Upiši broj ispod oglasa na njuskalo.hr **TRAŽI PO BROJU....**

U sljedećem broju

Drugi broj na kioscima **05.05.**

Konavoski serilci

Jedinstven slučaj gerilskog otpora na okupiranom teritoriju

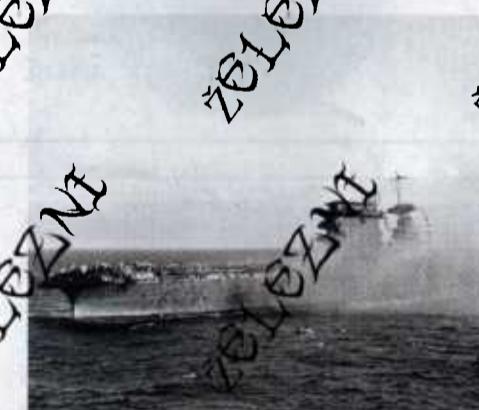
Zračnodesantska operacija "Kunjićev skok"

Nijemci u svibnju 1944. pokrenuli 20.000 vojnika kako bi pronašli Tita

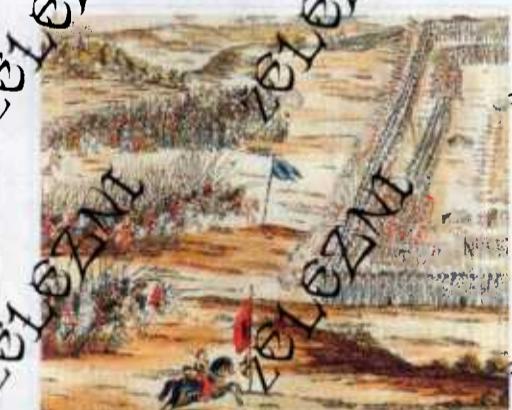
Prva partizanska tenkovska brigada

Britanci je osnijeli 1944., imala je tri bojne tenkova i četvrtu oklopnih automobila

Pomorska bitka u Koralnjom moru

U svibnju 1942. Amerikanci trajno zaustavili napredovanje japanskih snaga prema jugu

Pješaštvo - povijesni razvoj i perspektive

U oružanim snage gama to je najstariji i još uvijek temeljni borbeni rod